



POLITIHØGSKOLEN

Utfordringer og muligheter ved bruk av

skjulte etterforskningsmetoder

Lene Espedalen

Erfaringsbasert Master i Etterforskning

Kull 2016

Sammendrag

Politiet har i lang tid hatt adgang til å benytte skjulte etterforskningsmetoder i kampen mot alvorlig kriminalitet. Kriminalitetsbildet er i stadig utvikling, og oppgaven søker å beskrive hvordan de ulike skjulte etterforskningsmetodene utfordrer lovverk, EMK og kontrollmekanismer, samtidig som den utforsker politiets oppfatning rundt bruken av skjulte etterforskningsmetoder. Hvilke utfordringer og muligheter er det ved bruken av disse metodene? Gjennom en kvalitativ studie, og ved å intervju politietterforskere med erfaring innen feltet, utforskes dette. Det søkes å belyse, samt gi et innblikk i, hvilke utfordringer og muligheter politietterforskere oppfatter er til stede i sin arbeidshverdag ved bruken av skjulte etterforskningsmetoder. Studien viser at bruken av skjulte etterforskningsmetoder innebærer utfordringer innen etikk, lovverk, ressursbruk, økonomi, og ikke minst teknologi. Videre forsøker studien også å få frem hvordan både bruken, og behovet, av de ulike metodene har endret seg, sett med politiets øyne. Konsekvensene av kriminalitets-, samfunns- og teknologiutviklingen reiser spørsmål om politiet klarer å holde følge med utviklingen.

Abstract

The police have had access to several covert investigative methods for battling serious crimes for a long period of time. Crime is constantly developing, and this paper attempts to describe how covert investigative methods put pressure on legislation, human rights, and the ability to control the usage. This paper also explores the police investigators' view on the use of covert investigation, as well as its challenges and possibilities. Using a qualitative study, as well as investigators interviews, the paper seeks to present insights on the use of covert investigation, and highlight the challenges and possibilities perceived by investigators in their daily work. The study determines that covert investigative methods present challenges within the areas of ethics, legislation, resources, economics, and technology. Furthermore, this paper also describes the changes in both the usage of and the need for covert investigation from a police point of view. The consequences of these developments in crime, society, and technology raise the question of whether the police can keep up with criminal development.

Forord

Jeg visste nok ikke helt hva jeg gikk til, da jeg bestemte meg for å sette i gang med erfaringsbasert master i etterforskning på PHS. I retrospekt er jeg glad jeg var uvitende på det tidspunktet og hoppet på muligheten. Dette har vært en krevende, men samtidig veldig givende prosess. Oppgaven har gitt meg mulighet til å dykke ned i faglitteratur på en unik måte, selv om jeg til tider var sikker på at jeg skulle drukne.

En stor takk går til mine fleksible arbeidsgivere og ledere, for at det er blitt lagt til rette for at jeg skulle få gjennomføre studiet.

Særlig takk til veilederne Tor-Geir Myhrer og Gunnar Thomassen for deres unike fagkunnskap, tålmodighet og velvillige bistand, særlig i sluttspurten av oppgaven. Er dere evig takknemlig for at jeg fikk dratt dette i land.

Tusen takk til de politidistrikt og informanter som har bidratt til oppgaven. Uten deres velvilje hadde dette ikke kunne blitt gjennomført.

Kollegaer og medstudenter er alltid god inspirasjon, med faglige innspill og diskusjoner. Takk til dere Tusen takk til venner og familie som har vært oppmuntrende og støttende, og bidratt med både korrektur og oversettelser.

Sist, men ikke minst, en stor takk til mine kjæreste og næreste hjemme. Dere har vært utrolig tålmodige og forståelsesfulle.

Bærum, januar 2021

Lene Espedalen

Innhold

1.0	Innledning.....	6
1.1	Problemstilling og forskningsspørsmål	6
1.2	Formål og avgrensing	7
2.0	Det er etterforskning, den er bare skjult.....	9
2.1	Skjult etterforskning satt i kontekst	9
2.2	Tidligere forskning på området	14
2.3	Hvem kontrollerer?.....	15
2.3.1	Intern kontroll.....	16
2.3.2	Ekstern kontroll	16
2.3.3	Uavhengig kontroll.....	17
2.4	Skjult etterforskning utfordrer grunnleggende rettsprinsipp og EMK	17
3.0	Skjulte etterforskningsmetoder – et utvalg.....	21
3.1	Lovfestede metoder	21
3.1.1	Krever domstolsbehandling.....	22
3.1.2	Unntatt domstolsbehandling.....	25
3.2	Ulovfestede etterforskningsmetoder.....	25
3.2.1	<i>Spaning</i>	26
3.2.2	<i>Infiltrasjon og provokasjon - Undercovervirksomhet</i>	26
3.2.3	<i>Informantbehandling</i>	27
3.2.4	<i>OSINT</i>	28
3.3	Lovfestede og ulovfestede etterforskningsmetoder.....	29
4.0	Metode.....	30
4.1	Utvalg	32

4.2	Datainnsamling.....	34
4.3	Utfordringer ved forskningen	36
4.4	Er data reliable og valide?	38
5.0	Analyse av data	39
5.1	Utfordringer	42
5.1.1	Den etiske utfordringen – balansegangen	42
5.1.2	Utfordringer ved lovverk - ønskede endringer	45
5.1.3	Økonomiske og ressursmessige utfordringer	47
5.1.4	Utfordrende teknologisk utvikling	52
5.1.5	Normaliseringens utfordringer	55
5.1.6	Utfordrende kunnskapsnivå.....	56
5.2	Muligheter	61
5.3	Forskningsspørsmål	62
5.3.1	Utvidelse av lovverket	62
5.3.2	Teknologi	63
5.3.3	Strukturelle endringer	65
6.0	Avslutning	65
	Referanser.....	69

Figuroversikt

<i>Figur 1. Gary Marx' modell av politiets virksomhet.....</i>	<i>14</i>
<i>Figur 2: Grafisk oversikt over informantenes erfaring i politiet</i>	<i>32</i>
<i>Figur 3. Stegvis-deduktiv induktiv metode</i>	<i>41</i>

1.0 Innledning

Kriminalitetsbildet er i stadig endring, og kriminelle opererer mer skjult og organisert enn før. Teknologien har utviklet seg i kvantesprang, og mobiltelefoner er nå blitt små datamaskiner med full tilgang til internett og alle mulige kommunikasjonsplattformer.

Denne utviklingen har ført til et økende behov for etterforskningsmetoder som gjør at de skjulte og organiserte lovbruddene kan oppdages, etterforskes og bevises (Bjerknes & Fahsing, 2018). Grunnloven og sentrale menneskerettigheter legger begrensninger på myndighetenes muligheter til å bruke skjulte etterforskningsmetoder. Dette er inngripende politimetoder, særlig fordi metodene griper inn i privatlivet til den enkelte uten at vedkommende selv er klar over det. I en etterforskning som iverksettes skjult, og hvor det blir tatt i bruk skjulte etterforskningsmetoder, vil det enten foreligge en mistanke om pågående kriminalitet, eller at det er begått et straffbart forhold. Etterforskningsmetoder må forstås som Myhrer beskriver; som et steg på veien. De skaffer informasjon og som etter vurdering kan lede til målet som er oppklaring (T.-G. Myhrer, 2010). Dette fordrer innhenting av informasjon, og vurdering av denne. Innhenting kan gjøres gjennom de lovfestede metodene som følger av straffeprosessloven, eller ulike ulovfestede metoder. Denne oppgaven vil søke å belyse utfordringer, og muligheter, ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder. Samtidig belyses politietterforskeres refleksjoner rundt metodebruk inn i egne etterforskninger, og hvorvidt det har vært endringer over tid. Med egen bakgrunn og arbeidserfaring fra feltet skjult etterforskning, har jeg dannet meg en forforståelse og en oppfatning om at etterforskningene krever mer omfattende bruk av de eksisterende metoder som er til rådighet, samt at den teknologiske utviklingen setter politiet på prøve ved at kriminelle tar i bruk nye former for teknologi. Jeg fant det derfor interessant å undersøke hvilke refleksjoner andre etterforskere kunne ha rundt utfordringer og muligheter innen feltet etterforskning og skjulte etterforskningsmetoder.

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål

Hovedproblemstilling:

«Utfordringer og muligheter ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder, sett fra en politietterforskers ståsted»

Problemstillingen er bevisst valgt for å favne bredt. Den søker den enkelte politietterforskers subjektive oppfatning av muligheter og utfordringer ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder inn i en etterforskning. En problemstilling som ser på skjulte etterforskningsmetoder generelt, vil imidlertid medføre at man ikke kan gå i dybden på samme måte som om oppgaven hadde vært avgrenset til én konkret skjult etterforskningsmetode. Samtidig vil generaliseringen kunne få frem refleksjoner rundt kompleksiteten. Valget om å generalisere, henger sammen med min forforståelse av at det ofte ikke er nok å bruke kun én skjult etterforskningsmetode inn i en etterforskning. I tillegg til hovedproblemstillingen, er det også ønskelig å søke svar på forskningsspørsmålet:

Hvilke endringer har det vært de siste 15 år i politiets bruk av skjulte etterforskningsmetoder, sett fra en politietterforskers ståsted?

Dette forskningsspørsmålet stilles for å få svar på om informantene har opplevd eller gir uttrykk for endringer, og evt. hvilke, i politiets bruk av de skjulte etterforskningsmetodene.

1.2 Formål og avgrensning

Formålet med oppgaven er å øke kunnskapen på et område hvor det finnes lite forskning. På grunn av endringer i straffeprosessloven i løpet av de siste 20 årene, har politiet nå adgang til bruk av skjulte etterforskningsmetoder på flere straffbare forhold. Betegnelsen skjulte tvangsmidler er et begrep som kun kan benyttes om de lovfestede skjulte etterforskningsmetodene, mens skjulte etterforskningsmetoder kan benyttes om alle metodene, inkludert de ulovfestede. Videre i oppgaven vil begrepet jeg benytter være skjulte etterforskningsmetoder, og henholdsvis vise til om det er lovfestede eller ulovfestede der dette vil være av betydning.

Frem til 1999 kunne politiet kun anvende lovfestede skjulte etterforskningsmetoder i forbindelse med narkotikaforbrytelser og saker vedrørende rikets sikkerhet (Bruce & Haugland, 2018). Metodeutvalgets utredning (NOU, 1997) og Ot.prp. 64 (JD, 1998-1999) kom med forslag til utvidelser i straffeprosessloven hva gjelder bruk av de skjulte etterforskningsmetoder. Forarbeidene omhandlet bl.a. romavlytting som en prøveordning, tilgang til kommunikasjonskontroll i flere sakstyper, utvidelser og lovfesting av politiets bruk av teknisk sporing, utsatt underretning ved ransaking, utlevering og beslag, løpende utleveringspålegg m.m. Hovedformålet med forslaget var å få bedre etterforskningsmetoder i

kampen mot alvorlig kriminalitet. De nevnte utvidelsene i straffeprosessloven, førte til at etterforskningsmetodene ble et ledd i effektiviseringen i bekjempelsen av alvorlig organisert kriminalitet, en på dette tidspunktet «offerløs» kriminalitet. Nå, over 20 år senere, er det adgang til å benytte skjulte etterforskningsmetoder på et enda bredere spekter av straffbare forhold. Både kriminaliteten og teknologien har utviklet seg på flere områder, noe som vanskeliggjør politiets etterforskning og fremskaffelse av bevis. Britiske Harfield fant dette i sin forskning på britisk politi (Harfield, 2008). I USA og Canada er lignende funn gjort (Beare & Martens, 1998). Intervjuobjektene kan fortelle oss noe om politiets tanker rundt «verktøykassen» de er gitt, og hvorvidt det gir de resultater som lovgiver intenderte, eller ikke. Det vil også til en viss grad kunne belyse hvorvidt de skjulte etterforskningsmetodene har utviklet seg i takt med kriminaliteten, sett med politiets øyne, og om det pr. i dag er juridiske, ressursmessige og / eller andre begrensninger eller hensyn som er avgjørende.

Oppgaven søker først og fremst å belyse de utfordringer og muligheter som er rundt bruken av skjulte etterforskningsmetoder i politiets etterforskninger. Det vil bli gitt en kort beskrivelse av de metodene som erfaringsmessig benyttes mest i forbindelse med en skjult etterforskning. Skjulte etterforskningsmetoder som vil bli presentert er kommunikasjonskontroll, hemmelig ransaking, romavlytting, dataavlesing, utsatt underretning, teknisk sporing, spaning, informantbehandling, kontrollert leveranse, OSINT, infiltrasjon og provokasjon. Videre presenteres politietterforskeres refleksjoner rundt utfordringer og muligheter rundt tema som etikk, lovverk, teknologi og ressurs.

Oppgaven søker ikke å belyse sensitive opplysninger, hverken polititaktisk eller av hensyn til metodevern. Alle beskrivelser av de skjulte metodene er hentet fra offentlig tilgjengelig litteratur. Den vil ikke behandle de særskilte lover og prosessuelle tiltak PST må ta stilling til i sin bruk av skjulte etterforskningsmetoder, da fullmakten er større, arbeidsform og tiltak er forskjellig og andre hensyn må tas. PST arbeider ofte med en forebyggende og avvergende målsetning, og vil derfor anvende skjulte metoder i en annen kontekst enn øvrig politi. Straffeprosesslovens kapittel 17b som omhandler bruk av skjulte etterforskningsmetoder i avvergende øyemed, er heller ikke et tema som vil behandles. Andre skjulte etterforskningsmetoder som ikke vil bli behandlet, er utleveringspålegg, løpende utleveringspålegg, postbeslag og postkontroll.

2.0 Det er etterforskning, den er bare skjult

Før skjult etterforskning presenteres ytterligere, er det viktig å sette dette begrepet i kontekst. Skjult etterforskning befinner seg ofte i skjæringspunktet *mellom* etterretning og etterforskning. Selv om etterforskningen er skjult, er det like helt og fullt å betegne som etterforskning, men samtidig vil elementer av etterretningens prinsipper være til stede. Skjult etterforskning er en juridisk og etisk balansegang, og flere grunnleggende rettsikkerhetsgarantier er under press ved en pågående skjult etterforskning. Det å belyse disse områdene vil bidra til en bedre forståelse av hva skjult etterforskning er og hvilke utfordringer den fører med seg for politiet. Samfunns- og teknologiutviklingen har skapt behov for endringer i lovverket, og bidrar i dag til økt press på disse rettsikkerhetsgarantiene. De kriminelles bruk av teknologiske nyvinninger har økt, og bringer med seg nye problemstillinger, både på det juridiske, etiske og ressursmessige planet.

2.1 Skjult etterforskning satt i kontekst

Riksadvokatens rundskriv 1999: 3, definerer hva etterforskning er: «Formålet med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om tiltale, og å tjene som forberedelse for sakens behandling ved retten.» (Riksadvokaten, 1999). I følge Riksadvokaten er dette en formålsstyrt hendelse, hvor man samler de nødvendige opplysninger med rettslige normer som bakgrunn, ramme og mål (Riksadvokaten, 1999). Myhrer har definert etterforskning som:

«Etterforskning er en formålsbestemt innsamling av informasjon for å avklare om det er grunnlag for å reagere strafferettslig mot noen for en utvist atferd. Etterforskning innebærer også undersøkelser som foregår i det skjulte og kanskje ennå ikke er rettet mot noen bestemt(e) person(er) er å regne som etterforskning.» (T.G Myhrer, 2015, s.14)

Etterforskning skal altså søke å avdekke hva som har skjedd, hvordan handlingen fant sted, om handlingen er straffbar, hvem som er gjerningsperson(er) og om vedkommende kan straffes, og undersøkelsene kan foregå i det skjulte. Etterforskningsbegrepet må i denne oppgaven sees i lys av denne definisjonen. Politilovens §2 angir politiets oppgaver hva gjelder etterforskning, og sier blant annet at politiet skal forebygge kriminalitet og andre krenkelser av den offentlige orden og sikkerhet, avdekke og stanse kriminell virksomhet og forfølge

straffbare forhold i samsvar med regler gitt eller i medhold av lov (Politoloven, 1995).

Straffeprosesslovens §224 sier noe om *når* politiet kan igangsette en etterforskning:

«Etterforskning foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige»

(Straffeprosessloven, 1981). Selve kjernen i etterforskning fremgår av straffeprosesslovens § 226. Der defineres blant annet at etterforskning skal avgjøre spørsmålet om tiltale, tjene som forberedelse for rettens behandling av spørsmålet om straffeskyld, avverge eller stanse straffbare handlinger og fullbyrde straff (Straffeprosessloven, 1981).

I NOU 2013:9, ble straffeforfølgning pekt på som en av kjerneoppgavene til politiet, og inkluderer å «opprette sak på basis av innkomne anmeldelser eller politiets egen informasjon, etterforskning av lovbrudd gjennom avhør, åstedsgranskning, innsamling og analyse av bevismateriale, elektroniske spor mv» (NOU, 2013 s. 77). Riksadvokaten har det overordnede ansvaret for straffesaksbehandlingen i Norge, jfr. straffeprosesslovens §56, annet ledd og påtaleinstruksens §7-5, tredje ledd. Mål og prioriteringer fastsettes i årlige rundskriv, og i disse bestemmes hvilke forbrytelsestyper som skal gis høyest prioritet i alle landets politidistrikt. I rundskriv 2020:1, er de generelle målene for straffesaksbehandling satt til å være høy kvalitet, høy oppklaring, kort saksbehandlingstid og adekvat reaksjon. Kvalitet må i denne sammenheng forstås som at det er virksomhet i henhold til en satt standard. Myhrer mener kvalitet er i hvilken grad virksomheten oppfyller de obligatoriske eller underforståtte krav/forventninger (T. G. Myhrer, 2015). Hva gjelder forbrytelsestyper og lovbrudd, er det i samme rundskriv beskrevet hvilke lovbrudd som skal prioriteres i politiets straffesaksbehandling:

- Drap og alvorlige voldslovbrudd som setter liv og helse i fare
- Ildspåsettelser
- Vold mot barn og andre særlig sårbare fornærmede og mishandling i nære relasjoner
- Alvorlige seksuallovbrudd, herunder misbruk og overgrep mot barn via internett
- Alvorlig internasjonal og organisert kriminalitet, herunder alvorlige narkotikalovbrudd
- Økonomisk kriminalitet av alvorlig karakter, særlig den som rammer fellesskapet, alvorlig IKT-kriminalitet, og alvorlig miljøkriminalitet som rammer det indre miljø (arbeidsmiljøet og arbeidsmarkedet) eller det ytre miljø (natur, forurensning, kunst og kulturminne)

- Alvorlige trafikklovbrudd, herunder dødsulykker, ulykker med betydelig personskade og trafikkatferd som bærer preg av at gjerningspersonen aksepterte en risiko for en alvorlig ulykke
- Straffbare handlinger motivert av fornærmedes hudfarge, nasjonalitet, religion eller livssyn, seksuelle orientering eller nedsatte funksjonsevne (hatkriminalitet) (Riksadvokaten, 2020a)

Maguire benytter begrepene *reaktiv* og *proaktiv* etterforskning. Den reaktive etterforskningen er der politiet responderer på anmeldte forhold fra publikum, og den proaktive etterforskningen er der hvor politiet identifiserer problemet og planlegger langsiktig (Maguire, 2008). En skjult etterforskning kan være reaktiv; et offer for grov menneskehandel anmelder forholdet og politiet igangsetter en skjult etterforskning mot de som står bak, eller politiet igangsetter skjult etterforskning ved et drap /drapsforsøk. En slik type reaktiv skjult etterforskning, vil kunne benyttes i forkant av pågripelser eller avhør, eller for å innhente bevis (Bruce & Haugland, 2018). En proaktiv etterforskning har ofte ikke utgangspunkt i et straffbart forhold. Grunnvilkåret i straffeprosesslovens §224 vil uansett være gjeldende; «rimelig grunn til å sette i verk undersøkelser for å avdekke straffbare forhold». Ofte vil denne type etterforskning rette seg mot pågående kriminalitet, enten på bakgrunn av informasjon fra informanter, eller av informasjon fremkommet etter samarbeid med utenlandsk politimyndighet eller andre etater som for eksempel tollvesenet. Bacon forklarer skjult etterforskning som metoder benyttet for å bekrefte eller avkrefte en mistanke i etterretningsbildet. De benyttes for å oppdage kriminalitet som er så å si usynlig for det utrenede øye. Kriminaliteten foregår bak lukkede dører, mellom samtykkende mennesker og har ingen synlige ofre. Det kalles det “usynlige politiarbeidet” (Bacon, 2016).

Etterretning beskrives i «*Etterretningsdoktrinen for politiet*» som en styrt prosess, og denne prosessen består igjen av en systematisk innsamling, analyse og vurdering av informasjon om personer, grupper og fenomener for å danne grunnlag for beslutninger (Politidirektoratet, 2014). Dette skal redusere usikkerhet ved beslutninger vedrørende fremtiden, og produktet bør også inneholde vurderinger om forventet utvikling av samfunnet eller spesielle aktører (Politidirektoratet, 2014). Begrepet «etterretning» må forstås bredt. Det er ikke bare en politimetode, men også en måte å organisere politiet og politiarbeidet på, med vekt på styring og ledelse. Etterretningsstyrt politiarbeid skal helst forebygge at reaktivt politiarbeid blir nødvendig (Paulsen & Simensen, 2019).

En skjult etterforskning vil som nevnt ha elementer av etterretningens prinsipper i seg. Fra slutten av 1990- tallet og frem til i dag, er det i Norge kommet lovendringer og avklaringer på hvordan norsk politi skal opprettholde sine forpliktelser etter EMK ved målrettet informasjonsinnhenting mot enkeltindividet (Bjerknes & Fahsing, 2018). Når skjulte etterforskningsmetoder er i bruk, er det viktig å fokusere på grensegangen mellom hva som er etterforskning, og hva som er etterretning. Både etterretning og etterforskning produserer informasjon som kan gi grunnlag for beslutninger, men definisjonen av begrepet etterretning vil ikke bidra til å avgrense om informasjonsinnhenting er etterforskning eller ikke (Politidirektoratet, 2014). I følge Riksadvokaten er ikke etterretning et lovbestemt begrep, slik etterforskning er. Etterforskningen er styrt av rettslige normer og påtalemessige vedtak, og sluttproduktet skal tjene som bevis i retten (Riksadvokaten, 1999). Bevis er noe som er fremskaffet og søkes ført for retten (Jebens, 2015), og er noe som skal kaste lys over det faktiske forhold (Kolflaath, 2015). Man kan derfor si at all etterforskning kan være etterretning, men all etterretning kan ikke være etterforskning. De ulovfestede metodene kan benyttes i en viss grad til informasjonsinnhenting som ledd i etterretning, men innsamlede opplysninger i en slik fase, vil da ikke kunne benyttes som bevis i en senere straffesak. Overgangen fra etterretningsfase til etterforskningsfasen er en påtalestyrt prosess, og det er *formålet* med informasjonsinnhenting som vil være avgjørende om innhenting er å anse som etterretning eller etterforskning (Riksadvokaten, 1999).

Et begrep som i denne sammenheng bør utdypes, er «*skjellig grunn til mistanke*». I en skjult etterforskning vil det erfaringsmessig gjerne være en av hypotesene, at en person eller gruppe av personer, frem i tid vil gjennomføre et lovbrudd, for eksempel en narkotikainnførsel. Det er snakk om kriminalitet som enda ikke har skjedd. Skjellig grunn til mistanke er et grunnvilkår som beskriver grad av mistanke som er nødvendig for å benytte strafferettsprosessuelle tvangsmidler mot en mistenkt. Praksis på dette området, er at det kreves sannsynlighetsovervekt, altså mer enn 50% sannsynlighet, for at en person er skyldig i et lovbrudd, jfr. Rt.1993. s. 1302 (Bjerknes & Fahsing, 2018). Dette mistankekravet er imidlertid blitt problematisert, og beskrevet som en dårlig markør da mistankesituasjonen i praksis kan fremstå svært forskjellig (Andersen, 1994). Rønn mener at begrepet mistenkt er et relevans- og minimumsbegrep for innsamling av informasjon, og at denne mistenkeliggjøringen er nødvendig. Rønn viser til det hun kaller abduktiv etterforskning, og omtaler det som kvalifisert gjetning (Rønn, 2013). I en etterforskning som er skjult, og hvor man setter i gang etterforskning basert på muligheten for fremtidige lovbrudd, ligger det imidlertid

faremomenter. Maguire stiller spørsmål om det foreligger en objektiv søken etter sannhet når man starter en etterforskning med utgangspunkt i at en person er skyldig (Maguire, 2008).

For de lovfestede skjulte etterforskningsmetodene er det krav om skjellig grunn til mistanke. Det må dermed foreligge sannsynlighetsovervekt for at et lovbrudd skal begås frem i tid, og det er denne sannsynlighetsovervekten politiet må vise i sine forespørsler til domstolen.

Bacon viser til at bruken av skjulte etterforskningsmetoder i mange land har startet akademiske, juridiske og politiske debatter. Dette relaterer seg til maktmisbruk, trussel mot demokratiet og overvåkningssamfunn (Bacon, 2016, s. 210). De skjulte etterforskningsmetodene kjennetegnes av at de er skjulte, hemmelige, utført av sivilt politi og er bedrageriske (Larsson, 2014a). Især spaning, informantbehandling, infiltrasjon og provokasjon, har hatt et tvilsomt rykte, da det ikke finnes offentlige tilgjengelige beskrivelser av hvordan politiet opererer eller hvilke retningslinjer de forholder seg til. Informasjon fra spaning, infiltrasjon og provokasjon er benyttet som bevis, men er ikke en del av straffeprosessloven. Disse ulovfestede metodene er riktignok regulert i instruks internt i politiet, men de ble foreslått lovfestet i 2016, i forarbeidene til ny straffeprosesslov, i tråd med de interne instruksjoner og rundskriv som allerede forelå. Politimetodeutvalget viste til at den alminnelige utvikling i vesteuropeiske land, særlig hva gjelder infiltrasjon og spaning, går i retning av å lovfeste politimetoder. Et mindretall av politimetodeutvalget, var likevel av den oppfatning at spaning, infiltrasjon og provokasjon burde utredes før man tok stilling til om de skulle lovfestes (NOU, 2016). Fliflet mener dagens rettstilstand med ulovfestede metoder er utilfredsstillende. Den åpner for bruk av skjønn som kan komme på avveie (Fliflet, 2017). De skjulte metodene er således et nødvendig onde i den forstand at man må balansere publikums sikkerhet og sivile rettigheter samt rettssystemets integritet (Bacon, 2016). «Lovgiver og myndighetene for øvrig må ta høyde for at kriminalitet kan utfordre folks tillit til politiet og staten» (Bruce & Haugland, 2018, s. 32). De skjulte etterforskningsmetodene utfordrer særlig to artikler i Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen av 1950 (EMK). Dette er artikkel 8 om retten til privatliv, og artikkel 6 om en rettferdig rettergang. Hvordan de utfordres, vil bli belyst senere, jfr. pkt. 2.4.

Det Gary T. Marx' bok *Undercover* (1988) beskriver, er nok ikke dagens tilstand, men politiets virksomhet plasseres i en kontekst hvor den er kategorisert etter hvorvidt den er sannferdig eller forledende. Eksempel på sannferdig og synlig er politiets uniformerte patrulje, mens vi i den andre enden av skalaen finner forledende og skjult virksomhet som informantbehandling og infiltrasjon.

Politiets handling	Sannferdig	Forledende
Synlig	Åpen virksomhet	Løgn og manipulasjon
Skjult	Spaning Skjulte tvangsmidler	Infiltrasjon Provokasjon Informantbehandling

Figur 1. Gary Marx' modell av politiets virksomhet, hentet fra (Rachlew, 2009)

Når politiet opptrer synlig, for eksempel ved uniformert patrulje eller ved avhør, har man ikke lov til å forlede publikum eller drive med løgn og manipulasjon. Forlede må i denne sammenheng forstås som å bevisst villedde. Når politiet i tjeneste opptrer skjult, vil virksomheten være forledende ved bruk de ulovfestede metodene som infiltrasjon, provokasjon og informantbehandling.

2.2 Tidligere forskning på området

Det foreligger flere offentlige utredninger med skjulte etterforskningsmetoder som tema, hvorav NOU 2009:15 er den mest sentrale. Her søkte utvalget å skaffe seg oversikt over den samlede effekten av de skjulte etterforskningsmetoder som ble innført i 1999 og 2005. Det påpekes imidlertid at det er vanskelig å få fullstendig oversikt over all bruk av skjulte tvangsmidler, ettersom det kun er ved bruken av noen metoder det føres statistikk som er tilgjengelig for innsyn (NOU, 2009). I forskningslitteraturen finnes det materiale på de spesifikke metodene, og tematikk rundt undercovervirksomhet er særlig beskrevet i engelsk litteratur, med fokus på provokasjon og infiltrasjon, bl.a. (Marx, 1988), (Loftus, Goold & Mac Giollabhui, 2016) og (Joh, 2009). Dahl har skrevet om hvordan spanere leser omgivelsene (Dahl, 2019) og Demetrion tar for seg spaning og infiltrasjon som arbeidsmetode i Sverige (Demetrion, 2014). Paul Larsson har også tatt opp bruken av skjulte etterforskningsmetoder (Larsson, 2014a, 2014b). Fellesnevneren hos fleste av de nevnte forfatterne, er fokuset på det juridiske, og rettssikkerhet vedrørende politiets bruk av skjulte etterforskningsmetoder, og da kanskje særlig provokasjon og infiltrasjon. Thomassen har forsket på korrupsjon i politiet, og påpeker at spesialiserte avdelinger som hyppig benytter skjulte etterforskningsmetoder er mer utsatt for korrupsjon (Thomassen, 2007). Anders Rasch-Olsen gjorde rede for politiets bruk av informanter i Norge, og belyste det «nødvendige ondet» med denne virksomheten. Informasjonen informanter kommer med, kan være svært viktig for oppklaringen av saker,

men samtidig bringer de også med seg både etiske og juridiske problemstillinger, som for eksempel situasjoner som vil ut kunne utløse politiets handlingsplikt, men også uønskede konsekvenser som korrupsjon (Rasch-Olsen, 2011). Han representerer sådan en av de få som gir politiets vinkling på bruken av skjulte etterforskningsmetoder i Norge. Thommassen belyser bruken av kommunikasjonskontroll i Norge i «Hvordan kan vi vite hvor effektive skjulte etterforskningsmetoder er?» (Thomassen, 2010). Han peker der på at politiets bruk av kommunikasjonskontroll er et tema som primært er omhandlet i juridiske eller tekniske vendinger, og at det i liten grad har blitt fokusert på hvilke resultater eller hvilken effekt den har. Larsson tar også opp dette, i det han peker på at metodene omtales som uunnværlige og effektive, men at studiene som har forsøkt å si noe om deres effektivitet har kommet med nøkterne funn (Larsson, 2014a). Thomassens kvantitative undersøkelse setter selv en oppfølging til videre undersøkelse av effektiviteten ved kommunikasjonskontroll, og politiets syn i denne sammenheng. Denne undersøkelsen ble således et utgangspunkt for min oppgave, med tanke på å belyse skjulte etterforskningsmetoder sett fra politiets side.

Innsyn i opplysninger som omhandler politiets bruk av skjulte etterforskningsmetoder er begrenset. Det er krav til særskilt taushetsplikt i straffeprosessloven. Sikkerhetsloven beskyttelsesinstruksen setter krav om behandling av gradert informasjon. Metodebeskyttelse og operasjonssikkerhet står sterkt med hensyn til arbeidsmetoder, sak og personell innenfor politietaten. Utenforstående får således ikke uten videre innsyn i informasjon utover det som finnes i offentlig tilgjengelig litteratur. Stelfox ser det som en av utfordringene i politiet i fremtiden, at profesjonalisering av politiet vil bli en trussel mot etablert hemmelighold og taushetsbelagt informasjon (Stelfox, 2007). Det er ikke alle deler av politiets virksomhet det er ønskelig at offentligheten får innblikk i, og således kan det være en utfordring å forske på politiet (Clarke, 2007).

2.3 Hvem kontrollerer?

Skjulte tvangsmidler, eller de lovfestede skjulte etterforskningsmetodene, er lovbestemte tvangsmidler politiet kan ta i bruk for å ivareta kriminalitetsbekjempelsen (Bruce & Haugland, 2018). Den «offerløse kriminaliteten» (Larsson, 2014a) lar seg ikke løse uten disse virkemidlene. Når det besluttes bruk av skjulte etterforskningsmetoder, gjøres det unntak fra rettssikkerhetsgarantier som siktedes egenkontroll, rett til kontradiksjon og kontroll gjennom

offentlighet. Men det finnes flere særskilte kontrollmekanismer som internorgan kontroll, ekstern kontroll, domstolskontroll og kontroll gjennom uavhengige kontrollutvalg (Bruce & Haugland, 2018). Ørnhøi tar opp spørsmålet hvorfor voktere må voktes. Han legger vekt på at lukkede system gjør blind, og at vurderinger og egne standpunkt lett blir sannheter når de ikke daglig møtes med motforestillinger (Ørnhøi, 2005).

Kontrollsystemet man har i dag, har vokst seg frem på grunn av uheldig forvaltning av skjult tvangsmiddelbruk og mangel på kontroll, og i likhet med andre land har også Norge tilfeller av dårlig praksis. Granskningsrapporten som ble levert Stortinget vedrørende irregulær og ulovlig overvåkning av norske borgere etter 1945, også kalt Lund-rapporten, er ett eksempel hvor det ble stilt spørsmål ved myndighetenes kontrollvirksomhet, og satte fokus på behovet for en reell domstolskontroll og muligheter for kontradiksjon (Stortinget, 1995-1996).

2.3.1 Intern kontroll

Riksadvokaten er øverste leder av påtalemyndigheten, og utfører også med dette kontroll med politiets bruk av skjulte etterforskningsmetoder. Det utøves kontroll i form av retningslinjer og rundskriv, og fortløpende innsamling av informasjon om politiets bruk av skjulte etterforskningsmetoder, såkalte straksinnberetninger. Politiets omfattende rapporteringsplikt til riksadvokaten antas å ha en disiplinierende effekt (Bruce & Haugland, 2018).

Riksadvokaten forutsetter at statsadvokatembetene foretar inspeksjoner ved politidistriktene. Stedlige inspeksjoner anses som et viktig tiltak i statsadvokatens oppfølging av straffesaksbehandlingen i politiet (NOU, 2009).

Innad i hvert politidistrikt eller særorgan er det anbefalt at det forefinnes solide organinterne kontrollmekanismer som rutinebeskrivelser, forhåndsordrer, personelle kompetanseregler mv. for å fange opp svikt eller mangler på et så tidlig og lavt nivå som mulig (NOU, 2009).

2.3.2 Ekstern kontroll

Domstolen som uavhengig statsmakt har tradisjonelt vært sett på som en av de viktigste rettsikkerhetsgarantier for at politiets innsamling av materiale under en etterforskning er i tråd med lovbestemmelsene (JD, 2015 - 2016). Domstolskontroll vil si at de lovfestede skjulte etterforskningsmetoder krever en kjennelse fra domstolen for at politiet skal kunne sette i gang denne type tiltak, og domstolene har på denne måten en forhåndskontroll (Bruce &

Haugland, 2018). Påtalemyndigheten kan beslutte og godkjenne at det skal iverksettes aktuelle skjulte etterforskningsmetoder, og deretter må domstolen avgjøre hvorvidt politiets begjæring oppfyller lovens krav. I tidskriske situasjoner har politimesteren hurtigkompetanse til igangsetting av skjulte etterforskningsmetoder, men dette må i ettertid godkjennes av domstolen. En forsvarer som er oppnevnt i medhold av straffeprosesslovens §100a vil således gjennomgå den samme begjæringen fra politiet. Advokaten skal ivareta den mistenkte og allmennhetens interesser i saken, men mistenkte blir ikke orientert om at en advokat er oppnevnt, og advokaten har taushetsplikt overfor mistenkte og om behandlingen av begjæringen for øvrig.

2.3.3 Uavhengig kontroll

KK-utvalget (Kontrollutvalget for Kommunikasjonskontroll) er et uavhengig kontrollorgan og så sin opprinnelse 1985. Utvalgets mandat er hjemlet i straffeprosesslovens §216h, og formålet er å beskytte den enkeltes rettssikkerhet (KK-utvalget, 2019). Utvalget er administrativt underlagt Justisdepartementet, men kan ikke instrueres hverken av departement eller regjering (Bruce & Haugland, 2018). Utvalget fører i hovedsak etterfølgende kontroll og kontrollområdet har utvidet seg parallelt med utvidelsene av skjult tvangsmiddelbruk. Utvalget har i dag har ansvaret for å kontrollere politiets bruk av kommunikasjonskontroll, romavlytting og dataavlesning, og at informasjonen hentet inn ved disse metodene blir benyttet på lovlig måte, og at lovens regler om taushetsplikt, oppbevaring og sletting blir fulgt (KK-utvalget, 2019) Utvalget skal gjennomgå de kvartalsinnberetninger og rapporter politimestrene oversender Riksadvokaten om bruk av skjulte tvangsmidler i sitt distrikt, og kan på eget initiativ ta opp enhver sak eller ethvert forhold vedrørende politiets eller påtalemyndighetens bruk av kommunikasjonskontroll. Videre skal utvalget, etter begjæring, kontrollere hvorvidt opplysninger om enkeltpersoner eller organisasjoner er behandlet i tråd med lov og instruks (Bruce & Haugland, 2018) .

2.4 Skjult etterforskning utfordrer grunnleggende rettsprinsipp og EMK

De skjulte etterforskningsmetodene utfordrer flere aspekter ved enkeltindividets rettigheter, rettssikkerhet og menneskerettskonvensjonen (EMK). EMK er en internasjonal avtale hvor alle medlemsland i Europarådet forplikter seg til å sikre individers friheter og rettigheter.

EMK ble vedtatt i 1950. Norge ratifiserte konvensjonen i 1952, og den trådte i kraft i 1953. EMK ble inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven av 1999, men selve EMK er ikke en formell, nedskrevet rettsregel i juridisk forstand. Grunnloven gjennomgikk en revisjon i 2014, og den viktigste og mest omfattende endringen var at en rekke bestemmelser om menneskerettighetene ble plassert i et eget kapittel. I denne revisjonen kom også Grunnlovens § 92 inn: «Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter» (Andenæs & Fliflet, 2017). Med dette menes at myndighetene skal legge disse rettighetene til grunn i sin utøvelse, samt aktivt medvirke til at menneskerettighetene blir gjennomført, oppfylt og virkeliggjort (Andenæs & Fliflet, 2017).

Menneskerettighetene er vern mot overgrep fra statens side. De legger rettslige, konstitusjonelle begrensinger på hva staten kan gjøre, både positive pålegg og negative begrensinger (Andenæs & Fliflet, 2017). Revisjonen av Grunnloven i 2014 var i stor grad inspirert av EMK (Aall, 2017). Grunnlovens §96 fastsetter det *strafferettslige* legalitetsprinsippet og slår fast at «Ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom». Et mer generelt legalitetsprinsipp, som gjelder all myndighetsutøvelse, også bruk av skjulte etterforskningsmetoder, følger av Grunnlovens §113. Den sier at myndighetene må ha hjemmel i lov for å gripe inn overfor enkeltmennesket. Det må altså finnes en lovhjemmel for de etterforskningskritt og tvangsmidler politiet vil benytte. Grunnloven §96, andre ledd, sier så videre at «Enhver har rett til å bli ansett som uskyldig inntil skyld er bevist etter loven». Dette er et grunnleggende rettsprinsipp som omtales som *uskyldspresumsjonen*, og bygger på EMK artikkel 6 som fastslår at alle har rett til en rettferdig rettergang, og ingen er skyldige før det motsatte er bevist etter loven. Retten til rettferdig rettergang er lovfestet i Grunnloven § 95. Dette må stå sentralt når man etterforsker kriminalitet som ennå ikke har skjedd, men forventes skal begås en gang i fremtiden. *Objektivitetsprinsippet* setter krav til politiets objektivitet i en etterforskning, og følger også av EMK artikkel 6. Prinsippet er også nedfelt i straffeprosessloven §226, tredje ledd: «Er en bestemt person mistenkt, skal etterforskingen søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham» (Straffeprosessloven, 1981) Man skal bevise skyld, men samtidig motbevise uskyld, og det er påtalemyndigheten som har bevisbyrden. Den materielle sannhets prinsipp utgjør en bærebjelke i straffeprosessen. Prinsippet går ut på at saksbehandlingsreglene for straffesaker må utformes slik at avgjørelser treffes på grunnlag av det som faktisk har skjedd, med andre ord sannheten (Rui, 2014).

Før revisjonen av Grunnloven i 2014, eksisterte det lover og forskrifter, som hadde en side til personvernet, for eksempel personopplysningsloven. Nå lovfestes retten til personvern i Grunnloven §102: «Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon. Husransakelse må ikke finne sted, unntatt i kriminelle tilfeller». Den er således i tråd med EMK artikkel 8. Punkt 1 i artikkelen sier at «Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse» og punkt 2 lyder som følger:

«Det skal ikke skje noe inngrep av offentlig myndighet i utøvelsen av denne rettighet unntatt når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, offentlige trygghet eller landets økonomiske velferd, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.» (EMK, 1950)

Det er disse vilkårene som skal tilfredsstilles dersom bruk av skjulte etterforskningsmetoder skal være ansett som forenlig med EMK. Kravet om at det må være *nødvendig i et demokratisk samfunn*, betyr at det stilles et krav til formål. Dette vil si at metodene som skal benyttes må være egnet for å oppnå det aktuelle formål som settes i EMK punkt 2, nemlig nasjonal sikkerhet, offentlig trygghet eller landets økonomiske velferd, forebygge uorden eller kriminalitet, beskytte helse og moral, eller beskytte andres rettigheter og friheter. Videre betyr kravet til nødvendighet også at inngripen skal være forholdsmessig. Det må tas en *forholdsmessighetsvurdering* etter prinsippet i straffeprosesslovens § 170a. Politiet må dokumentere et behov for at inngripen skal tillates, og behovet må være så tungtveiende at inngrepet ikke ansees som uforholdsmessig. Individets rett til privatliv må veies opp mot de andre involverte interesser, som for eksempel type kriminalitet og sakens alvor. Hvorvidt utenforstående vil kunne rammes, vil også stå sentralt i domstolens vurdering om bruken er forholdsmessig (Bruce & Haugland, 2018). Politiets bruk av tvangsmidler utgjør en stor inngripen i en persons private sfære, og inngripen er større ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder hvor mistenkte ikke er kjent for etterforskningen, og hvor varslingen kan utsettes eller unnlates helt. Politiet er profesjonelle brukere av skjulte etterforskningsmetoder, og har dermed et stort etisk ansvar for informasjonen som samles inn ved bruken av disse metodene. FNs menneskerettighetskomité uttrykte i 2018 bekymring for at utvidelsene i henholdsvis straffeprosessloven og politiloven fra 2016 som omhandlet overvåking og ransaking i forebyggende øyemed, ikke ville gi tilstrekkelige rettsikkerhetsgarantier til å forhindre inngrep i retten til privatliv (HRC, 2018). KK-utvalget

påpeker at den teknologiske utviklingen fører til at EMK artikkel 8 nå er under press, og ikke bare i Norge, men flere steder i verden. De viser blant annet til at dataavlesning er en svært inngrepende metode, men helt nødvendig for å avdekke alvorlig kriminalitet (KK-utvalget, 2019). Jebens viser til at legalitetsprinsippet, menneskerettighetene, straffeprosessloven og norsk rettspraksis setter opp begrensninger for valg av skjult etterforskningsmetode og gjennomføringsmåte (Jebens, 2015). Vernet mot selvinkriminering er en av begrensningene, slik Jebens viser til. Selvinkriminering, i strafferettslig sammenheng, vil si å bidra til sin egen domfellelse ved å avgi forklaring, eller gi tilgang til andre bevis. Etter straffeprosessloven §90 har siktede ikke plikt til å forklare seg, og etter straffeprosessloven §123 kan ethvert vitne nekte å svare på spørsmål som kan utsette vitnet, eller noen som står vitnet nær etter gitte vilkår, for straff. Dette er rettigheter politiet nå plikter å opplyse om i forbindelse med avhør. Vernet mot selvinkriminering er et grunnleggende rettsstatsprinsipp, og følger av artikkel 6 nr. 1 i EMK og Grunnloven §95 om rettferdig rettergang, samt FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, artikkel 14. Vernet mot selvinkriminering er foreslått lovfestet i ny straffelov (NOU, 2016), og det sentrale er at den mistenkte ikke skal tvinges til å gi forklaring eller bidra til egen domfellelse. Selvinkrimineringsvernet blir særlig satt på prøve under de ulovfestede skjulte etterforskningsmetodene som informantbehandling, infiltrasjon og provokasjon, da de grunnleggende rettighetene ikke vil bli eksternt vurdert i forkant, og retten til å forholde seg taus og ikke inkriminere seg selv, vil bli utfordret. Den såkalte «fengselsbetjentdommen» eller «verksmesterdommen», Rt. 1999, s 1296¹, er et eksempel på dette. Jebens forfekter dog at norske domstoler og EMK har en åpen holdning til bruk av skjulte etterforskningsmetoder, og at norsk intern rett har sterkere vern enn EMK for bruk av skjulte etterforskningsmetoder (Jebens, 2015).

Kontradiksjonsprinsippet og bevisumiddelbarhetsprinsippet skal legge til rette for at skyldige dømmes og uskyldige går fri, og slik sett kan man si at den materielle sannhet er et overordnet grunnprinsipp (Rui, 2014). Kontradiksjonsprinsippet skal ivareta hensynet til sannhetssøken, rettssikkerhet og tillit til domstolen. Det bygger på at alle parter i saken har rett til kjennskap om, og har mulighet til å imøtegå, det rettslige og faktiske grunnlaget motparten legger frem. Bevisumiddelbarhetsprinsippet er hovedregelen i norsk straffeprosess, og går ut på at bevisene skal presenteres direkte for retten i sin umiddelbare form (NOU, 2016). Bevisumiddelbarhetsprinsippet blir ofte satt i sammenheng med *muntlighetsprinsippet*,

¹ En fengselsbetjent var tiltalt for å hjelpe en innsatt til å rømme. Politiet gjennomførte en bevisprovokasjon ved hjelp av en annen person i fengselet som opptrådte som informant og tok skjulte lydopptak (Jebens, 2015)

dvs. at forhandlingene bygger på muntlige forklaringer. I følge Kjelby, er det ingen nødvendig knytning mellom disse prinsippene (Kjelby, 2015). Når domstolen skal vurdere hvorvidt politiet skal få medhold i sin begjæring om å gjennomføre skjulte tvangsmiddel, er en forsvarer oppnevnt etter straffeprosesslovens §100a (en såkalt 100a-forsvarer) for å ivareta interessene og uttale seg på vegne av den, eller de, som er mistenkt i saken. Denne ordningen har imidlertid blitt kritisert av forsvarerstanden. Det menes at både 100a - forsvareren og domstolen settes i en umulig situasjon med tanke på kontradiksjon og bevisumiddelbarhet når det som regel gjennomføres skriftlige forhandlinger, og tar derfor til orde for at det skal benyttes muntlige forhandlinger i disse type saker (Hjort, 2018). NOU 2009:15 slo fast at 100a - forsvarer var nødvendig med tanke på kontroll av politiets bruk av skjulte metoder, men tok også opp at ordningen ikke var tilfredsstillende. Utvalget klarte imidlertid ikke å komme med tiltak for å bedre denne prosessen ut i fra sitt mandat (NOU, 2009).

Som vist, medfører skjult etterforskning opp flere rettsikkerhets- og personvernspørsmål enn alminnelig åpen bruk av tvangsmidler, da den som er underlagt skjulte etterforskningsmetoder ikke vil kunne kontrollere eller ta til motmæle, og kravene til inngrep skjerpes når bruk av et tvangsmiddel skjer skjult. Disse nevnte juridiske problemstillingene vil alltid være gjeldende i en skjult etterforskning, og da særlig problemstillinger knyttet til EMK artikkel 6 og artikkel 8 ved de ulovfestede metodene. I tillegg vil det også være andre begrensninger som vil være av betydning for politiet, som for eksempel etiske, teknologiske eller ressursmessige.

3.0 Skjulte etterforskningsmetoder – et utvalg

En gjennomgang av de skjulte etterforskningsmetodene, ble ansett som nødvendig, da informantenes svar kretser rundt bruken av disse metodene, samt refleksjoner knyttet til selve bruken. Følgende er en gjennomgang av de utvalgte skjulte etterforskningsmetodene som informantene oppgav å ha kjennskap til, og /eller hadde benyttet i sine saker. De vil bli presentert som henholdsvis lovfestede og ulovfestede skjulte etterforskningsmetoder, og deretter vil de drøftes opp mot hverandre avslutningsvis.

3.1 Lovfestede metoder

De lovfestede skjulte metodene går også under betegnelsen skjulte tvangsmidler. Dette er etterforskningsmetoder som er hjemlet i lov og er beskrevet i straffeprosessloven, og krav for å kunne benytte den enkelte metode står beskrevet i lovbestemmelsen. Disse kan igjen deles

to kategorier; de mest inngripende som krever domstolsbehandling, og de metodene som er unntatt domstolsbehandling og hvor påtalemyndigheten har beslutningskompetansen.

3.1.1 Krever domstolsbehandling

3.1.1.1 Kommunikasjonskontroll

I en etterforskning kan det være nødvendig å avlytte de mistenktes telefonsamtaler. Ved kommunikasjonskontroll kan politiet høre innholdet i samtaler, se meldinger som sendes og se hvor de mistenktes telefoner befinner seg (Domstoladministrasjonen, 2020).

Kommunikasjonskontroll kan kun brukes i de mest alvorlige sakene. Det vanligste er ved mistanke om grove narkotikaforbrytelser og mistanke om organisert kriminalitet.

Kommunikasjonskontroll står beskrevet i straffeprosesslovens kapittel 16. I all hovedsak vil dette dreie seg om avlytting av kommunikasjon, herunder samtaler eller tekstmeldinger.

Innunder dette begrepet faller også lokalisering av kommunikasjonsanlegg, eller avdekking av nye kommunikasjonsanlegg. I all hovedsak kan man si at dette er avlytting av samtaler og SMS, avdekke nye telefoner i bruk eller finne ut hvilket område telefonen befinner seg innenfor. Et ledd i dette er også politiets mulighet til å hente ut historiske trafikkdata tilbake i tid. Dette innebærer at man kan få utlevert trafikken fra en aktuell telefon så langt tilbake i tid som teleoperatøren har lagret data (Bruce & Haugland, 2018).

3.1.1.2 Ransaking med utsatt underretning (hemmelig ransaking)

Ransaking er undersøkelser i etterforskningsøyemed av privat område uten eiers samtykke.

Dette vil gjelde både private rom, bolig og oppbevaringssted (Bruce & Haugland, 2018).

Ransaking med utsatt underretning, eller hemmelig ransaking, er hjemlet i straffeprosessloven §200a, men er i praksis en vanlig ransaking som gjøres i skjul, og hvor underretningen er utsatt. Siktete underrettes ikke om at den har funnet sted, slik man underretter om ransakinger i en åpen fase av en straffesak. Siktete har krav på å bli varslet, og senest på tiltal tidspunkt, men en slik varsling kan utsettes, eller unnlates helt dersom saken henlegges og underretning er til vesentlig skade for fremtidig oppklaring av etterforskningen eller annen sak hvor utsatt underretning kan besluttes, eller av politiets etterforskningsmetoder eller omstendigheter for øvrig gjør det strengt nødvendig, jfr. straffeprosessloven §200a. Dette betyr i praksis at beskjed om at ransaking er gjort, blir formidlet til den det gjelder i ettertid, og da senest på

tidspunktet hvor tiltale tas ut. Det er retten som bestemmer hvor lenge politiet kan utsette eller om underretning skal unnlates helt.

3.1.1.3 *Romavlytting*

Romavlytting er lovfestet i Straffeprosesslovens kapittel 16 b, og nærmere bestemt i §216m. Retten kan ved kjennelse gi politiet adgang til «å foreta annen hemmelig avlytting enn kommunikasjonsavlytting ved tekniske midler» (Straffeprosessloven, 1981). Bestemmelsen er således teknologinøytral, og setter ingen begrensinger på utstyr.

«Med romavlytting menes hemmelig avlytting av samtaler ved hjelp av tekniske hjelpemidler. Romavlytting vil normalt foregå ved at det plasseres mikrofoner, sendere eller opptaksutstyr på et sted hvor den mistenkte antas å ville oppholde seg. Avlyttingen kan imidlertid også gjennomføres ved hjelp av retningsmikrofoner eller annet utstyr som kan benyttes på avstand.» (Regjeringen, 2005). Hemmelig teknisk avlytting av samtaler omfatter altså *de steder som mistenkte antas å ville oppholde seg*, og setter således heller ingen begrensning på steder som presisert i Ot. prop. nr. 60 (2004-2005). Det er imidlertid ikke anledning til å plassere tekniske hjelpemidler *på person* for å avlytte. Selv om dette kunne gitt mer målrettet avlytting og bedre vern av tredjeperson, er det personvernmessige inngrepet overfor den mistenkte for stort (NOU, 2009).

3.1.1.4 *Teknisk sporing – kropps nær*

Straffeprosessloven §202 viser til politiets adgang til bruk av teknisk sporing. §202 c gir anledning til at politiet kan plassere teknisk peileutstyr i klær, gjenstander, vesker eller håndbegasje den mistenkte måtte bære med seg. Videre gir den også tilgang til å foreta innbrudd for å plassere teknisk peileutstyr. Etter §202c det retten som kan gi tillatelse.

3.1.1.5 *Dataavlesning*

Dataavlesning er en skjult etterforskningsmetode hvor politiet ved tekniske midler kan skaffe seg tilgang til innholdet på en datamaskin, og er å anse som en av de mest inngripende metodene. Tilgangen skjer hemmelig og uten tillatelse fra den som er mistenkt. Dataavlesning er omhandlet i straffeprosesslovens kapittel 16d. Straffeprosessloven §216o setter opp hvilke

vilkår som kreves for benyttelse av metoden, og det er retten som gir tillatelse. Etter straffeprosessloven §216p, er det kun spesielt utdannet og utpekt personell som kan utføre dataavlesing. I Prop. 68L (JD, 2015 - 2016), ble dataavlesing fremmet som en skjult etterforskningsmetode, og der gis denne beskrivelsen av dataavlesing: «Begrepet dataavlesing kan være dekkende for en rekke ulike fremgangsmåter for å skaffe seg tilgang til informasjon som produseres, lagres eller kommuniseres i eller mellom elektroniske informasjonssystemer» (JD, 2015 – 2016, s. 224). KK-utvalget beskriver at dataavlesing kan omfatte «kommunikasjon, elektronisk lagrede data og andre opplysninger om bruk av datasystemet eller brukerkontoen». Avlesningen kan foretas ved «hjelp av tekniske innretninger, dataprogram eller på annen måte» (KK-utvalget , 2019, s. 19). Inger Marie Sunde har skrevet en artikkel om «Dataavlesing som etterforskningsmetode». Artikkelen er riktignok fra 2012, men gir uansett en pedagogisk fremstilling av hva dataavlesing kan innebære. Sunde velger å dele inn i «utstyrbaserte» (for eksempel bruk av fysiske innretninger) og «informasjonsbaserte» (for eksempel passordinnbrudd, «hacking») fremgangsmåter. Dette er betegnelser som ikke er rettslige, men som i stor grad bidrar til å forklare metoden (Sunde, 2012).

3.1.1.6 Skjult kameraovervåkning

Skjult kameraovervåkning er lovfestet i straffeprosessloven §202a og gir politiet adgang til å sette i gang skjult kameraovervåkning på eller fra offentlig sted dersom det er skjellig grunn til mistanke om en straffbar handling som medfører straff i over 6 måneder. Det dreier seg om personovervåkning, men det er ikke krav til kun en mistenkt. Det kan også dreie seg om steder hvor flere personer oppholder seg eller har tilhold. Politiet kan sette i gang skjult kameraovervåking på privat sted når det er skjellig grunn til mistanke om en handling som kan medføre straff i 10 år eller mer, eller ved spesielt opplistede straffebed. Kameraovervåkning kan imidlertid aldri settes opp mot eller i private hjem. For eksempel har politiet ikke adgang til å sette opp kameraovervåkning i privat bolig.

3.1.1.7 Utsatt underretning

Utsatt underretning benyttes når politiet ikke ønsker å gjøre bruk av tvangsmiddel kjent for den mistenkte. Hva gjelder hemmelig ransaking, er adgangen til å unnlate underretning

beskrevet i lovbestemmelsen (jfr. pkt. 3.1.1.2), men det finnes andre tilfeller hvor adgangen til underretning ikke er beskrevet i lovbestemmelsen, som for eksempel ved beslag i opplysninger om bankkonto eller andre lignende undersøkelser rundt mistenkte. Politiets plikt til å varsle om skjult metodebruk kan i ulike tilfeller utsettes. Retten kan beslutte at underretning kan unnlates helt dersom 1) saken henlegges og underretning vil skade fremtidig oppklaring av saken eller etterforskning av annen sak hvor det kan besluttes utsatt underretning, eller 2) av hensyn til politiets etterforskningsmetoder, eller 3) omstendighetene forøvrig gjør det strengt nødvendig. Utsatt underretning vil kunne gjøre seg gjeldende ved bruk av flere av de lovfestede skjulte etterforskningsmetodene, og adgangen til utsatt underretning vil stå beskrevet i aktuell lovbestemmelse. Underretning skal senest gis når tiltale tas ut eller saken henlegges.

3.1.2 Unntatt domstolsbehandling

3.1.2.1 Teknisk sporing – kjøretøy, gods eller gjenstander

Teknisk sporing er lovfestet i straffeprosessloven §§202 b og 202 c. Den første bestemmelsen hjemler plassering av teknisk peileutstyr på «kjøretøy, gods eller andre gjenstander for å kartlegge hvor den mistenkte eller gjenstandene befinner seg». I dette tilfellet er det påtalemyndigheten som kan beslutte bruk.

3.1.2.2 Medlytt

For igangsetting av kommunikasjonskontroll, kreves en kjennelse fra domstolen.

Straffeprosessloven § 216l beskriver samtidig muligheten for medlytt, hvor rettens kjennelse ikke er påkrevet. Dette innebærer at politiet kan ta skjult opptak av samtaler hvor politiet selv deltar, eller at en av samtalepartene har samtykket i at skjult opptak kan foretas. Grunnvilkåret er at det er rimelig grunn til å mistenke om et straffbart forhold som kan medføre frihetsstraff, eller forsøk på dette. Beslutningskompetansen ligger hos påtalemyndigheten.

3.2 Ulovfestede etterforskningsmetoder

Ulovfestede metoder er arbeidsmetoder politiet benytter, men som ikke er hjemlet i lov. De er dog omhandlet og regulert av Riksadvokaten og politidirektoratet (Bjerknes & Fahsing, 2018).

3.2.1 *Spaning*

Spaning er en passiv observerende metode og skiller seg fra generell overvåkning ved at den er målrettet. Hopsnes omtaler det som «den målrettede politiobservasjon», og definerer det på følgende måte: «innsamlingen av informasjon foretatt av politiet ved hjelp av syns- eller hørselssansen om en bestemt person, en gruppe personer eller et sted.» (Hopsnes, 2003 s130). I Riksadvokatens rundskriv 2/2018 beskrives spanning som at politiet passivt samler informasjon ved å være fysisk eller virtuelt tilstede, men uten å ha direkte kontakt av noe særlig omfang med den som observeres. Politiet har dog adgang til å etablere en viss fordekt kontakt og dialog på internett, så vel som utenfor (Riksadvokaten, 2018). Spaning er foreslått lovfestet i ny straffeprosesslov, og omtales der som «systematisk eller langvarig observasjon av mistenkte på offentlig sted og mot privat lukket sted» (NOU, 2016). Det er dog et spørsmål hva som skal regnes som systematisk og hva som skal kunne regnes som langvarig.

3.2.2 *Infiltrasjon og provokasjon - Undercovervirksomhet*

Selve det engelske ordet «undercover» kan oversettes til «under dekke».

Undercovervirksomhet bedrevet av norsk politi, dreier seg om spesielt utdannede tjenestepersoner i politiet som jobber under en annen identitet opp imot kriminelle miljøer eller personer. Identiteten på de som jobber med dette er strengt hemmelig, med unntak av noen få personer som representerer metoden utad. Denne etterforskningsmetoden er foreslått lovregulert i ny straffeprosesslov, og lovreguleringen omhandler infiltrasjon og provokasjon. Riksadvokatens rundskriv 2/2018 tar for seg infiltrasjon og provokasjon, samt grensesnittet opp mot andre etterforskningsmetoder. Infiltrasjon beskrives i pkt. IV: «politiet samler informasjon ved å ha direkte kontakte med enkeltpersoner, herunder ved å innarbeide seg i ulike miljøer, uten å gi seg til kjenne som polititjenestepersoner eller en som opptrer på vegne av politiet» (Riksadvokaten, 2018, s.6). Med infiltrasjon menes også overtakelse av noens identitet eller rolle på internett (Riksadvokaten, 2018). I dette rundskrivet presenteres også hvordan infiltrasjon grenser opp mot andre etterforskningsmetoder som spanning og informantbehandling. Grunnvilkåret for bruk av infiltrasjon finner man i straffeprosessloven §224, der det står at «det må foreligge rimelig grunn til å sette i verk undersøkelser for å avdekke straffbare forhold», og inngrepet må vurderes dithen at det ikke er uforholdsmessig inngrep etter prinsippene i straffeprosessloven § 170a. Det settes ikke opp særlig mistankekrav eller krav om at det må dreie seg om alvorlig kriminalitet (Riksadvokaten, 2018).

Provokasjon er når «politiet gjennom direkte kontakt med enkeltpersoner eller på annen måte påvirker straffbare handlinger som andre foretar, for derigjennom å skaffe seg ytterligere informasjon om slik virksomhet» (Riksadvokaten, 2018, s. 2). Det er et grunnvilkår at politiet ikke kan fremkalle en straffbar handling som ellers ikke ville ha blitt begått. Med andre ord så kan ikke politiet ta initiativ til handlingen, og det må eksistere et marked for den straffbare handlingen. Provokasjon skal kun tillates benyttet når tradisjonelle etterforskningskritt ikke når frem, og ved mistenke om «alvorlige lovovertrедelser». Ved definisjon av «alvorlige lovovertrедelser» skal det ikke bare tas hensyn til strafferamme, men også den samfunnsmessige betydningen av å bekjempe en form for kriminalitet. Alvorlige narkotikaforbrytelser fyller dette tilleggsvilkåret, men man vil også kunne benytte metoden på grov vinningskriminalitet, alvorlig datakriminalitet, som ledd i etterforskning av seksuelle overgrep mot barn og spredning av overgrepsmateriale, ulovlig handel med våpen og grove voldslovbrudd (Riksadvokaten, 2018). Infiltrasjon og provokasjon ble foreslått lovfestet i NOU 2016:24 - «Ny straffeprosesslov», og baseres på de rundskriv og retningslinjer som allerede lå til grunn. Metodebruken skal være forenlig med prosessuelle grunnprinsipper, og særlig med tanke på selvinkrimineringsvernet (NOU, 2016).

I følge riksadvokaten er det et ufravikelig krav at det foreligger en plan som dekker hver fase i utviklingen, både med tanke på å sikre involvert personell og hindre urett mot andre (Bjerknes & Fahsing, 2018). Per dags dato er det statsadvokat som kan klarere bruk av provokasjon, på anmodning fra politimester.

3.2.3 Informantbehandling

Etterretningsdoktrinen definerer to ulike innhentingsmetoder; menneskebasert innhenting og teknisk innhenting. Menneskebasert innhenting dreier seg om informasjon innhentet fra interaksjon med menneskelige kilder. Teknisk innhenting dreier seg om data innhentet fra tekniske hjelpemidler (Politidirektoratet, 2014). Informantbehandling befinner seg i førstnevnte kategori, og er et verdifullt hjelpemiddel for politiet. Det dreier seg om personer som formidler informasjon til politiet utenfor formelt avhør. I Riksadvokatens rundskriv 2/2018 er følgende skrevet om begrepet informant: «Hvis en person som opptrer for politiet på eget initiativ har etablert kontakt med tredjeperson eller et miljø, og så gir opplysninger til politiet, er vedkommende å regne som en informant» (Riksadvokaten, 2018). Det er verdt å merke seg at dette må skje ved flere tilfeller, eller over tid. Samtidig er begrepet «eget

initiativ» sentralt. Dersom kontakten etableres og opprettholdes på politiets initiativ, er det grensesnitt opp mot infiltrasjon. Der hvor politiet ber informanten ta kontakt med personer vedkommende ikke har etablert kontakt med på egenhånd, går informantbehandlingen over i infiltrasjon (Riksadvokaten, 2018).

Særlig utdannede polititjenestemenn/-kvinner har dette som arbeidsoppgave innen politiet, og de jobber etter egne instruksjoner fra Politidirektoratet, men disse instruksene er ikke åpne for allmennheten. Informasjon vil aldri kunne legges frem som bevis, og informasjonen kan ofte være svært sensitiv. Identiteten til informanten er det kun et begrenset antall polititjenestemenn som kjenner til, og identiteten holdes skjult for andre i politiet. Dette gjøres av sikkerhetsmessige grunner. I noen tilfeller kan informasjonen i seg selv være nok til å avsløre informantens identitet. Straffeprosessloven §242a lovfester at informanten kan forbli anonym på grunn av fare for liv og helse. Informanter har blitt «blåst», det vil si at det har blitt oppdaget at man gir informasjon politiet. Rasch-Olsen mener at dette så å si aldri er politiets feil. Årsakene til at informantens identitet blir kjent, ligger ofte på informanten selv, ved at de selv deler denne informasjonen (Rasch-Olsen, 2011).

3.2.4 *Kontrollert leveranse (KL)*

Kontrollert leveranse er en passiv metode hvor politiet har mulighet til å kontrollere og observere leveranser av mistenkelige varer eller penger. Leveransen kalles kontrollert i den forstand at politiet kjenner til leveransen, og kan overvåke den på ulike måter frem til destinasjon i den hensikt å kunne avsløre mottakere og leverandører i et kriminelt nettverk (Bjerknes & Fahsing, 2018). En kontrollert leveranse krever bruk av andre skjulte etterforskningsmetoder som for eksempel kommunikasjonskontroll, spaning og teknisk sporing for å sikre god nok kontroll. Metoden er ulovfestet, men den er ikke uregulert, og krever ofte et samarbeid med tollvesen og andre lands myndigheter. Det må innhentes tillatelse til at leveransen kan passere ut av, gjennom eller inn på et annet lands territorium (Bjerknes & Fahsing, 2018).

3.2.5 *OSINT*

OSINT (Open Source INTelligence) er et begrep som stammer fra etterretning, og uttrykket er terminologi fra CIA og Forsvaret. OSINT er en kilde til informasjon for politiet, og omfatter

alle åpne kilder, så vel som politiets egne registre. Internett en hovedkilde, men både aviser, forskningslitteratur, planverk og annet skriftlig materiale vil kunne gi informasjon av denne typen (Paulsen & Simensen, 2019). OSINT benyttes både innen etterretning og etterforskning, og *formålet* med innhenting av denne type informasjon vil være avgjørende for om man befinner seg i etterforskning eller etterretning.

3.3 Lovfestede og ulovfestede etterforskningsmetoder

Som allerede forklart, er de lovfestede etterforskningsmetodene hjemlet i straffeprosessloven, Hver aktuell bestemmelse er blitt nøye vurdert, og det er satt krav til hva som skal ligge til grunn for anvendelse. Straffeprosessloven §216g omhandler sletting av opplysninger innhentet fra lovfestede skjulte etterforskningsmetoder, og gir begrensninger på hvilke opplysninger politiet kan få tilgang til, eller benytte videre i etterforskning og som bevis.

De ulovfestede er ikke hjemlet i lov, og så lenge handlingene ikke er regulert i straffeprosessloven eller regulert med et forbud i straffeloven, er det den alminnelige handlefrihet som er gjeldene (Bjerknes & Fahsing, 2018). Som allerede belyst, er de ulovfestede metodene ikke uregulerte, men de vil ikke gjennomgå den samme eksterne kontrollen som en domstolsbehandling gir, ei heller kontroll i form av uavhengige kontrollorgan. Det er opp til politi og påtalemyndighet å beslutte bruk, og påse at metoden anvendes i henhold til EMK og gjeldende instruks. I legalitetsprinsippet etter grunnlovens §113 kreves hjemmel i lov for inngripen overfor enkeltmennesket, og det er den klare hovedregel ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder. Uhjemlet tvangsmiddelbruk er ulovlig fra politiets side, men metodene tillates brukt innenfor politiets alminnelige handlefrihet og i tråd med EMK.

Retten til privatliv i Grunnloven §102 og EMK art. 8 blir truet av de ulovfestede metodene, og det er politiet som beslutter adgang til bruk, dog etter gjeldende rundskriv og instruksverk. Det vil ikke være en uavhengig part eller ekstern kontroll som avgjør eller kontrollerer at kravet til «*nødvendig i et demokratisk samfunn*» er oppfylt. Det vil dermed være politi og påtalemyndighetens vurdering av dette som er gjeldende, ikke lovgivers. Infiltrasjon og provokasjon er ansett å være metoder som er mer inngripende enn spaning, nettopp fordi de er manipulerende, og både vernet av retten til privatliv og selvinkriminering er truet. Halvorsen mener at infiltrasjon som etterforskningsmetode bør aksepteres, selv om den er skjult og innebærer bruk av bedragersk manipulasjon. Han mener at infiltrasjon ikke tar bort den

mistenktes rett til selvbestemmelse, og at enhver kan selv bestemme hvilke fortrolig opplysninger man deler med andre eller hvilket tillitsforhold man velger å ha til andre mennesker (V. Halvorsen, 2003). Spaning kan med dette bakteppet fremstå like inngripende, da den mistenkte ikke vil ha mulighet til å ta et selvstendig valg, og rammene for når man kan iverksette spaning ikke er satt. Spaning er samtidig en passiv, observerende metode, og om man velger å bevege seg i det offentlige rom, må man vel regne med at andre mennesker ser en? Når det gjelder OSINT, er ikke det en metode som er like omdiskutert på linje med de andre nevnt i dette punkt. Den er ulovfestet, og kan medføre en trussel mot privatlivet, men igjen så er også dette et område hvor mistenkte kan ta selvstendige valg, i form av hva man publiserer om seg selv tilgjengelig for alle på internett, og hva man velger å dele, for eksempel på sosiale medier. Det vil kunne bli problematisk i den grad metoden skaper grensedragninger opp imot infiltrasjon på internett, samt at en systematisk innhenting og bearbeiding av åpen informasjon, kan lede til at totalen kan bli mer inngripende enn summen av alle enkeltopplysningene.

4.0 Metode

Oppgaven søker refleksjon rundt politiets bruk av skjulte etterforskningsmetoder fra en politietterforskers ståsted, og løfter således at det er en politietterforskers syn som skal belyses. Oppgavens tema ligger innenfor et relativt uutforsket område, og kvalitativ tilnærming vil derfor være å foretrekke foran en kvantitativ tilnærming (Tjora, 2013) Kvantitative metoder forholder seg til data i form av kategoriserte fenomener og legger vekt på opptelling og utbredelse. Kvalitative metoder forholder seg til data i form av tekst, og legger vekt på fortolkningen av disse dataene (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2009) s.101).

Begrepet *metode* kan defineres som: “En systematisk måte å undersøke virkeligheten på” (K. Halvorsen, 2008, s. 13). Rent generelt kan man si at metodene man benytter skal sørge for innsamling, organisering, bearbeiding, analysering og tolking av data på en systematisk måte slik resultatet kan etterprøves. Forskningsmetodene kan på mange måter sammenlignes med etterforskningsmetodene man benytter i politiet. I henhold til Myhrer, er som nevnt etterforskningsmetoder et steg på veien (T.-G. Myhrer, 2010). I både forskning og

etterforskning vil man samle inn informasjon ved hjelp av ulike metoder. Informasjonen settes sammen, analyseres og deretter vurderes eller tolkes. Dette vil så kunne møtes med kritisk blikk, enten fra andre forskere eller sensor i en forskning, eller fra domstol eller forsvarer i en etterforskning. Til slutt vil det være spørsmål om sluttresultatet holder til publisering, eller dom. I forskning skal sluttresultatet kunne bidra til generalisering, der hvor det i en etterforskning skal avklare spørsmålet om skyld.

En kvalitativ tilnærming vil kunne gi innsikt og forståelse av temaet, i motsetning til en kvantitativ tilnærming, som mer vil bidra til oversikt og forklaring (Tjora, 2013). Frantzen i sin «Narkotikakontroll» skriver at «kvalitative metoder er mer orientert mot opplevelser /intensjoner og mot forståelse og samspill mellom mennesker» (Frantzen, 1997, s. 53). Hun mener at man skal velge kvalitative intervjuer av to hovedårsaker. Kvalitative intervjuer gir kunnskap om opplevelser, intensjoner og forklaring av hendelser, samt bedre kunnskap om sensitive detaljer (Frantzen, 1997). Da det er politietterforskeres syn og refleksjoner rundt utfordringer med skjulte etterforskningsmetoder som skal belyses, falt valget på semistrukturerte dybdeintervjuer som datagenereringsmetode. «Som hovedregel kan man si at man benytter dybdeintervjuer der man vil studere meninger, holdninger og erfaringer» (Tjora, 2013, s.105). Semistrukturerte intervjuer er en form for dybdeintervjuer, men har en løsere struktur, og gir rom for å forfølge interessant tematikk som kan dukke opp underveis (Tjora, 2013).

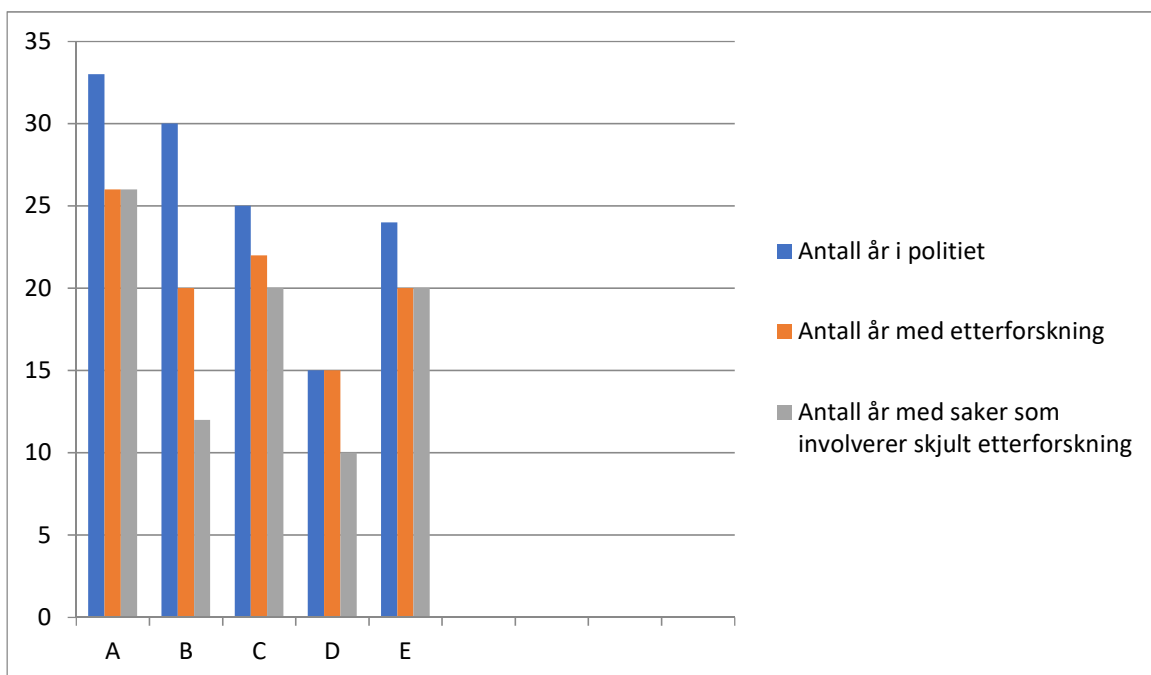
Problemstillingen ble omformulert underveis i prosjektet i samråd med veileder. Dette ble gjort i etterkant av alle innsendte søknader og henvendelser til politidistrikt og etterforskere, og etter at datainnsamling var startet. Opprinnelig ønsket jeg å belyse nytteverdien av de skjulte etterforskningsmetodene, men dette viste seg å ville bli veldig omfattende da oppgaven ikke skulle avgrensnes til kun én skjult etterforskningsmetode. Problemstillingen ble da omformulert til å omhandle «utfordringer og muligheter» da det ble vurdert dit at en oppfattet nytteverdi også kunne omfattes av en slik problemstilling. Selv om ordlyden i problemstillingen ble endret, fortsatte datainnsamlingen med samme intervjuguide, og det fikk således ingen innvirkning på datainnsamlingen for øvrig.

Man kan tenke seg at det beste resultatet ville blitt oppnådd med en kombinasjon av deltakende observasjon og intervju. Da ville man i tillegg kunne observere det samme som etterforskerne forteller om. Dette ble imidlertid vurdert til å være for omfattende tidsmessig i forhold til oppgaven. Innenfor dette sensitive temaet er det ikke bare strenge regler for hvilken

informasjon etterforskerne har lov til å gi meg, men også hva jeg kan ta imot som forsker. En ting er hvilken tilgang jeg har i kraft av å være politi og i mitt arbeid, men tilgangen til informasjon blir en annen når man skal inn som forsker utenifra. Rollekonflikten mellom å være politi og forsker vil jeg komme tilbake til senere, i punkt 4.3 «Utfordringer ved forskningen».

4.1 Utvalg

Det ble foretatt fem anonymiserte og semistrukturerte dybdeintervju av politietterforskere tilknyttet etterforskningsavdelinger som etterforsker alvorlig kriminalitet, og jeg plukket selv ut de jeg ville intervju. Etterforskerne vil heretter omtales som informanter, men begrepet må i forskningsmessig sammenheng ikke forveksles med begrepet informanter i politiets virksomhet som beskrevet tidligere, jfr. pkt. 3.2.3. Utvalget av informanter er et såkalt *bekvemmelighetsutvalg* (Tjora, 2013). De er plukket ut fra etterforskningsavdelinger tilknyttet større politidistrikt på det sentrale østlandsområdet og begge kjønn er representert. Noen av informantene jobber i samme politidistrikt, men har sin erfaring fra ulike avdelinger og enheter. Informantene er således et strategisk utvalg av etterforskere, som innehar fra 15-26 års erfaring fra etterforskningsfeltet, samt bred erfaring fra saker som involverer skjulte metoder. Informantene er anonymisert i med tanke på politidistrikt og avdeling, og er gitt pseudonymene A-E.



Figur 2 – Grafisk oversikt over informantenes erfaring i politiet angitt i år

Figuren viser informantenes erfaring i antall år fra politiet i sin helhet, samt antall år med etterforskning og saker som involverer skjult etterforskning. Alle informantene har samlet etterforskningserfaring som overgår 15 år. Hva gjelder erfaring med skjult etterforskning, ligger to av informantene, D og B, på 10-12 år, og mens øvrige ligger på 20 år, eller over.

Ved å konsentrere seg om informanter med lang erfaring, vil man bedre kunne belyse de utfordringer og muligheter utfordringer ved bruk av de skjulte metodene, da det må kunne antas at erfaring bidrar til økt kompetanse og forståelse ved bruk av skjulte metoder. Videre vil de kunne si noe om utviklingen. Ulemper ved å ha et utvalg av informanter med lang erfaring, kan være at tankegangen er tradisjonell og lite åpen for nye impulser. Det må derimot antas at erfaring medbringer refleksjonsevne og modenhet til faget, og derfor falt valget på informanter med oppgitt erfaring. En annen målsetning med strategisk utvalg, var å rekruttere etterforskere med erfaringer fra ulike kriminalitetsområder. Dette ble på forhånd antatt å bli noe utfordrende, da det er innenfor kriminalitetsområdet organisert kriminalitet, og da særlig narkotikafeltet, de skjulte etterforskningsmetodene i utgangspunktet ble satt inn for å effektivisere. Det er også her metodeutviklingen har funnet sted, og stedet hvor de skjulte etterforskningsmiljøene har vokst seg frem. Ved å sette en «minimumsgrense» på 10 års erfaring både innen feltet etterforskning og saker som involverte skjulte metoder, var målet å få belyst erfaring fra så mange saksområder som mulig.

Ved å bruke politiet som informanter, er det kun politiets opplevelse som belyses, og det vil nødvendigvis ikke bli gitt en objektiv beskrivelse av virkeligheten. Men som profesjonelle brukere av skjulte etterforskningsmetoder, kan politiet gi en indikasjon på denne virkeligheten. Det er kun hentet inn informanter fra større etterforskningsavdelinger på det sentrale østlandsområdet, noe som kan være en svakhet ved utvalget. Det finnes selvfølgelig etterforskere med svært høy kompetanse og lang erfaring mange andre steder i landet, men informantene i denne oppgaven representerer noen av de største etterforskningsmiljøene som har jevnlig tilfang av alvorlige saker og samarbeid med andre spesialiserte miljø som for eksempel operativ skjult etterforskning. «Hovedregelen for utvalg i kvalitative intervjustudier er at man velger informanter som av ulike grunner vil kunne uttale seg på en reflektert måte om det aktuelle temaet.» (Tjora, 2013, s. 145).

4.2 Datainnsamling

Aktuell ledelse i respektive distrikt ble kontaktet pr. telefon, og deretter tilsendt mail, med vedlagt informasjonsskriv. Det ble gitt samtykke til at jeg kunne ta kontakt med etterforskere etter eget ønske i arbeidstiden, så sant dette ikke gikk utover arbeidet. Det ble fra Politidirektoratet hentet inn fritak fra taushetsplikten etter politiregisterlovens § 33. Det fremgår av politiregisterloven § 33 at opplysninger i det enkelte tilfelle kan gis til bruk for forskning uten hinder av taushetsplikten i § 23 når det finnes "rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser". Videre fremgår det av politiregisterloven § 23 annet ledd at "taushetsplikten gjelder også for opplysninger som det ut fra hensynet til etterforskningen i den enkelte sak, hensynet til spanings- og etterretningsvirksomheten eller hensynet til politiets operative virksomhet og organiseringen av denne er nødvendig å holde hemmelig". Dette fritaket skal i praksis beskytte informantene dersom de skulle komme i skade for å komme med informasjon som er i konflikt med taushetsplikten. Samtidig var det viktig å informere informantene på forhånd om at det i intervjuene ikke søkes informasjon av sensitiv karakter som nevnt i politiregisterlovens §23, ei heller informasjon om noens personlige forhold. Prosjektet var også søknadspliktig til Norsk senter for forskningsdata (NSD), da det skulle gjøres lydopptak av intervjuene, og det ble ikke satt i gang noe før NSD hadde godkjent datainnsamling. For å beskytte informantenes identitet, ble lydopptakene oppbevart på egen beskyttet og kryptert plattform. Lydopptakene ble slettet etter at intervju var transkribert og transkripsjon godkjent av informantene selv, innenfor fristen NSD godkjente.

Varigheten på intervjuene var på mellom 50 – 70 minutter. Semistrukturerte intervju har en overordnet intervjuguide som utgangspunkt, men spørsmål, tema og rekkefølge kan varieres (Johannessen, et al., 2009). Denne intervjuformen ble valgt, da man med denne formen kunne forfølge interessant tematikk informantene tok frem, men samtidig ha spørsmål å falle tilbake på dersom man måtte styre intervjuet tilbake i riktig retning. Fokuserte intervju var også en mulighet, men det fungerer best dersom temaet er sterkt avgrenset, og tillit kan etableres relativt raskt (Tjora, 2013). Informantene har blitt anonymisert, og det har vært et bevisst valg å ikke eksponere i oppgaven hvor de ulike jobber, ei heller referanser de måtte ha til andre distrikt eller avdelinger i sine intervju. Etterforskere med erfaringsbakgrunnen jeg søkte kombinert med antall års erfaring, gjør at detaljer om dette i uttalelser kan være med på å identifisere informantene innad i politiet.

Intervjuene ble foretatt via telefon og med plattformen Face Time. Dette av praktiske grunner da ulike smittevernstiltak som hjemmekontor, nedsatt møtevirksomhet o.l. ble satt i gang i de fleste politidistrikt på grunn av restriksjoner rundt Covid -19 i medio mars 2020. Intervjuene ble foretatt via denne plattformen fordi man kan se personen man snakker med.

Høytalerfunksjonen ble benyttet, og lyd ble så tatt opp via ekstern lydopptaker. Via en slik type plattform vil man så nær som mulig kunne oppnå en ønsket, opprinnelig intervjusituasjon ansikt-til ansikt. Samtalelogg i forbindelse med intervjuer på denne plattformen ble slettet rett etter gjennomført intervju for å beskytte informantenes identitet.

Under intervjuene var det viktig å ta hensyn til metodevernet av de ulike skjulte etterforskningsmetodene. Taktiske eller sensitive opplysninger rundt disse ikke ble et tema under intervjuene, og metodene ble omtalt slik de er omtalt i offentlig tilgjengelig litteratur. Videre skulle det ikke fremkomme opplysninger rundt sak eller person, og min rolle var å avskjære dersom slik informasjon dukket opp. Intervjuguiden startet med en innledende del, hvor informantene fikk fortelle om sin generelle sakserfaring og erfaring med skjult etterforskning. Deretter var det åpne spørsmål rundt temaet etterforskning, for at informantene skulle kunne reflektere fritt. Dersom det kom opp refleksjoner som tok opp tema som kom opp i senere spørsmål, var det naturlig å følge opp dette der det forekom. Likeledes dersom det dukket opp interessante temaer underveis som jeg ønsket å forfølge. Rekkefølgen på spørsmål i denne delen, ble derfor ikke den samme i alle intervju. Avslutningsvis ble det stilt spørsmål som dreide seg om tiden fremover innen etterforskning, og da med fokus på skjult etterforskning.

Alle intervjuer ble hovedsakelig transkribert fullt ut, men på steder i intervjuet hvor jeg som intervjuer oppsummerte, ble det skrevet resyme. Tjora anbefaler full transkripsjon av intervju i ettertid (Tjora, 2013), mens Johannessen et.al viser til at transkribering innebærer å gjøre om muntlig tale til skriftlig tekst, og gir valget om å skrive ned hele intervjuet eller de delene som er relevant. Det anbefales dog å skrive ned setninger og nøkkelord når informanten kommer med ord eller uttrykk av interesse (Johannessen, et al., 2009). Informantene fikk lese igjennom min transkribering av intervjuet i ettertid, slik at de kunne kontrollere innholdet og så avgjøre hvorvidt dette var materiale jeg kunne benytte. På den måten fikk jeg kontrollert at jeg hadde oppfattet informantene korrekt, og de ville ha muligheten til å korrigere eventuelle feil eller misforståelser. De fikk også muligheten til å fortsatt trekke seg. Dette vil jeg si var med på å styrke påliteligheten av datamaterialet som skulle analyseres, samt at det fulgte opp

det forskningsetiske ansvaret man har ved å foreta intervju basert på frivillig deltakelse. Tjora påpeker at forskere alltid skal respektere informantenes valg (Tjora, 2013).

De nasjonale forskningsetiske komiteer (NESH) har satt opp forskningsetiske retningslinjer som bør følges i all forskning. Oppsummert handler disse retningslinjene om forskerens frihet, forskerens forhold til metode, forhold mellom forsker og individet det forskes på og forhold mellom forsker og samfunnet og dets normer (NESH, 2016). Forskning må sikres mot påvirkning for hinder til velbegrunnede problemstillinger, og resultater og konklusjoner må ikke bli holdt tilbake. Kravet om fri forskning er absolutt og skal sikre at vitenskapelig innsikt deles på tross av økonomiske, politiske, sosiale eller kulturelle interesser (Rachlew, 2010). Selv om forskningen skal være fri, er opplevelsen likevel at det er strenge grenser for hva som kan deles og /eller forskes på innen et tema som skjult etterforskning. Det er særlig tre typer hensyn en forsker plikter å tenke igjennom; retten til selvbestemmelse og autonomi, respekt for privatliv og å unngå skade (Johannessen, et al., 2009). Ved å informere og anonymisere informantene i den grad jeg har gjort, hente inn fritak fra POD, og ved å gi informantene en mulighet til å involveres etter transkribering, mener jeg å ha ivarettatt de hensyn Johannessen et. al. viser til.

4.3 Utfordringer ved forskningen

Tjora skriver at ved dybdeintervju, vil forhold som det å «lede informanten» og få «informanter som spiller teater» være implisitt i intervjuets natur (Tjora, 2013). I dette ligger det at intervjueren leder informanten til det «riktige» svaret ved hjelp av spørsmål som bekrefter forskerens forskningsspørsmål eller hypotese. Dette kan forstås på samme måte som en av de fallgruvene politiet kan gå i sine etterforskninger, confirmation bias. Bias er systematiske feil i etterforskningen, og ved confirmation bias leter man etter bevis som bekrefter hypotesen (Ask, 2013). Det å «spille teater» må forstås på den måten at informanten ytrer det man «burde» svare og ikke gir uttrykk for sine egne oppfatninger. Informantene ble gitt instruksjoner om hvilke opplysninger som ikke skulle eller kunne belyses, som saksinformasjon og metodesensitive opplysninger. Dette ble til tider litt utfordrende både for intervjuer og informant. Informantene kjente til min bakgrunn og erfaring, og det ble derfor ved noen anledninger veldig kunstig å være «forsker» og ikke «politi», og ikke dele erfaringer slik man ville gjort i en arbeidssituasjon.

Brown definerer akademikere som forsker på politiet samtidig som de arbeider innen politiorganisasjonens egne forskningsavdelinger som «inside outsiders». Akademikere som ikke er en del av organisasjonen, «outside outsiders», vil kunne ha problemer med å få tilgang til informanter eller ønsket informasjon. Jeg som selv er politi, med lignende erfaring som informantene, hadde ingen hinder med hverken innpass eller å intervju de jeg ønsket. Brown peker også på «in-house police research», altså forskning på innsiden av organisasjonen, men foretatt av vanlige politifolk på vegne av organisasjonen, «inside insiders» (Brown, 1996). Min oppgave er ikke kommet til som et ønske eller på bestilling fra organisasjonen, men jeg er ansatt i etaten, og jeg vil nok i denne sammenheng identifisere meg som en «inside insider» i henhold til Browns karakteristikker. Et mulig fortrinn ved rollen som innsideforsker er at informantene vanskelig kan pynte på sannheten da informantene har en opplevelse av at forskeren kjenner området fra før (Rachlew, 2010). I mitt tilfelle visste informantene at jeg hadde kunnskap og erfaring på området, og jeg opplevde ikke at noen av dem pyntet på sannheten eller «spilte teater».

Politi som forsker, og som fremdeles jobber innen organisasjonen, kan i større grad oppleve rollekonflikter. Denne rollekonflikten er viktig å ha med seg gjennom forskningsprosessen, det å være bevisst på hvilken «hatt» man har på seg; «politihatt» eller «forskerhatt» (Holgerson, 2015). Jeg var kjent med fagfeltet, dets kultur og begrepsapparat, og som forsker gir det meg god innsikt. På den annen side kan forforståelsen være for omfattende, og stenge for det nye og overraskende. Informantene hadde lignende erfaringsbakgrunn som meg selv, og nettopp ved å forske på sine egne ligger det en utfordring i å holde den nødvendige analytiske distanse (Rachlew, 2010). Det ble min utfordring å stille de riktige oppfølgingsspørsmålene, men samtidig forholde meg nøytral, og ikke se det jeg «ville se» med min forforståelse. I positiv retning ville det bli enklere for meg å stille utdypende spørsmål rundt visse tematikker, og forfølge det jeg fant interessant. I negativ retning ville nettopp dette føre til utfordringer med å holde distanse og forbli nøytral til informasjonen som informantene ville gi. Befring peker på at personlig erfaring kan være en fordel ettersom man vil kunne ha bedre forutsetninger for å se tematikken innenfra, men samtidig vil dette kunne gå utover objektiviteten (Befring, 2007).

Intervjuguiden ble utformet med kun åpne spørsmål. Under selve intervjuene søkte jeg å stille bare åpne spørsmål. Oppfølgingsspørsmål på særlig tematikk ble også stilt så åpent som mulig. Likevel er det en fare for at min forforståelse kan ha preget utformingen av spørsmålene. Ved oppklarende og /eller avklarende spørsmål benyttet jeg noen ganger direkte

spørsmål eller kom med påstander som informantene kunne si seg enig eller uenig i. Hellevik påpeker problemet med slike påstander i survey undersøkelser, såkalt «ja-siing» (Hellevik, 2020), men dette ble under intervjuene først benyttet etter flere åpne spørsmål, og ment som avklaring av informantens synspunkter og uttalelser.

4.4 Er data reliable og valide?

Et grunnleggende spørsmål i all forskning er hvorvidt innsamlede data er reliable eller pålitelige (Johannessen, et al., 2009). Dette har med å gjøre hvordan data er samlet inn, behandlet, hvilke data som benyttes, og hvordan de bearbeides. Etterprøvnbarhet er en utfordring ved intervju og kvalitativ analyse. Det finnes ingen rettlinjet vei fra empiri til konklusjoner (Bratberg, 2014).

Påliteligheten av data samlet inn i denne undersøkelsen, kan være påvirket av at dette er et strategisk utvalg. Valget av informanter, baserer seg på min utvelgelse av etterforskere jeg kjenner til med lang erfaring innen etterforskning og bruk av skjulte metoder i sine saker, og det er ikke et tilfeldig utvalg. Videre vil spørsmålstilling og min intervjuform, samt rollekonflikten mellom politi og forsker, kunne være et tema. Som tidligere beskrevet, har jeg forsøkt å være bevisst både ved utvalg av informanter og erfaring, åpen spørsmålstilling i intervjuene og være meg bevisst den «nødvendige analytiske distansen» (Rachlew, 2010).

En svakhet ved datagrunnlaget kan være antall gjennomførte intervjuer. Målet var i utgangspunktet å få sju intervjuer, men dette lot seg ikke gjennomføre. Johannesen et. al skriver at det kan være vanskelig å avgjøre på forhånd hva som vil være nok intervjuer, og det er et spørsmål om hvor mange intervjuer det er praktisk å gjennomføre. «Ved begrenset tid til rådighet, som er tilfellet med studentprosjekter, må man kanskje begrense seg til 5-10 intervjuer» (Johannessen, et al., 2009, s. 106). Selv om det hadde vært ønskelig å ha flere informanter og et bredere kriminalitetsområde, synes det likevel at problemstillingen blir bra belyst med de intervjuene jeg fikk gjennomført.

Validiteten av datamaterialet vil også kunne påvirkes av et lite utvalg. Hvor relevante er funnene med tanke på det vi prøver å undersøke? Tjora benytter begrepet gyldighet i stedet for validitet: «Gyldighet knytter vi til spørsmålet om de svarene vi finner i vår forskning, faktisk er svar på de spørsmål vi forsøker å stille» (Tjora, 2013, s. 206). Problemstillingen i denne oppgaven vil belyse utfordringer og muligheter i bruken av skjulte etterforskningsmetoder fra en politietterforskers ståsted. Det mener jeg å ha fått frem i her.

Videre har informantene fått mulighet til å lese igjennom mine transkripsjoner etter intervjuet. Det kan tenkes at observasjon av informantene i deres arbeidshverdag, i tillegg til intervju, ville kunne gitt de mest troverdige funnene, men dette ville som nevnt bli for omfattende i en oppgave som denne.

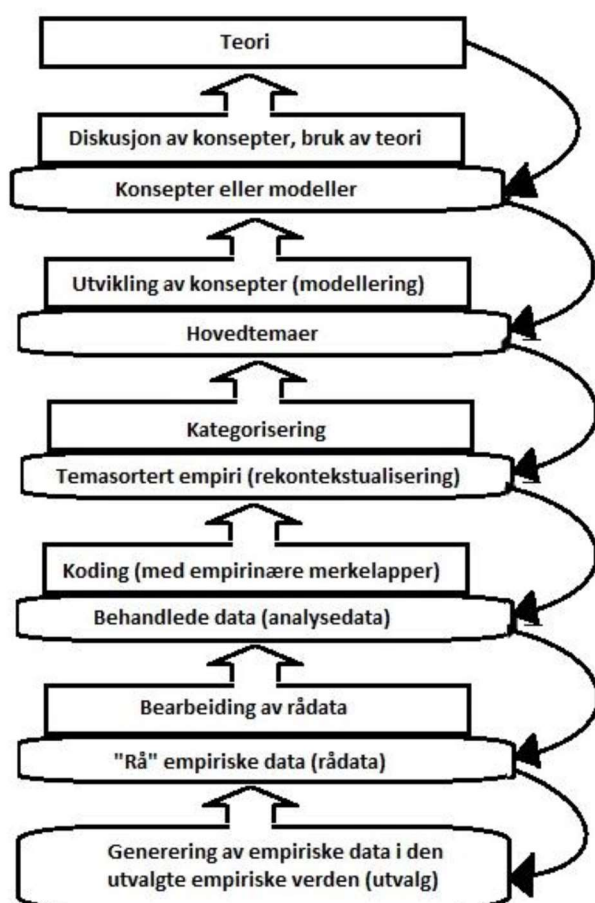
Det er uenighet i på hvorvidt generalisering av kvalitativ forskning er nødvendig innen samfunnsforskning. Noen mener det skal kalles overførbarhet (Johannessen, et al., 2009), da generalisering er ansett som en kvalitetsindikator i kvantitativ forskning. Tjora mener at generalisering er et godt etablert begrep (Tjora, 2013). Uenighet om begrepsbruk til tross, så handler begge begrepene om hvorvidt resultatene kan benyttes i andre sammenhenger enn den undersøkelsen den er gjennomført i. Utvalget består av informanter fra større etterforskningsdistrikt på det sentrale østlandsområdet, og dermed er det mye kriminalitet og problematikk tilknyttet Oslo-området. Resultatene vil bære preg av dette, og derfor vil kanskje ikke alle resultat eller problemstillinger være representative for politidistrikt i alle andre deler av landet. Utfordringene med skjult etterforskning kan tenkes å være av en annen størrelse og karakter i distrikt med andre ressurser og demografi.

5.0 Analyse av data

Analysen av data viste at min forforståelse og oppfatning av at skjult etterforskning medfører mer omfattende metodebruk, og at den teknologiske utviklingen setter politiet på prøve, var i samsvar med det informantene selv påpekte. Informantene hadde mest erfaring fra alvorlige narkotikaforbrytelser, grov vold og drap, menneskehandel og ran. Med tanke på bruk av skjulte metoder var det kommunikasjonskontroll, teknisk sporing og spaning de opplyste å benytte mest, og hadde lengst erfaring med. Informantene pekte på noe av de problemstillingene som kan oppstå ved bruk av både lovfestede og ulovfestede metoder. De viste også til hvordan økonomi- og ressursituasjonen opp mot den skjulte kriminaliteten var utfordrende, følgene av kunnskap om, og «normalisering», av politiets metoder og samt ønskede endringer i lovverket.

«Analyseramme heng saman med korleis ein vil bruke teori i eit prosjekt» (Bukve, 2016, s. 193). Bukve påpeker at det avhenger av hvordan man benytter seg av teorien, og at man kan ha ulike rammer, og skiller mellom faste, multiple, fleksible og åpne rammer. I en oppgave som er eksplorerende og tolkende, kan analyserammen være åpen (Bukve, 2016). Denne oppgaven gjør undersøkelser innen et tema som er lite belyst tidligere, og vil være å anse som eksplorerende (Tjora, 2013). Presentasjon av funn i utsagn, vil drøftes opp mot teori under ulike tema som følger.

Datainnsamlingen ble som nevnt foretatt ved hjelp av intervju, og alle intervjuer ble tatt opp på lyd og deretter transkribert. Transkripsjonene ble så mine analysedata. For å sammenstille mine data, har jeg valgt å benytte det Tjora kaller en stegvis-deduktiv induktiv metode (Tjora, 2013). Metoden omhandler omgjøring av rådata til konsepter og teorier. Prosessen vises i figur under (figur 3). Følges pilene oppover i figuren oppfattes prosessen som induktiv, fra rådata i bunn til teori i toppen. Den deduktive prosessen går med pilene nedover i figuren, og man undersøker da fra det teoretiske til det empiriske. Prosessen vil ikke være en lineær prosess (Tjora, 2013).



Figur 3. Stegvis-deduktiv induktiv metode (SDI) (Tjora, 2013).

Metoden ble et utgangspunkt for å systematisere og behandle de empiriske data jeg hadde samlet inn. Jeg gjennomgikk alle transkripsjonene med mål om å kunne kategorisere svarene i tema. De ble så tatt utgangspunkt i mine opprinnelige forskingsspørsmål, og svarene ble kategorisert inn i tema. Deretter forsøkte jeg å opprette nøkkelbegreper². Nøyaktig stavemåte av ordet eller betydning i sammenhengen ble ikke tatt hensyn til under denne første kodingen, men det ble tatt med alle svar som hadde disse nøkkelbegrepene i en eller annen form i utsagnet fra informanten. Et nøkkelbegrep var for eksempel «etikk». Ved gjennomgang søkte jeg etter flere varianter av ordet. For eksempel ble uttalelser som omhandlet «etisk» og «etiske» også tatt med. Slik gjorde jeg med alle nøkkelbegrepene, og kategoriserte de så i egne fargekoder. «Etikk» fikk fargen gul, ressurs fikk fargen «blå» osv. Svar som inneholdt disse ordene, ble så satt i tabell under riktig begrep og tilknyttet informanten. På denne måten var det enklere å se utsagnene i en sammenheng, og opp imot hverandre, for deretter å kunne

² Sentralt og viktig begrep for det man vil undersøke

tilstrebe å oppnå mer tekstsne koder. Tekstsne koder er koder som kun er utviklet fra data, og ikke fra teori, hypoteser, forskningsspørsmål eller planlagte tema. Det bør tilstrebes flest mulige tekstsne koder (Tjora, 2013). Kvalitativ forskning kan presenteres på forskjellige måter. «Målet med formidlingen vil alltid være å gi lesere eller lyttere en innsikt i undersøkelsens funn og et så godt innblikk i forskningen at de på selvstendig vis kan bedømme undersøkelsens troverdighet» (Tjora, 2013, s. 196).

Funnene vil bli presentert under problemstillingens to hovedtema, henholdsvis utfordringer og muligheter, basert på de tekstsne kodene som ble opprettet under dataanalysen. Resultatene vil presenteres med empiriske utdrag fra intervjuene med informantene, og deretter diskutert opp imot forskningslitteratur på området.

5.1 Utfordringer

Skjult metodebruk byr på utfordringer ved bruk i sak, og informantene pekte på mange av de samme, om i forskjellige varianter.

5.1.1 Den etiske utfordringen – balansegangen

Etikk³ og moral er står sentralt i etterforskning, og særlige forpliktelser vil det være opp imot bruk av skjulte etterforskningsmetoder. «All etterforskning må vurderes opp mot moral, etikk, lov, instruks, retningslinjer, forholdsmessighet, menneskerettigheter og folkerettslige forpliktelser» (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 68).

Skjult etterforskning ble av informantene oppfattet som en balansegang. Alle informantene var bevisste på at dette var etterforskningsmetoder hvor man kom veldig tett på livet til de man etterforsket. Med så inngripende metoder, beveger man seg også inn i en privat sfære man nødvendigvis ikke ønsker å være deltakende i. A satte ord på dette:

«Det kan være at SKO (Skjult kameraovervåkning) avdekker utroskap for eksempel. Det er ikke kriminelt, men et eksempel på ting man gjerne holder skjult. Her er man rett inn i det etiske på hvordan man benytter dette i ettertid. Man skal være bevisst på det man gjør og hva men går videre med.(A)

³ Etikk er læren om moral. Moral er de normer, verdier og holdninger om hva som er bra og hva som er dårlig (SNL)

Dette er et godt eksempel på hvordan det som er lovlig og ulovlig ikke alltid er det samme som etisk og uetisk. Man kan si at det å være utro er uetisk, men det er ikke ulovlig. Det A viser til her, er en inngripen i privatlivets fred, jfr. Grunnloven §102 og EMK art. 8, og viser de skjulte etterforskningsmetoders utilsiktete konsekvenser. C og D resonnerer rundt det samme:

«Det er inngripende opp imot livene til mennesker. Det er jo skjellig grunn, det er ingen som er domfelte, man mistenker at de bedriver kriminalitet. De blir jo veldig avkledd, og i tillegg har du jo deres relasjoner, familie også videre som også vil bli en del av dette som det også er inngripende overfor» (D)

«Du avdekker alt fra en legning du ikke visste var mulig til ehh ... ja alt mulig egentlig. Det er jo en inngripen i de kriminelles personlighet også da, føler jeg av og til. Noen er jo skruppelløse, så da tenker man at det ikke er så farlig, men andre kan man nesten få litt dårlig samvittighet for.» (C)

Det beskrives her ytterligere en utilsiktet konsekvens av skjulte etterforskningsmetoder, nemlig de utenforstående, det være seg familie, venner, arbeidsgiver eller lignende. Flere av informantene pekte på dette, at man tenkte på de uskyldige og intetanende som ble involvert underveis. De tre utsagnene over viser hvor sterkt personinngrepet er. Av personopplysningsloven §11, 1.ledd og politiregisterlovens § 4, følger sensitivitetsprinsippet som sier noe om opplysningenes sensitivitet. Opplysninger som gjelder rase, politisk eller religiøs oppfatning, helseforhold, bruk av rusmidler, seksuelle forhold eller det at en person har vært mistenkt, siktet eller dømt for straffbare forhold er definert som sensitive, jfr. personopplysningsloven §9 og politiregisterloven § 7. Som utsagnene viser, er dette opplysninger som tilkommer politiet i stor grad i en skjult etterforskning. Etter vilkårene i EMK artikkel 8 nr. 2, skal nødvendighetskravet vurderes både med tanke på formål og forholdsmessighet, og i dette, nettopp i hvilken grad utenforstående vil kunne bli involvert. De tre nevnte uttalelsene kom i forbindelse med refleksjoner rundt kommunikasjonskontroll, romavlytting og skjult kameraovervåking. Dette er lovfestede metoder, og således har domstolen sørget for å vurdere inngrepet. Samtidig har politiet et ansvar i henhold til sletteregler etter straffeprosessloven, og kontrollen med dette utføres av KK-utvalget.

Ved de ulovfestede skjulte etterforskningsmetodene, vil problemstillinger rundt personvern og EMK stille seg noe annerledes, da disse metodene ikke er omfattet av straffeprosessloven per dags dato. C fortalte om tanker rundt saker som involverte bruk av undercovervirksomhet:

«Jeg håper bare ikke spaning blir lovfestet. Da vil jeg heller at UC skal lovfestes. Det at det er et samfunnsunde syntes jeg er veldig lav strafferamme for at man skal kunne gå inn og lure noen så vanvittig.» (C)

«Man lurer objektet til å tro at man er noe annet enn det man er. Det opprettes et tillitsbasert forhold, og så er det egentlig bare tull hele greia. Det er jo en form for manipulering. Jeg vil jo tro at det er noen som sitter der og føler seg himla lurt. Det er jo litt imot denne politigreia med at vi alltid skal ha notoritet, at vi skal tilkjenne oss – til så å gå over på en metode hvor alt er skjult.» (C)

Det reflekteres over om bruk av undercover bør lovfestes fremfor spaning, og påpekes en lav strafferamme opp imot graden av manipulering undercovervirksomhet medfører. Det å «lure noen så vanvittig» oppleves som uetisk og inngripende. Det blir et avvik fra de tradisjonelle idealet om synlighet, åpenhet og redelighet i politiarbeidet. Loftus et. al. peker på forskjellene mellom det uniformerte politiet og de som jobber med skjulte operasjoner, især spaning og undercovervirksomhet. Den normaliserte nødvendigheten for løgner og bedrag samt arrangering av scenarioer for å «lokke» personer inn i kriminalitet, ble særlig oppfattet som grumsete innad i den øvrige politiorganisasjonen (Loftus, et al., 2016). Metodene Lofthus viser til, griper uten tvil inn i retten til privatliv og utfordrer både EMK art.8 og Grunnloven §102, men ved undercover vil også vernet mot selvinkriminering være under press. Riksadvokaten presiserer nødvendigheten av en grundig forholdsmessighetsvurdering ved infiltrasjon, og påpeker følgende: «Som regel vil det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i sakens alvor og hvor stort samfunnsunde den aktuelle kriminaliteten utgjør» (Riksadvokaten, 2018, s.7).

Noen av informantene tok også opp politiets avvergeplikt og etiske utfordringer rundt dette i en skjult etterforskning. Politiets avvergeplikt løper ut fra henholdsvis Politilovens §§1 og 2, samt straffeprosessloven §226, der det blant annet beskrives at et av formålene for etterforskning er å avverge eller stanse straffbare handlinger (Straffeprosessloven, 1981). B konkretiserer et eksempel på *dilemma*⁴ som kan oppstå:

«Man får et etisk dilemma når man avdekker straffbare forhold, man får et etisk dilemma dersom man avdekker for eksempel promillekjøring. Hva skal man gjøre, skal man stoppe promillekjøreren og blåse saken, eller skal man se igjennom fingrene og la det gå?» (B)

⁴Dilemma er en situasjon hvor man er tvunget til å godta en av to like ubehagelige muligheter (SNL)

«Men så har det har vært de tilfellene hvor man i ettertid for eksempel har skrevet anmeldelse på alle gangene det er observert at noen har kjørt uten førerkort, og at dette ble en del av den åpne etterforskningen. Ved promillekjøring bør man stoppe vedkommende, man har en plikt. Men det bør fortrinnsvis gjøres av en patrulje eller lignende. Man får etiske dilemma med avvergeplikten.» (B)

Det å «se igjennom fingrene» antyder at man med vilje skal overse straffbare forhold. Det må gjøres en avveining av hva som fremstår som mest viktig der og da, saken eller det straffbare forholdet som utfolder seg. Dahl skriver om «spaningsblikket», og hvordan det er vanskelig å kombinere dette med det internaliserte «politiblikket» (Dahl, 2019). Finstad benyttet begrepet «politiblikket» om politiets «briller», forståelser og handlinger. Det er et erfaringskapt blikk (Finstad, 2000). Dahl mener bruken av metaforen briller kan insinuere at dette er noe som kan tas av og på, og mener dette er mer gjeldende for spaningsblikket, som er trenbart, kontra politiblikket som er internalisert (Dahl, 2019). Loftus et. al. påpeker at erfarne tjenestepersoner innen skjult etterforskning lar mindre straffbare forhold passere som et åpenbart valg og en akseptert del av jobben som del av en mer langsiktig og strategisk tankegang. Det ble ansett å tjene fellesskapets beste (Loftus, et al., 2016).

5.1.2 Utfordringer ved lovverk - ønskede endringer

Informantene ble spurt om hvilke tanker de gjorde seg rundt lovverket de hadde tilgjengelig. Jeg oppfattet informantene dithen at dagens lovverk og/eller ordning var fungerende, og at de var avhengig av å kunne benytte de skjulte etterforskningsmetodene i sine saker, men noen ønskede endringer ble spesifikt konkretisert i løpet av intervjuene.

A siterte en ikke navngitt statsadvokat i følgende uttalelse:

«Politiet skal utfordre lovgivningen, man skal gå på den knivseggen og prøve og se hvordan man kan utfordre og benytte seg av eksisterende lovverk. Er ikke lovverket godt nok, så må man tørre å si ifra om det.» (A)

Informantene hadde tanker rundt dagens lovverk og ordning, og ønskede endringer i dette henseende. Det vil ikke bli drøftet hvorvidt dette er mulig eller gjennomførbart, men funnene trekkes frem for å belyse informantenes refleksjoner rundt dette tema.

- Høyere strafferamme på straffebud tilknyttet for eksempel arbeidslivskriminalitet for å kunne få muligheten til å benytte flere skjulte metoder.
- Lavere terskel for bruk av dataavlesning, slik at man kunne benyttet dette på flere lovbrudd enn kun de med 10 års strafferamme.
- Vilkårene for anonym vitneførsel kunne vært gjennomgått med tanke på skjult metodebruk. Ett eksempel som trekkes frem er bruk av undercover i saker som gjelder hallikvirksomhet. Det medfører at metoden ikke benyttes i en sakstype den er velegnet for, da det ikke alltid gis mulighet til å vitne anonymt, og således fare for at undercoveroperatører må eksponeres. Opplevelsen er at retten ikke alltid tar begjæringen om anonym vitneførsel for polititjenestemenn til følge.
- Ønske om utvidet lovverk på skjult kameraovervåkning, for eksempel mulighet med skjult kameraovervåkning på privat sted. Det understrekes at det da må innføres strenge vilkår for bruk av dette.
- Begrenset innsyn i det skjulte materialet. Det oppfattes som unødvendig at det gis tilgang i alle grunnlagsrapporter, og at kjennelsen fra retten burde holde. Dette bygger på erfaringer fra hovedforhandlinger, der grunnlagsrapportene blir dratt frem og settes i en helhet og en kronologi de ikke høre hjemme i. Dette oppfattes som noe som kun gjøres for å skape unødvendig støy fra forsvarersiden.

Alle endringer informantene påpekte vil, på ulike vis, føre til en større inngripen i personvern og rettsikkerhet og et økende behov for kontroll med bruken av metodene, men viser samtidig hva som oppleves å ikke fungere så optimalt som ønsket. En ønsket utvidelse av lovverket er en indikasjon på at man kommer til kort med etterforskningen og dagens lovverk, til tross for utvikling innenfor området og utvidelse av bruksområdene. Hvorvidt utvidelse er nødvendig er en ting, men om det i hele tatt er gjennomførbart i de tilfellene informantene nevner, er en annen. I forarbeidene til ny straffelov, NOU 2002:4, var Straffelovkommisjonen kritisk til at strafferammene skulle heves for å gi adgang til tvangsmiddelbruk (NOU, 2002). En videre tilgang til anonym vitneførsel vil påvirke muntlighetsprinsippet og mulighet for kontradiksjonen i norsk rett, men likevel virker det uhensiktsmessig at metoder ikke benyttes der de er velegnet til å skaffe bevis eller opplyse saken. Straffeprosessloven § 130 a lister opp sakstyper hvor man kan begjære anonym vitneførsel, og i tillegg må vilkåret med hensyn til gjenbruk, som går på muligheten for å delta i skjult etterforskning av andre saker, være oppfylt. Straffeloven § 315 som omhandler hallikvirksomhet og formidling av prostitusjon er ikke listet opp. Hva gjelder begrenset innsyn i det skjulte materialet, følger dokumentinnsyn

av henholdsvis EMK artikkel 6 og straffeprosessloven §242a. I visse tilfeller kan politiet tilbakeholde sensitiv informasjon etter §242a, men da kan ikke den informasjonen benyttes som bevis. Det å ikke gi innsyn i grunnlagsrapportene for skjult metodebruk, og kun vise til for eksempel kjennelser, vil kunne bidra ytterligere til at skjulte metoder oppfattes som hemmelige, manipulerende og bedrageriske, og dette er i strid med det moderne politiets idealer om åpenhet og transparens (Larsson, 2014b). Adgangen til bruk av de lovfestede skjulte etterforskningsmetodene vært gjenstand for forhåndskontroll, selv om denne kontrollen ikke er funnet helt tilfredsstillende (Hjort 2018; NOU 2009).

5.1.3 Økonomiske og ressursmessige utfordringer

Manglende økonomi og lite ressurser er ikke noe nytt for arbeidsstedene til informantene. Ut ifra det informantene svarte, er det en kamp om å få de rette, og nok, ressurser, enten til operativt arbeid i skjult fase, eller i etterforskningen. Alle informantene pekte selv på økonomi og ressurser som utfordringer i deres daglige virke. Omorganiseringen av politiet i 2017 ble også trukket frem som en forsterkende årsak, og denne påvirket politiet som helhet. Omorganiseringen førte til færre og større politidistrikt, og en omorganisering av fagmiljøer. «Nærpolitireformen» startet i 2017, og brakte med seg utfordringer for flere etablerte fagmiljø, for eksempel de etterforskningsmiljøene som etterforsket organisert kriminalitet. Reform er definert som «en endring av bestående forhold som er, eller ment til å være, til det bedre» (SNL, 2018). Renå skrev i 2016 en rapport om forventninger til nærpolitireformen, og fant at politiansatte hadde liten tro på at reformen ville forbedre politiets evne til forebygging og bekjempelse av kriminalitet. (Renå 2016, referert i Granér 2017). Granér har sammenstilt litteratur på gjennomførte politireformer i de nordiske landene, og viser til at reformene møtte motstand fra store deler av de politiansatte i alle land. Han konkluderer med at reformene førte til desentralisering gjennom sentralisering. Dette førte til maktkonsentrasjon i sentrale organ, og dermed større politisk kontroll. Han slår også fast at reformene ble basert på teorier om ledelse. Kunnskap og erfaringer fra politiarbeid, organisatoriske og kulturelle antagelser ble oversett (Granér, 2017). Lassen peker på at reformen brakte med seg ny organisering, nye arbeidsformer, nye verktøy og ny ledelse. De positive resultatene vil ta tid, da så mye nytt må gå på bekostning av andre ting (Lassen, 2019).

Økonomi spiller en rolle for hvordan man skal komme inn i de ulike kriminelle miljøene, og det i stor grad er en begrensning for å lykkes, mente informantene. A kom med følgende:

«Får unnskyldte uttrykket, men i dag styres politiet av blåruss som kun tenker økonomi. Det er en stor utfordring for oss som ser hvor skoen trykker for å komme i mål med den organiserte kriminelle virksomheten her i Norge, og internasjonalt. Alt er stort sett grenseoverskridende. Det er en kjempeutfordring, økonomien. Money talks.» (A)

Det pekes også på at de skjulte sakene er dyre saker å drifte, både med tanke på kostnader og menneskelige ressurser som skal til i de ulike operasjonene. Kostnadene er ikke alltid lett å planlegge, ifølge B:

«Det er rigide regler på overtidsbruk, det skal begrenses. I en skjult sak er det saken som styrer politiets ressursbruk, det er ikke politiet selv som styrer dette i utgangspunktet. Noen ganger må man bare være «på». Om man da må forholde seg til et stramt budsjett på for eksempel overtid, blir det en utfordring.» (B)

Uttalelsene viser til at økonomien kan komme i veien for forpliktelsen man har når man har en skjult sak, det være seg avvergeplikt eller muligheten til å sikre bevis. Informanten mener saken styrer ressursene og noen ganger må man bare være «på». Dette må forstås som at politiet i visse tilfeller må være offensive for å få det beste utfallet, det seg være bevismessig eller andre spesielle hendelser politiet må forventes å gripe inn i. Dette står imidlertid noe i motsetning til Maguire sin påstand med tanke på tilnærming til ressurser i ulike typer etterforskning. Han påpeker at det er de reaktive sakene hvor det er dag til dag krav, mens de proaktive kan planlegges, og politiet setter agendaen (Maguire, 2008).

Det var også en oppfatning blant informantene at den skjulte kriminaliteten ikke lenger var en økonomisk prioritet, som E påpeker her:

«Politiet har omorganisert seg, og det jeg ser nå er at denne omorganiseringen har jeg et inntrykk av ... har gått på bekostning av disse sakstypene som jeg nå prater om og bekjempelsen av det. Mye av denne kriminaliteten kommer ikke opp i dagen, det er ingen som kommer til politiet og anmelder dette, dette må politiet finne ut av selv og da er det veldig fort gjort i en budsjettsituasjon og at annen kriminalitet er mye mer målbart, at man må prioritere det, og da prioriterer man ned det som ikke er så målbart og som koster mye penger. Det er ikke tvil om at det å sette i gang skjulte metoder, koster masse penger for eksempel bruk av tolk, spaning ... Kriminaliteten skjer ikke 8-16, så da blir det overtid kanskje og så videre. Det er fullt forståelig det, men det er vel kanskje noen som må ... ja ... synliggjøre den skjulte kriminaliteten også.» (E)

I Riksadvokatens rundskriv (Riksadvokaten, 2020a), er imidlertid alvorlig internasjonal og organisert kriminalitet, herunder alvorlige narkotikalovbrudd omhandlet som et av lovbruddene som skal prioriteres, men i hvilken grad dette kan gjennomføres i de ulike distriktene vil helt klart variere. Den skjulte kriminaliteten vil i mindre grad være målbar, da dette er kriminalitet politiet må finne ut av selv. Statistikk på området vil vanskelig kunne gi et bilde på hvor utbredt den type kriminalitet er, men tallstyring og oppklaringsprosent er ofte styrende for hvilke områder politiet satser på. Knutsson er kritisk til denne tankegangen, og mener politiets innsats og effektivitet vanskelig kan fastslås på bakgrunn av tallstyring alene. Noen lovbrudd vil naturlig falle i en kategori som vil være vanskelig å oppklare, noe som igjen vil gi utslag på oppklaringsprosent. Dette sier ingenting om hvor godt og effektivt politiet jobber, og det må derfor gjøres en dypere analyse (Knutsson, 2013). Thommassen belyser også problemet med å fange ting som ikke er direkte målbare (Thomassen, 2010).

Stortingsmelding 29 «Politimeldingen – et politi for fremtiden» ble lagt frem 23.juni 2020. Meldingen beskriver politiets situasjon i dag og utviklingen av beredskapsevnen etter angrepene mot regjeringskvartalet og Utøya i 2011. Evaluering av reformen gjennomgås, nå som større politidistrikter er på plass. Fokuset er nå rettet mot kvalitet i form publikumstjenester, straffesaksbehandling med videre, og viser til at politiet har behov for mer tverrfaglig kompetanse i oppgaveløsningen (Justisdepartementet, 2020).

Stortingsmeldingen beskriver ikke innsats mot organisert kriminalitet som eget felt, men retter oppmerksomheten mot den digitale utviklingen kriminalitetsbildet og tverrfaglig kompetanse i tråd med hovedtrekkene i reformen. Selv om Riksadvokaten har satt alvorlig organisert kriminalitet som en prioritering i 2020, prioriteres ikke dette i norsk politi i dag, ifølge informantene. Politiets saksporfølje har endret seg de siste ti årene, med blant annet en stor økning i anmeldt voldskriminalitet, seksuallovbrudd, vold i nære relasjoner og overgrep mot barn (NOU, 2020). Denne kriminaliteten omfattes av riksadvokatens sentrale prioriteringer, og legger beslag på store deler av politiets ressurser. Dette tilsidesetter den «offerløse» kriminaliteten som alvorlige narkotikalovbrudd og annen alvorlig organisert kriminalitet. Det bemerkes at en slik endring i kriminalitetsbildet og prioriteringer, er av betydning for om organisert kriminalitet bekjempes effektivt (NOU, 2020).

Informantene hadde ulike tanker om hva som kunne være ressursbesparende tiltak i deres egne etterforskninger. Det ble pekt på muligheten for å avgrense etterforskningen, og at politiets jurister eller statsadvokatene kunne være flinkere til å avgrense, slik at man kunne

spare mer ressurser i forbindelse med de ulike veivalgene man tar underveis. Informantene så ikke behovet for «å grave til Kina» i hver sak, og mente man måtte vurdere om det har noe å si for straffeutmålingen om man valgte å bruke ressurser den ene eller den andre veien. Valg av metode ville også spille inn på bruk av ressurser. Man må vurdere hva de ulike metodene vil tilføre saken:

«Det er lett å hive ut, at det skal løse saken at man kan benytte seg av det ene eller det andre. Og at man må ha en god vurdering, etterforskning og påtale må være helt samstemte på straffebudet, hva er det man sitter med, skjellig grunn, hvor langt har vi kommet, hva vil vi få ut av det. Vil det berike saken, hvor krevende vil det være å skulle gjennomføre og selve gjennomgangen av produktet i etterkant. Vurdering i forhold til kost nytte, er det innafor i forhold til saken, straffebud, straffeutmåling og klientell». (D)

Kvalitet i etterforskningen ble satt i sammenheng med tilgang på ressurser. Kvalitetskravet i etterforskningen ble særlig fremmet i Riksadvokatens prioriteringsskriv (Riksadvokaten, 2015) og ifølge Myhrer er kvalitet i hvilken grad virksomheten oppfyller de obligatoriske eller underforståtte krav/ forventninger (T. G. Myhrer, 2015). Med andre ord: at det er virksomhet i henhold til en satt standard. Det ble av informantene ansett som helt essensielt at man hadde en klar etterforskningsledelse og nok personell fra start til slutt av saken, helt frem mot tingrettsbehandling. Opplevelsen flere satt med, var at etterforskningen ble skalert ned, særlig etter tilslag og når operativt arbeid var ferdig, og den åpne etterforskningen var i gang.

«Det kan ikke skalles av ved tilslag. Man må ha med ressursene i begge faser.» (A)

Alle informantene pekte på at den mest hensiktsmessige organiseringen av en etterforskning, var et team av etterforskere som fulgte hele saken fra A til Å, fra start til man var ferdig i retten. Dette ville kunne føre til en mer helhetlig tankegang, og informasjonstapet ville minimeres ved at de etterforskerne som jobbet i den proaktive fasen også var i den reaktive fasen:

«Ved å ha god kunnskap fra retten og konsekvensene av hva man gjør, så tror jeg du gjør mye klokere valg i den operative fasen også, og vice versa.» (E)

Fordelene som her ble pekt på, var at man kjente til bevisene, og hva de ulike skjulte etterforskningsmetodene hadde gitt. Planlegging og oppsett av avhørdisposisjoner kunne starte tidligere, da man ikke måtte gjøre seg kjent med bevisene på nytt. I de etterforskninger det ikke var et fast team fra start til slutt, pekte informantene på konsekvenser som ineffektivitet, dobbeltarbeid, svekket kvalitet og i verste konsekvens en fare for

rettssikkerheten til de man etterforsker. Informasjonsmengden i de store, komplekse sakene ble oppfattet som overveldende, og det var nærmest umulig å få den oversikten som krevdes, med mindre man hadde vært med helt fra starten.

Mer omfattende metodebruk øker informasjonstilfanget og gir mer informasjon som må bearbeides, noe som igjen krever ressurser. Kvalitetssikring og gjennomgang av innhentet materiale er ressurskrevende, og noen informanter påpekte at dette fort kunne komme ned på lista av arbeidsoppgaver, og særlig om man i flere saker hadde personer i varetekt.

Opplevelsen var at det ikke var nok etterforskere til å håndtere de mest alvorlige saker generelt, og at grusomme saker «ligger og trekker tid» fordi man ikke har kapasitet.

«Der er det vanskeligst med tanke på ressurser, er på etterforskning. Hvem skal ta imot all denne informasjonen som blir hentet inn? Hvem skal bearbeide underveis, hvem skal gjøre de rette valgene frem til tilslag? Det er et stort gap, og skulle hatt mange flere etterforskere. Da hadde vi kunne gjort mye mer.» (C)

«Men det er mangel på etterforskere til å håndtere de alvorligste sakene generelt, også drap og drapsforsøk. Det ligger grusomme saker og trekker tid fordi man ikke har kapasitet. Det er en skjev fordeling med tanke på innhenting kontra etterforskning» (C)

C pekte på at mangelen på etterforskere førte til at saker ligger og trekker tid. Dette er ikke i henhold til kvalitetsrundskrivet til Riksadvokaten med kort saksbehandlingstid (Riksadvokaten, 2015). Informasjon er ferskvare (Stelfox, 2008), og man bør være tidlig ute med å sikre de spor som kan forsvinne, men som det påpekes her, oppfattes som at det en skjevfordeling mellom innhenting og etterforskning. C viste også til at antallet på beredskapspersonell hadde økt de siste årene, bare for å være «tilstede i gata når bomben smeller».

«Men hvem skal ta imot dette her, når det har gått med 70 mennesker?» (C)

Hendelsene i regjeringskvartalet og på Utøya i 2011, satte dype sår i Norge som nasjon, og behovet blant annet for bedre beredskap med tanke på denne type hendelser, ble påpekt i NOU 2012:14, i rapport fra 22.juli kommisjonen. Den omtaler hvordan beredskapen bør styrkes, men også behovet for at omstendigheter rundt hendelsene må belyses (NOU, 2012). Politidirektoratet og riksadvokatembetet gav ut i 2016, *Handlingsplan for etterforskningsløftet*. Denne skulle bidra til å heve kvaliteten på etterforskningen samt sørge for mer enhetlig oppgaveløsning. Den inneholdt tjue tiltak for å heve etterforskningens status

og videreutvikle etterforskning som fag med tanke på etterforskningsledelse, kompetanse, praksis, øvelse og evaluering (Politidirektoratet & Riksadvokaten, 2016).

Informantene mente at et fast team skulle følge saken fra start til slutt, for i sikre at det var nok ressurser med hele veien. Men det finnes dog et faremoment i det være en fast gruppe; det at ingen utfordrer enigheten, eller konsensusen, i gruppen. Alle tenker likt og har de samme oppfatningene (Ask, 2013). Objektivitetsprinsippet vil kunne trues av de systematiske feilene, bias, i en etterforskning. Grunnet forskning som har kastet lys over dårlig praksis og lederskap i politiet (Rachlew, 2009; Tarschys, Ahlström & Granlund, 2015) og fokus fra Riksadvokaten, er dette tema som nå er sentrale i opplæringen i politiet. B pekte på farene ved at et lukket miljø kunne få operere fritt:

«Jeg synes egentlig at lovverket er greit. Når politiet skal gå til ganske drastiske etterforskningsskritt, er det greit at det er domstolregulert. Det er bare en fordel. Det er såpass inngripende at det er en fordel at man har et grunnlag for å gjøre det man gjør. Det er jo ikke til å stikke under en stol at dersom et miljø får operere fritt, så kan det gjerne være at man tøyer noen grenser, og den kontrollen har man da med at man må ha kjennelse for å kunne sette i gang metodene» (B)

B poengterer her hva som kan bli problemet med lukkede grupper og lukkede miljø, det å «tøye grenser», og belyser dermed det Ørnhøi adresserer (Ørnhøi, 2005). Det kan også, satt på spissen, være en fare for at man rettferdiggjør uetiske handlinger for å nå sine mål, at målet helliger middelet, slik Klockars tar opp i sin «The Dirty Harry Problem» (Klockars, 1980). Et eksempel på hvor galt det kan gå når noen opererer alene og tøyer grenser, er saken mot politimannen Eirik Jensen⁵. Han ble dømt til 21 års fengsel for grov korrupsjon.

5.1.4 Utfordrende teknologisk utvikling

Informantene er enstemmige i at den teknologiske utviklingen har gjort politiets jobb vanskeligere med tanke på hva man får tilgang på av informasjon, både med tanke på bevissikring og ved skjult etterforskning. Teknologiske fremskritt innenfor mobiltelefoner,

⁵ Eirik Jensen ble pågrepet i 2014, mistenkt for korrupsjon og medvirkning til hasjismugling. Han ble dømt for grov korrupsjon, og dommen ble rettskraftig november 2020, da anken til høyesterett ble avvist.

kryptering av data og utallige kommunikasjonsplattformer har gjort den skjulte etterforskningen mer krevende, både med tanke på ressurs og bruk av skjulte metoder.

«Det er ikke bra å tenke på at de (kriminelle) kan operere på mange apper og chatter som vi ikke klarer å avdekke. Det er egentlig lett å skjule kommunikasjonen.»
(C)

Stadig nye kommunikasjonsplattformer, krypterte telefoner, fjernsletting av innhold på telefon, meldinger som er tidsinnstilt på sletting. Dette er noen av utfordringene som informantene pekte på i jakten etter informasjon og bevis, og ingen så for seg at denne utfordringen kom til å bli mindre i årene fremover. Den teknologiske utfordringen var det alle informantene mente er, og forblir, den store utfordringen for skjult etterforskning fremover, i tillegg til økonomi og ressurser. Som utsagnet belyser, skaper teknologien nærmest et «fristed» for kommunikasjon. Dette er jo vel og bra for den enkeltes personvern, men skaper problemer for kriminalitetsbekjempelse.

Informantene viser til en mer kompleks etterforskning, hvor flere metoder må tas i bruk. Kommunikasjonskontroll trekkes frem som en av metodene som ikke gir den informasjonen som den tidligere har gjort, og at det i dag er sjelden man får de gode bevismessige samtalene.

«Etter hvert som de sikta kriminelle fikk andre kommunikasjonsmetoder, egne plattformer, BlackBerry, Encro og så videre, har man vel ikke så god erfaring med kommunikasjonskontroll. Kriminelle er bevisst på hva de sier på vanlig telefon.» (A)

B uttalte at man fikk mindre og mindre på kommunikasjonskontroll, og ble bedt om å utdype:

«Det er den tekniske utviklingen det, da. Som gjør at det brukes krypterte plattformer, som man ikke klarer å dekryptere. Ehhh ... du har fortsatt noen sånne dinosaurer som bruker "burnere"⁶, men det blir færre og færre av dem. De fleste går jo over på en smart telefon med et kryptert program.» (B)

Europol publiserte i 2019 en rapport som peker på dagens og fremtidige utfordringer, samt nødvendigheten av å aktivt søke nyskapende løsninger. Det vises til utviklingen innenfor det som kalles «disruptive technologies», eller oversatt forstyrrende teknologier. Dette er teknologier som endrer vårt levesett, vårt arbeid og hvordan vi forholder oss til hverandre, og som utfordrer både vår sikkerhet og gir kriminelle nye muligheter, men samtidig kan gi

⁶ En «burner» benyttes om billige telefoner som benyttes midlertidig eller kun en gang, oftest med forhåndsbetalte kontantkort.

politiet nyttige verktøy. Det er særlig 7 teknologiske utviklinger som trekkes frem opp mot kriminalitetsutvikling. Den første er kunstig intelligens, eller AI. Denne oppfattes som et tveegget sverd, da den kan være gunstig for å øke sikkerheten til ulike systemer og enheter, men samtidig kan den bli et avansert verktøy for de som ønsker å utføre dataangrep. Den andre, Quantum computing, er fremtidsrettet og per i dag ikke ferdig utviklet, men er forventet skal kunne revolusjonere dataprosessering og kryptering. Den tredje er innføringen av 5G mobilnettverk, som vil sørge for raskere dataforbindelser og kunne håndtere det økende antallet aktiverte enheter. Den fjerde utfordringen er den fortsatte utviklingen av det mørke nettet som arena for kriminalitet. Videre er det «The Internet of all things» (IoT), det voksende nettverket av sammenkoblede teknologiske apparater som snakker sammen og sender data i mellom seg. 3D printing og genmanipulering er satt frem som de to siste utfordrende utviklingene (Europol, 2019). Lillis et. al. peker på de samme utfordringene rundt IoT (Lillis, Becker, O'Sullivan & Scanlon, 2016). Garfinkel adresserte de ulike utfordringene man møtte innen digitalt politiarbeid og bevissikring for 10 år siden, bl.a. grunnet kryptering, og mente da at «The Golden Age of Digital Forensics» var over (Garfinkel, 2010).

Utfordrende teknologi til tross, kommunikasjonskontroll oppgis likevel til å være den metoden som benyttes mest, selv om dette er en metode informantene anser å være en metode som ikke gir de «klare», bevismessige samtalene lenger. KK-utvalgets årsrapport for 2019, bekrefter langt på vei det informantene viser til hva gjelder at kommunikasjonskontroll er en metode som fortsatt benyttes ofte. Den viser at antall kommunikasjonsanlegg som ble underlagt kommunikasjonskontroll har ligget på antall mellom ca. 600 - 800 hvert år de siste fire årene, fra 2016 til 2019. I 2019 ble det rapportert at kommunikasjonskontroll ble benyttet i 137 saker, og det ble rapportert at bruk av kommunikasjonskontroll har i over 46 % av sakene i 2019 gitt resultater i form av pågripelser, beslag og /eller informasjon av bevis- og/eller etterforskningsmessig verdi. Dette opplyses å være på nivå med tidligere års rapportering (KK-utvalget, 2019). Kommunikasjonskontroll bidrar med mye øvrig informasjon, herunder avtaler, posisjonering, omgangskrets o.l. som understøtter annen innkommen informasjon, eller som støtte til andre skjulte etterforskningsmetoder.

«Vi er avhengige av KK fortsatt, men gjerne sammen med andre metoder som informantbehandling, spaning og romavlytting i tillegg liksom.» (C)

Den skjulte fasen der man tidligere kunne få nødvendig informasjon ved kombinasjon av en til to metoder, har altså utviklet seg til å bli mye mer kompleks. Det pekes på at man er blitt

mer avhengig av omfattende metodebruk, med flere metoder i bruk samtidig, og informantbehandling ble oppfattet som nødvendig av C:

«Kriminelle må komme med informasjon om verden slik de ser den uten at det er anmeldte forhold.» (C)

Rasch-Olsen viser i sin bok til ulike etiske og juridiske problemstillinger politiet blir stilt ovenfor, og beskriver det som et «nødvendige onde» (Rasch-Olsen, 2011). Innen en etterforskning, vil det kunne skape problemer at informasjon fra informant ikke kan benyttes som bevis i saken, og etterforskningen vil således kunne lide under dette. Informasjonen informanter kommer med kan på den ene siden være meget verdifull for politiet, men på den andre side også være bevisst misvisende fra informantens side. Selv om den er nyttig, må den behandles med varsomhet, siden muligheten for å plante desinformasjon er stor (Politidirektoratet, 2014).

5.1.5 Normaliseringens utfordringer

Det var en bekymring hos noen av informantene, at metodene ble benyttet for mye, at de «brukes opp», og hva dette ville ha og si for gjenbruk og nytteverdi. Det ble uttrykt en frykt for at metodene ble «utvannet» dersom de ble benyttet som ethvert tradisjonelt etterforskningsskritt, uten annet formål enn at man hadde lov til å benytte det. Loftus beskriver normaliseringen av skjulte metoder ut i fra britiske forhold. Forskningslitteraturen viser til dårlig praksis innen politiet, og politiet har i så måte fått en ny synlighet og fokus. Tilgang til teknologi, og særlig smart telefoner, har gjort at enhver kan filme og laste opp politiets handlinger ute i felten og uniformerte bærer små kamera på kroppen. Loftus viser til at denne synligheten har ført til at skjulte etterforskningsmetoder er blitt mer ettertraktede på ulike typer kriminalitet. De skjulte etterforskningsmetodene gjør at jobben kan bli gjort, uten for mye fokus og motstand fra publikum, presse o.l. (Loftus, 2019).

Carson påpeker at hverdagskriminaliteten ikke etterforskes, og at det er de uvanlige sakene som blir prioritert. Ingen tar hensyn til de store kostnadene, både økonomisk og ressursmessig, ved de store alvorlige sakene (Carson, 2007), noe som står litt i kontrast til det informantene opplyser vedrørende økonomi og ressurs. Maguire peker på noe av det samme, og viser til at det er visse saker som er høyt prioritert, og da særlig høyt profilerte saker i media med omtale og fokus. Det vil være viktig for politiet å løse disse, vise at de kan takle

oppgaven (Maguire, 2008). Maguire er mer i overensstemmelse med hva en av informantene oppgir i forhold til prioritering av saker:

«Jeg tror det er slik at i drap og drapsforsøk så skal man prøve alt. Det har aldri vært noe spørsmål om å gi seg der, noen gang. Det er bare å kjøre på, man vil ikke ha noen uoppklarte drap eller drapsforsøk. Så man prøver, koste hva det koste vil.» (C)

5.1.6 Utfordrende kunnskapsnivå

Informantene pekte på at man nå var avhengig av å benytte flere skjulte etterforskningsmetoder i kombinasjon for å oppnå den samme informasjon som man tidligere kanskje kunne få ved bruk av én enkelt metode. Samtidig var opplevelsen til samtlige at de kriminelle var meget bevisste på, og hadde kjennskap til, politiets bruk av skjulte etterforskningsmetoder. Oppdagelsesrisikoen ved å benytte de skjulte metodene oppleves som større, både fra de kriminelle og andre.

«De roter rundt på rom og i biler på jakt etter utstyr, de ser etter spanere. Særlig de som tilhører gjengmiljøene. Det er helt nytt måten de opererer på – ikke samarbeider de med politiet i etterforskningen. De vil ikke la seg avhøre uansett om de er fornærmet eller siktet eller mistenkt, Vi hører at de leter etter utstyr. De tror de er avlyttet, de opererer som om de er avlyttet til enhver tid» (C)

Uttalelsen beskriver hvordan en informant opplevde at de kriminelle drev med mottiltak mot politiets skjulte etterforskningsmetoder, og reflekterer rundt oppdagelsesrisikoen som foreligger ved at de kriminelle leter etter utstyr for avlytting. Knutsson forklarer oppdagelsesrisiko som en verdi som angir sannsynligheten for at en gjerningsmann knyttes til et begått lovbrudd, og det skilles mellom den primære (bli oppdaget i det man begår forbrytelsen) og den sekundære (bli knyttet til lovbruddet senere). Disse to utgjør den totale oppdagelsesrisikoen (Knutsson, 2013). Forklaringen til Knutsson viser således hvordan oppdagelsesrisikoen også er gjeldende for politiet. Selv om inngrepet er godkjent, er det fortsatt mye som kan stå på spill i en etterforskning dersom politiet blir oppdaget, eller utstyr blir funnet.

Alle som en var informantene overbevist om at de kriminelle kjente til hvilke skjulte metoder politiet benyttet, og omtalte noen kriminelle som erfarne innen skjult metodebruk. Dette hadde på ingen måte noe med alder å gjøre, men mer i forhold til hvilken kriminalitet som ble

begått og graden av alvorlighet. De erfarne var betegnelsen som ble benyttet på dem som hadde holdt på med alvorlig kriminalitet i lengre tid, for eksempel narkotikaforbrytelser, vold, ran o.l., og bevisste politiets metodebruk. Særlig når det gjaldt narkotikasmugling og gjengkriminalitet, var det ofte snakk om kriminelle som var særlig bevisste på politiet, og tok forholdsregler for at de kunne være under etterforskning, slik informantene oppfattet det. Det kan være snakk om leting etter utstyr, møter på steder som er vanskelige å overvåke, bruk av kommunikasjonsplattformer de vet politiet ikke kan avlytte eller ikke klarer å avdekke o.l. Uvilje til å la seg avhøre av politiet, selv om de var fornærmet i en sak, var også en reell utfordring inn i en etterforskning. I NOU 2020:4 ble det tatt opp hvorvidt deltakelse i og rekruttering til kriminelle grupper kunne og burde kriminaliseres. I rapporten beskrives utfordringene med etterforskning av organisert kriminalitet som alvorlig narkotikaforbrytelser, menneskehandel og grove ran. Sakene beskrives som svært ressurskrevende, og at det er saker som krever særskilt kompetanse og innsats over lengre tid. Rapporten beskriver de kriminelle miljøene videre på følgende måte:

«Dette er en type saker som krever særskilt kompetanse og innsats over lang tid. Miljøene er svært lukket, de foretar en rekke mottiltak og tilpasninger for å unngå eller vanskeliggjøre etterforskning, og kriminaliteten skjer i det skjulte, av flere personer og ofte over landegrenser. Det kreves normalt store ressurser i forbindelse med omfattende metodebruk over lang tid, i tillegg til en krevende åpen etterforskning hvor de involverte bidrar i svært liten grad til oppklaring» (NOU, 2020, s.117).

Ved spørsmål om hvorfor informantene trodde det hadde blitt slik at de kriminelle miljøene var godt kjent med politiets metodebruk, mente flertallet at dette kunne skyldes politiets dokumentasjon, både i sak og i retten, og at det på denne måten gjøres kjent, men noen mente også at advokater gav klientene sine råd og veiledning, og at det ble kjent på den måten.

«Det er ikke bare å bruke de skjulte metodene, de vil jo svekkes fordi de kriminelle får mer og mer kjennskap til metodene ved for eksempel å ha vært under en skjult etterforskning. Når alt bevis legges frem i retten så får de kjennskap til metodikk og hvordan vi jobber. Alt av dokumenter fra den skjulte etterforskningen blir utlevert om forsvarer ønsker det fordi det er en del av sakens dokumenter. Det legges ikke inn i den åpne saken, men de gis tilgang til alle dokumenter med mistankegrunnlag, hvordan politiet tenker. Det er inngripende metoder, og det blir veldig synlig hvordan etterforskningen er tenkt, og hvorfor man har benyttet de ulike metodene.» (D)

En informant påpekte også det enkle faktum at de kriminelle holder seg oppdatert på politiet fordi det er ingen som ønsker å bli tatt.

«De har advokater og de følger med på alt som skjer, de, og alle våre lover og regler, det er jo lovfestet, så de vet jo hvordan politiet jobber. Det er helt naturlig det. Driver du med kriminalitet så vil du ikke bli tatt.» (E)

Ingen av informantene var imot at politiet skulle dokumentere sin metodebruk, selv om noen ytret et ønske om at innsynet kunne begrenses mer enn det gjøres i dag. Den gjengse oppfatning var at åpenhet og dokumentasjon var bra og helt nødvendig, selv om dette var et tveegget sverd. Man skulle kunne vise hva man hadde gjort og stå for det, men samtidig førte dette til at jobben med bevisinnhenting ble vanskeligere da kriminelle fikk kunnskap, og kunne gjøre mottiltak som beskrevet tidligere.

Samtidig som de kriminelle fikk mer og mer kunnskap om bruk av de skjulte etterforskningsmetodene, opplevde informantene at utenforstående hadde manglende kunnskap. Flere påpekte at dette var et fagfelt som krevde erfaring for å mestre, og at kompleksiteten rundt en slik type etterforskning ikke var lett å forstå før man hadde jobbet med dette.

«Jeg tror det er veldig vanskelig for folk som ikke har vært med på en skjult etterforskning, eller i en proaktiv sak, å skjønne hvor omfattende og krevende det kan være, og hvor vanskelig det kan være å avdekke informasjon.» (C)

«De sakene jeg har jobbet med, er de sakene som ikke har skjedd enda. En målsetning om å pågripe personer en eller annen gang i fremtiden. Det er klart det kan brukes i mange henseende. Jeg tror vel at de som står litt utenfor politiet har en litt for stor tro på skjulte metoder, og i hvilke saker det kan brukes, men det er klart det kan brukes i etterfølgende voldssaker, drapssaker, i stor grad UC på nett og der også i forbyggende øyemed. Det er mange saksfelt man kan bruke skjulte metoder på, men jeg tror vel ut i fra allmenhetens oppfatning at det er for stor tro på dem kontra realiteten. Jeg tror ikke de fleste vet hva man egentlig setter i gang når man trykker på de ulike knappene.» (B)

C og B påpeker kompleksiteten, og at det ikke vil være lett å forstå om man ikke har jobbet med dette før. Dette vil ikke bare være gjeldene kun for skjult etterforskning, og vil omfatte flere typer etterforskningsmiljø og fagfelt. Politiryket har vært å anse som et håndverk og i dette ligger det at man jobber under kunnskapsbasert veiledning og jobben er praktisk rettet,

«on the job training» (Diderichsen, 2013), men det er nå på vei til å bli en kunnskapsbasert profesjon (Bjerknes & Fahsing, 2018). Dahl viser til Polanyi og gjør rede for hvordan taus kunnskap er en erfaringsbasert kunnskap og en implisitt kunnskap man opparbeider seg gjennom erfaring (Dahl, 2019). Skjult etterforskning er fortsatt et fag som innebærer «on the job training» og er i stor grad dominert av såkalt taus kunnskap; kunnskap opparbeidet gjennom erfaring. Det at informantene hadde lang erfaring innen etterforskning og skjult etterforskning, gjør at de har opparbeidet seg den tause kunnskapen, den erfaringsbaserte kunnskapen som er vanskelig å lære bort. Denne kunnskapen tilsier at skjult etterforskning ikke er en «quick-fix» til oppklaring, noe som kan være vanskelig å forstå når man ser det utenifra. D forteller om hvordan synet på dette har endret seg underveis:

«Tidligere har jeg jo tenkt at dersom man kunne benytte en skjult metode, da oppklarer man saken. Da får man innhentet gode beviser, og da er saken bankers. Da løser det seg. Men det er jo ikke realiteten. Det har erfaringen min vist. Så enkelt er det ikke. Først når man jobber med disse metodene ser man hvor tidkrevende det er, ressurskrevende opp imot ... ja.. at man er formålsstyrt, etterrettelighet, at man er nøyaktig. Det er veldig mange krav da til at dette skal kunne stå seg som bevis. Det er ingen enkle shortcuts. Etter å ha jobbet noe med det så ser jeg jo viktigheten av å man må avgrense og ha helt klare tanker på hvorfor man velger å benytte de ulike metodene, at man er veldig tro mot ...at man er formålsstyrt, at man tenker perioder, at man differensierer metodene i tidsperspektiv.» (D)

Ask viser til at til at det finnes situasjoner som påvirker etterforskers avgjørelser, blant annet følelser. En usikkerhet med tanke på bevisverdi og informasjonshåndtering fører til en grundighet, mens selvsikkerhet fører til en overflatisk behandling. En usikker etterforsker vil stille mange flere spørsmål og se nye vinklinger, enn en etterforsker som har hatt lignende saker i en årrekke. Der vil rutinen kunne tale imot (Ask, 2013). Ask sine refleksjoner viser til at erfaring ikke nødvendigvis er et fortrinn, og at nye øyne vil kunne gi et nytt perspektiv.

Ask sine betraktninger var myntet på etterforskere, og ikke nødvendigvis ledere. Informantene uttalte at de ikke kunne ikke forvente at ledere opp i systemet skulle sitte på detaljkunnskap, men kunne heller ikke forstå hvordan visse avgjørelser og prioriteringer på sak ble gjort uten denne detaljkunnskapen:

«Det virker nesten som om at dersom du ikke har jobbet med dette, så skjønner du ikke hvordan dette henger sammen. Vi kan kanskje ikke forvente av lederne opp i systemet at de skal ha slik detaljkunnskap heller, men det er åpenbart at de er av den

oppfatningen at det å bruke ressurser i reaktiv sak er viktigere enn å avdekke ny kriminalitet eller ting som ikke har oppstått enda». (C)

«Ledelsen skal prioritere hvilke saker man skal jobbe med. Det kan for eksempel legges frem proaktive satsninger hvor man kjapt blir bedt om avbruddskriterier, plan og fremdriftsplan i løpet av saken. Men har man for eksempel et drapsforsøk som skjedde for 2 år siden så er det ikke et spørsmål om avbruddskriterier og alle metoder skal benyttes. Det bør gjøres samme vurdering også der. Er det liv laga? Kommer man til å få noe om man fortsetter litt til?» (C)

Disse utsagnene fra C viser til hvordan visse sakstyper, de reaktive sakene, blir oppfattet som mer prioritert av ledelsen. Det å avdekke den skjulte kriminaliteten, ble oppfattet å komme i andre rekke. Dette samsvarer også med utsagn fra blant annet E, om at den skjulte kriminaliteten ikke prioriteres.

Bruk av skjulte metoder betinger fleksibilitet og kreativitet, da man er prisgitt å følge de kriminelle i det de foretar seg, slik informantene har belyst. Man er avhengig av å kunne endre planer raskt, for å være i forkant, slik at de rette metodene kan bli benyttet til bevisinnhenting. Det pekes på fra informantenes side at ledelsen ikke har nok kunnskap til å sette seg inn i problemstillinger man møter i forbindelse med bruk av skjulte metoder, nedprioritering av rene proaktive saker og trege byråkratiske beslutninger. Det kan diskuteres hvorvidt men er best tjent med selvstyrte, autonome grupper, eller om man bør ha styring. Fordelen med autonome grupper er at de er fleksible og reagerer raskt på endring. Ulempen er at målene for kan bli ulike, noe som igjen kan føre til ineffektivitet, og vanskeliggjøre koordinering. Fordelen med styring er nettopp forutsigbarhet og klare rammer, mens det som taler imot, er at det er lite fleksibilitet, og kreativitet (Kvålshaugen & Wennes, 2012).

På den annen side, det kan være vanskelig for etterforskere i førstelinjen å se hvilke problemstillinger og utfordringer ledere står i til enhver tid. Dette temaet skal på ingen måte utdypes grundig, da dette i seg selv ikke kort lar seg oppsummere, men det er verdt å peke på i denne sammenheng, med tanke på informantenes uttalelser rundt ledelse. (Fjærli, 2015) har tatt for seg lederstiler i politiet, og fant i sin undersøkelse at politiets utfordring innen ledelse først og fremst handlet om passivitet og fravær av ledelse, og trekker frem forklaringer på hvorfor dette oppstår. Politiet har blitt en organisasjon hvor medarbeidernes kompetanse innen ulike fagområder overstiger lederens, og lederen kan derfor oppfattes som passiv. Mange medarbeidere i politiet har ikke behov for, eller et ønske om, en aktiv lederstil, og dette vil kunne virke mot sin hensikt. En annen årsak kan være organisasjonsformen, som i politiet preges i høy grad av regelstyring. Mange oppgaver er regulert av lover og instruksjoner,

noe som igjen gir lite handlingsrom. Dette kan igjen oppfattes som fravær av ledelse av medarbeidere (Fjærli, 2015). Informantene som uttalte seg i forbindelse med denne oppgaven, må antas å være personer med høy kompetanse på sine fagfelt, og som igjen trolig har mer kunnskap enn sine ledere på sine områder. Samtidig, politiet er en regelstyrt organisasjon hvor beslutninger er sentralisert og det er sterk grad av spesialisering og formalisering (Bjørkelo & Gundhus, 2015), noe som fører til lite handlingsrom for eksempel nettopp innen budsjetter, arbeidstidsbestemmelser og virksomhetsstyring. I organisasjonen er det lagt beslutningsmyndighet til profesjonelle fremfor i stab, slik at det vil gis stort handlingsrom for skjønnsutøvelse i førstelinjen. I praksis må organisasjonen basere seg på tillit til medarbeideres kompetanse (Bjørkelo & Gundhus, 2015). I en undersøkelse av politireformen fra 2018, vises det til at tilliten til toppledelsen i POD med fordel kunne vært bedre, og at politiledere på alle nivåer i liten grad gis nok anledning til å ta lederansvaret deres stilling krever (Filstad & Karp, 2018).

5.2 Muligheter

Problemstillingen var satt til også å belyse hvilke muligheter informantene så innen skjult etterforskning. Ordet mulighet er definert som «et element som alene eller sammen med andre elementer har i seg et potensial for å gi positive konsekvenser for noe som er av verdi for oss mennesker. Slike elementer kan være handlinger, aktiviteter, komponenter, systemer eller hendelser» (SNL, 2020). Muligheter må i denne sammenheng forstås som noe som kan gi positive konsekvenser for etterforskerne innen skjult etterforskning. Som allerede vist, så var alle informantene enige om at dagens lovverk fungerer fint, men med de unntak av de endringer som ble belyst i pkt. 5.1.2. Disse ønskede endringene må kunne sees på som muligheter dersom de gjøres gjeldende, da dette i informantenes øyne ville gi positive konsekvenser i deres etterforskningsarbeid og søken etter informasjon. Hva gjelder lovverk og utvidelser på dette området, vil det være opp til lovgiver, men ingen endring vil kunne gjøres dersom behov og ønsker ikke blir belyst. Selv om man i forarbeidene til ny straffelov var kritisk til å heve strafferammer for å gi adgang til tvangsmidler (NOU, 2002), er det kanskje det som må til for å skape mulighetene?

Internasjonalt politiarbeid og tilgang på de skjulte metodene andre land til enhver tid har, var noe som en informant nevnte i forbindelse med refleksjon rundt lovverket. Det ble dog ikke reflektert rundt lovligheten av dette, og de begrensningene skjult etterforskning over

landegrenser setter. Informanten mente at i en ideell kriminalitetsbekjempelse burde det vært mulig, men tvilte på om det var politisk vilje rundt i verden til dette. Etter 2. verdenskrig, og fra 1950-tallet, har det vært en behovsutvikling innen internasjonale strukturer med intensjon om å minske forskjellene mellom de ulike rettssystemene og forhindre at det oppstår «trygge havner» for de kriminelle, og særlig med tanke på kampen mot terrorisme og organisert kriminalitet (Lewis, 2007). Norsk politi har per i dag ulike muligheter med tanke på internasjonalt samarbeid. Europol, Eurojust og Interpol, samt PTN (Politi og Toll Norden) med utsending av sambandsmenn, er noen av de kanalene norsk politi kan benytte for samarbeid med andre lands myndigheter. Lewis mener at man i utviklingen av et effektivt internasjonalt samarbeid for å avdekke og eliminere kriminalitet trolig vil ligge etter de kriminelle, da nasjonale jurisdiksjoner og transnasjonale organer viser seg å være sene til å endre strukturen og flytte ressurser der de egner seg best (Lewis, 2007).

Mulighetene som ligger i bruken av skjulte etterforskningsmetoder, ligger nettopp i utfordringene det er pekt på. Dersom utfordringene kan løses, vil mulighetene også åpne seg.

5.3 Forskningsspørsmål

Hvilke endringer har det vært de siste 15 årene i politiets bruk av skjulte etterforskningsmetoder, sett fra en politietterforskers ståsted?

Informantene har i intervjuene nevnt flere ting som har endret seg i tiden de har jobbet med skjult etterforskning, og de henger tett sammen med de utfordringene som allerede er pekt på.

5.3.1 Utvidelse av lovverket

Noen av informantene husker og peker på lovendringene på begynnelsen av 2000-tallet, og hvordan flere metoder kom til. Lovendringene som trådte i kraft i 2000, førte til utvidelse av «verktøykassen» med skjulte etterforskningsmetoder. Politiet fikk da blant annet tilgang til hemmelig ransaking, teknisk sporing i kjøretøy eller andre gjenstander og klær eller annet som mistenkte bærer på seg og hemmelig beslag. I tillegg ble anvendelsesområdet for kommunikasjonskontroll utvidet. I 2005 ble romavlytting vedtatt, samtidig som det ble åpnet

for bruk av skjulte tvangsmidler i avvergende og forebyggende øyemed, det vil si før det er begått noe kriminelt. De nyeste utvidelsene kom i 2016, da man fikk bl.a. adgang til å benytte skjulte tvangsmidler på flere straffbare forhold. Det ble bl.a. åpnet for kommunikasjonskontroll i saker som gjaldt grov menneskesmugling, menneskehandel, frihetsberøvelse og overgrepssbilder av barn. Videre ble det anbefalt til at skjult kameraovervåkning skulle omfatte også filming fra offentlig til privat sted, samt lovfeste dataavlesning, for å nevne noen av endringene som var ønsket i ny straffeprosesslov (JD, 2015 - 2016). En informant uttrykte bekymring for at spaning skulle lovfeste i tråd med forslagene til ny straffeprosesslov.

«... det er en kjempeutfordring ... dersom det er slik at spaning blir lovregulert også. Det blir litt krise, da kan vi ikke undersøke noe nesten». (C)

Spaning som etterforskningsmetode utfordrer som nevnt EMK artikkel 8, og som utsagnet viser, oppfattes det som litt krise dersom den skulle bli lovregulert. Informanten viser til at man da nesten ikke kan undersøke noe. En lovregulering vil kunne føre til at metoden kan bli vanskeligere å ta i bruk, og det kan også tenkes at iverksettelse av metoden vil kunne forsinkes sammenlignet med dagens situasjon. Fliflet påpeker dog at en lovregulering av de ulovfestede metodene ikke vil bety at politiet blir fratatt sine muligheter til å handle effektivt og rasjonelt, men vil bidra til at friheten politiet har i dag, ikke blir misbrukt eller brukt vilkårlig (Fliflet, 2017).

5.3.2 Teknologi

Informantene har alle pekt på den teknologiske utviklingen som en stor endring. Utviklingen har medført at den skjulte etterforskningen er blitt mer kompleks. Teknologiske nyvinninger setter de eksisterende metodene på prøve, og fordrer metodeutvikling. Et eksempel på metodeutviklingen er dataavlesning. Ved innføring av nye mobilnettverk som prosesserer datapakker i høy hastighet, krypterte telefoner og kommunikasjonsplattformer, er det vanskeligere for etterforskere i dag å drive bevissikring av kommunikasjon ved hjelp av skjulte metoder. Informantene forteller særlig om kommunikasjonskontroll som en av de metodene de tradisjonelt har benyttet mest, men som samtidig er den metoden som nå gir minst tilbake i form av bevis.

«Man la før ofte stor vekt på innhold i samtaler og meldinger på KK, men jeg tror i dag at det er mye mindre enn for 5-10 år siden. Nå er det mye mer de bi-produktene av KK som benyttes, for eksempel» (A)

«Nå i dag prates det ikke i klartekst på noe som helst. I så fall så er det på krypterte telefoner.» (E)

Kommunikasjonskontroll har kanskje på mange måter pr. i dag utspilt sin rolle på talekommunikasjon, da det som nevnt benyttes flere krypterte kommunikasjonsplattformer og digitale løsninger politiet nå ikke klarer å avlytte. Videre kan det bli ytterligere utfordringer dersom tilbydere ikke prioriterer, eller har plikt til, å legge til rette for å utlevere data, slik Europols rapport viser til ved for eksempel innføring av 5G mobilnettverk. Dette vil muliggjøre raskere dataforbindelser og vil kunne håndtere det økende antallet aktiverte enheter. Innføringen av dette fører til vanskeligheter med å identifisere og lokalisere unike mobilbrukere, begrense tilgjengelighet på informasjon som trengs ved avlytting av telefoner samt ende-til-ende kryptering på all kommunikasjon. At denne utviklingen skaper utfordring for politiet, fremstår ikke som en prioritet for utvikleren, og fordrer at politiet må engasjere seg tett i utviklingen (Europol, 2019).

Kommunikasjonskontroll benyttes fortsatt ofte, og det forklares ved at den gir annen nyttig informasjon som lokasjonsdata, omgangskrets o.l., og benyttes som støtte til andre skjulte etterforskningsmetoder. Man kan stille seg spørsmålet om metoden har gjennomgått en form for «function creep», eller formålsglidning, da det kan oppfattes at metoden benyttes annerledes enn først intendert (Dahl & Sætнан, 2009).

Den teknologiske utviklingen har også gjort at informantene opplevde at man måtte lenger inn i den private sfæren nå, enn tidligere:

«Man trenger å komme enda nærmere nå, enda lenger inn på den private sfære for å få opplysningene. Og det gjøres spesielt med RA nå da, og dataavlesing. Fordi det er flere og flere krypterte måter å kommunisere på.» (E)

Endringene informanten peker på, er at det nå må tys til mer inngripende metoder for å få komme til de opplysningene man trenger. Romavlytting (RA) og dataavlesning er noen av de mest inngripende av de lovfestede skjulte etterforskningsmetodene, og har de strengeste vilkårene for bruk.

5.3.3 Strukturelle endringer

Omorganiseringen av politiet i 2017 ble nevnt som en endring som påvirket fagfeltet skjult etterforskning. Informantene fortalte om fagmiljø som ble bygget ned, og splittet.

Fagkompetansen ble spredt, og den skjulte kriminaliteten og de proaktive sakene ble ikke prioritert slik informantene beskrev det, belyst i henholdsvis pkt. 5.1.3 og 5.1.6.

6.0 Avslutning

De utfordringene som er blitt belyst, er de utfordringene informantene selv satte ord på, og har pekt ut som utfordringer. Utfallet av undersøkelsen ville nok gitt andre resultater med en kvantitativ tilnærming. Da ville man hatt muligheten til å innhente informasjon fra langt flere, og muligens ha kunnet danne et mer nyansert bilde av hva som ansees som muligheter og utfordringer rundt i ulike politidistrikt. På den annen side ville man ikke fått tak i de personlige refleksjonene man får ved intervju. Sett i retrospekt kunne gruppeintervju sågar vært en mulighet, da man kunne fått flere informanter og de personlige refleksjonene. Det utfordrende her ville nok blitt å fange opp de ulike meningene i en diskusjon, samt å forfølge de tema og uttalelser man ville avklare. Det kan også tenkes at andre informanter, det være seg informanter med annen geografisk plassering, annen eller mindre sakserfaring, kunne vært benyttet. Man ville nok ikke fått belyst de ressursmessige og praktiske utfordringene rundt bruk av skjulte etterforskningsmetoder på samme måte, men trolig ville utfordringene rundt teknologiutvikling kunne oppfattes likt, i alle fall innen fagfeltet skjult etterforskning.

Mange av utfordringene som ble påpekt av informantene, var imidlertid ikke overraskende for meg. De var i tråd med min forforståelse og erfaring. Bekymringsverdig er imidlertid opplysningene om prioriteringen av saker og ressurs tilknyttet dette. Det fortelles om ressursknapphet på etterforskersiden, selv på de alvorligste sakene. Informantene opplevde fokus på beredskap kontra etterforskning, til tross for Etterforskningsløftet og andre tiltak som skulle bidra til å heve status og standard på etterforskningsfaget. Opplevelsen av at ressursene tas bort etter tilslag, og at det er et fåtall av etterforskere som blir sittende med ansvaret for etterforskningen til tross for ønsket om flere ressurser, er ikke bærekraftig. Prioriteringer på ressurs og økonomi vil nok alltid være en utømmelig kilde til misnøye og uenigheter i en organisasjon, men det er et tankekors at beredskap er blitt styrket i tråd med politireformen,

mens de som skal etterforske de sakene som kommer, ikke opplever å ha blitt styrket eller hørt. Dette er i tråd med funnene i undersøkelsen til Filstad og Karp, hvor det ble pekt på opplevd ressursmangel, og at ressurser ble lagt til «i tilfelle det smeller» (Filstad & Karp, 2018). En nedprioritering av etterforskning, uavhengig av type sak, vil i ytterste konsekvens kunne gå utover rettssikkerheten, og i verste fall medføre konsekvenser for en helt uskyldig person. I tillegg vil det også kunne gå utover både tilliten til politiet og den allmenne rettsoppfatning.

Informantene tok til ordet for utvidede muligheter til bruk av skjulte metoder, også av mer inngripende karakter. Dette til tross for at det er etiske problemstillinger med de som allerede er tilgjengelige. Hvor stor inngripen er, vil måtte avhenge av hvilken sfære man befinner seg i. Men hva som er å regne som offentlig eller privat sfære, kan være vanskelig å definere, særlig på internett. Disse problemstillingene dukker opp når samfunnet for øvrig, og teknologien, utvikler seg. Kommunikasjon kan nå foregå på mange ulike plattformer, og mulighetene er nærmest uendelige både innen sosiale medier, chattetjenester, dataspill, og ikke minst det store utvalget av digitale møteplattformer som dukket opp i forbindelse med Covid-19 pandemien. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) og Europol publiserte i mai 2020 en rapport vedrørende stengte grenser og Covid-19s innvirkning på narkotikamarkedet innen EU. Et av nøkkelfunnene var at de organiserte kriminelle tilpasset seg situasjonen, og blant annet benyttet mer kryptert kommunikasjon, endret modus og tilpasset sine transportmetoder (EMCDDA, 2020). Man kan for eksempel stille seg spørsmålet om kommunikasjonskontroll, slik den her er blitt belyst av informantene i denne oppgaven, er å anse som like inngripende som da den ble lovfestet. Samtaler lar seg nå ofte ikke avlytte grunnet den teknologiske utviklingen på mobiltelefoner, eller fordi det, bevisst eller ubevisst, benyttes kommunikasjonsplattformer med kryptering. Og hvilke muligheter vil det i hele tatt bli for kommunikasjonskontroll dersom politiet ikke følger opp utviklingen pekt på i Europols rapport fra 2019?

Økt bruk av kryptert kommunikasjon er den utfordringen informantene opplever, og gir uttrykk for. Den teknologiske utviklingen har tvunget frem et behov for bruk av flere metoder i kombinasjon, for å oppnå samme mengde informasjon man tidligere fikk ved færre metoder. Kommunikasjonskontroll kombinert med spaning produserte tidligere nok og presis informasjon i en gitt sak, men nå er bildet blitt mer fragmentert. Det ble påpekt at de kriminelle har god kunnskap om politiets metoder og vanskeliggjør politiets etterforskning ved å teknologisk, eller fysisk, skjule sine aktiviteter. Erfaringer fra etterforskninger, særlig mot

kriminelle gjenger, viser at det nesten utelukkende benyttes kryptert kommunikasjon i den kriminelle virksomheten. De krypterte kommunikasjonstjenestene i seg selv er fullt lovlige, men noen av tjenestene benyttes i liten grad av andre enn kriminelle (NOU, 2020). Rapporten fra Europol og EMCDDA viste også til at markeds plasser på «det mørke nettet»⁷, sosiale media og kryptert kommunikasjon spilte en mer fremtredende rolle i for eksempel omsetning av narkotika. Tendensen viste mindre møter ansikt til ansikt og at kontanter ikke ble benyttet som betalingsmiddel i samme grad som tidligere. Denne utviklingen er tenkelig at kan fortsette, nå som den er etablert (EMCDDA, 2020).

Det er imidlertid ikke noe nytt eller overraskende at de kriminelle søker å skjule lyssky aktivitet. Mer bekymringsfull er utviklingen informantene peker på, ved at de kriminelle ikke bidrar inn i etterforskning, selv som fornærmet part. En slik utvikling er uheldig, og fremmer mistillit til de som er satt til å håndheve loven. Samtidig må det, fra politiets side, mer omfattende og inngripende metodebruk til for å skaffe seg informasjon om pågående straffbare forhold og kriminell virksomhet. Med manglende informasjon blir informasjonsbildet til politiet fragmentert og uklart, og informasjonen må pusles sammen. «Fill in the gaps and connect the dots», skriver Bacon (2016). Rent metaforisk betyr uttrykket å se sammenhenger, sette sammen ideer og til slutt se det store bildet. Flere metoder ønskes benyttet og/ eller tilgjengeliggjort for å skape oversikt og innsikt, eller «fill in the gaps». Det er den presise informasjonen, som kan opplyse, belyse, bekrefte eller avkrefte, informantene søker. Nettopp her ligger utfordringene i å oppfylle kravene opp mot EMK med dagens samfunns- og teknologiutvikling. 17. desember 2020 avsa den europeiske menneskerettighetsdomstol en dom mot Norge for krenkelse av EMK artikkel 8, for ikke å ha en tilstrekkelig regulering av håndteringen av databeslag som inneholder taushetsbelagt advokatkorrespondanse.⁸ EMD kritiserer håndteringen av dette beslaget, og fastslo at Norge i denne prosessen hadde krenket EMK artikkel 8 grunnet manglende regelverk. Riksadvokaten besluttet i denne forbindelse et midlertidig direktiv som omhandlet behandling av beslag som kan inneholde opplysninger som er unntatt fra beslag etter straffeprosessloven. Alle beslag hvor det er holdepunkter for innhold av opplysninger som omtalt, skal sendes tingretten for avgjørelse. Riksadvokaten bemerker selv at direktivet vil føre til konsekvenser for

⁷ Dark Net (det mørke nettet) er betegnelsen som benyttes om muligheten til å kommunisere anonymt, ved hjelp av spesielle verktøy (for eksempel TOR) som anonymiserer kommunikasjon på internett.

⁸ EMD Case of Saber v. Norway (2020) Politiet tok beslag i telefonen tilhørende fornærmede part i en sak vedrørende drapsforsøk, i den hensikt å kaste lys over mulige konflikter mellom fornærmede og de mistenkte. Telefonen inneholdt kommunikasjon mellom fornærmede og dens advokat.

etterforskning, herunder sakens fremdrift, men anså direktivet som nødvendig for å unngå ytterligere krenkelses av EMK artikkel 8 (Riksadvokaten, 2020b). Det er imidlertid vanskelig å se hvordan en slik ordning praktisk vil kunne la seg løse, uten at det går på bekostning av sak, samt personvern eller rettssikkerhet for involverte parter. Målet må imidlertid være en effektiv, målrettet og rettferdig kriminalitetsbekjempelse. Carson stiller spørsmål om man kan oppnå både sannhet og rettferdighet; får man det ene uten å måtte forsake det andre (Carson, 2007), og dette spørsmålet synes å være passende.

Antall ord: 23 369

Referanser

- Aall, J. (2017). EMKs betydning etter grunnlovsrevisjonen. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 130(5), 407-432. doi: 10.18261/issn.1504-3096-2017-05-01 ER
- Andenæs, J. & Fliflet, A. (2017). *Statsforfatningen i Norge* (11 Utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Andorsen, K. V. (1994). Skjellig grunn til mistanke og bruk av straffeprosessuelle tvangsmidler. *Lov og Rett*, 33(9), 559-576.
- Ask, K. (2013). Bias: Fejl og faldgruber i efterforskning. I I. C. Hald & K. V. Røhn (Red.), *Om at oppdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis* (s. 149-169). Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Bacon, M. (2016). *Taking Care of Business. Police Detectives, Drug Law Enforcement and Proactive Investigation*. : Oxford University Press.
- Beare, M. E. & Martens, F. T. (1998). Policing Organized Crime: The Comparative Structures, Traditions, and Policies within the United States and Canada. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 14(4).
- Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med etikk og statistikk* (2 Utg.). Oslo: Samlaget.
- Bjerknes, O. T. & Fahsing, I. A. (2018). *Etterforskning - prinsipper, metoder og praksis*: Fagbokforlaget.
- Bjørkelo, B. & Gundhus, H. O. I. (2015). Å forbedre en etat: Om læring gjennom eksisterende systemer i politiorganisasjonen. Lastet ned fra <http://hdl.handle.net/11250/279578>
- Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm.
- Brown, J. M. (1996). Police research: Some critical issues. I F. Leishman, B. Loveday & S. P. Savage (Red.), *Core Issues in Policing* (s. 177-190). London: Longman.
- Bruce, I. & Haugland, G. S. (2018). *Skjulte tvangsmidler* (2 Utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bukve, O. (2016). *Forstå, forklare, forandre - Om design av samfunnsvitenskaplege forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Carson, D. (2007). Models of investigations. I T. Newburn, T. Williamson & A. Wright (Red.), *Handbook of criminal investigation* (s. 407-425). Collumpton: Willan publishing.
- Clarke, D. (2007). Covert surveillance and informer handling. I T. Newburn, T. Williamson & A. Wright (Red.), *Handbook of Criminal Investigation* (2 Utg., s. 426-449): Routledge.

- Dahl, J. Y. (2019). Spaningsblikket - en utforsking av politispaneres lesing av omgivelsene. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 60 (3), 211 - 227.
- Dahl, J. Y. & Sætnan, A. R. (2009). "It all happened so slowly" – On controlling function creep in forensic DNA databases. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 37(3), 83-103.
- Demetron, B. (2014). Informatörer och infiltratörer – spaning i rättssäkerhetens intresse? I R. Granèr & E. Hellgren (red.). Växjö: Linnèuniversitetet.
- Diderichsen, A. (2013). Vidensideal: Erkendelsesteori, politik, og professionalisering. I I. C. Hald & K. V. Røhn (Red.), *Om at oppdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis* (s. 55-92). Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- EMCDDA. (2020). EU Drug Markets - Impact of Covid 19. Lastet ned fra <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/eu-drug-markets-impact-of-covid-19>
- Den Europeiske menneskerettskonvensjon (1950).
- Europol. (2019). Do criminals dream of electric sheep? Lastet ned fra <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/do-criminals-dream-of-electric-sheep-how-technology-shapes-future-of-crime-and-law-enforcement>
- Filstad, C. & Karp, T. (2018). Ledelse, implementering, effekter og resultater av nærpolitireformen. Lastet ned fra <http://hdl.handle.net/11250/2581487>
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax.
- Fjærlie, H. (2015). Lederstiler i politiet. I S. O. Johannessen & R. Glomseth (Red.), *Politleidelse* (s. 191-212). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Fliflet, A. (2017). Politimetoder og rettssikkerhet – nå må lovgiver handle. *Lov og Rett*, 56(6), 307-308. doi: 10.18261/issn.1504-3061-2017-06-01 E
- Frantzen, E. (1997). Narkotikakontroll. I L. Finstad & C. Høigård (Red.), *Kriminologi*. Oslo: Pax forlag.
- Garfinkel, S. L. (2010). Digital forensics research: The next 10 years. 7, 64-73. Lastet ned fra <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1742287610000368>
- Granèr, R. (2017). Literature on Police Reforms in the Nordic Countries. *Nordisk politiforskning*, 4(2), 138-148. doi: 10.18261/issn.1894-8693-2017-02-03
- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet : en innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg. Utg.). Oslo: Cappelen akademisk forl.

- Halvorsen, V. (2003). Utradisjonelle etterforskningsmetoder i et samfunnsvitenskapelig og etisk perspektiv. I T. Myklebust & G. Thomassen (Red.), *Det utfordrende politiarbeidet*. Politihøgskolen: PHS forlag.
- Harfield, C. (2008). Paradigms, Pathologies, and Practicalities—Policing Organized Crime in England and Wales 2(1,2008), 63-75. Lastet ned fra Downloaded from <https://academic.oup.com/policing/article-abstract/2/1/63/1449402> doi:doi: 10.1093/police/pan008
- Hellevik, O. (2020). Ja-siing som problem i intervjuundersøkelser. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 61(03/2020), 255-270. Lastet ned fra doi:<https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2020-03-04>
- Hjort, J. J. (2018). Advokatforeningens årstale 2017. *Kritisk juss*, 44(1), 35-49. doi: 10.18261/issn.2387-4546-2018-01-03 ER
- Holgersson, S. (2015). An inside job: Managing mismatched expectations and unwanted findings when conducting police research as a police officer. I I. E. Cockbain & J. Knutsson (Red.), *Applied police research: Challenges and opportunities* (s. 106-116). London: Routledge.
- Hopsnes, R. (2003). Politiets forebyggende politimetoder. I T. Myklebust & G. Thomassen (Red.), *Det utfordrende politiarbeidet*. Oslo: Politihøgskolen.
- HRC. (2018). Avsluttende bemerkninger til Norges syvende periodiske rapport. Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/2124b232df66489dbfbbae6c5ac41596/concluding-observations-til-norge-fra-fns-menneskerettskomite-2018---norsk.pdf>
- JD. (1998-1999). Ot.prp. nr. 64 - Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m v (etterforskningsmetoder m v). Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-64-1998-99-/id159914/>
- JD. (2004-2005). *Ot.prp. nr. 60 - Om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet)* Oslo.
- JD. (2015 - 2016). *Prop. 68 L Endringer i straffeprosessloven mv.* . Oslo: Justis-og beredskapsdepartementet Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no>.
- Jebens, S. E. (2015). Ulovlig ervervet bevis og utradisjonell etterforskning. I R. Aarli, M.-A. Hedlund & S. E. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker* (s. 309-335). Oslo: Gyldendal.
- Joh, E. E. (2009). Breaking The Law To Enforce It: Undercover Police Participation In Crime. *Stanford Law Review*, 62(1), 155-199.

- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2009). *Introduksjon til samfunnsvitenskaplig metode* (4. Utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Justisdepartementet. (2020). *Stortingsmelding 29 - "Politimeldingen"*. Lastet ned fra Regjeringen.no.
- Kjelby, G. J. (2015). Bevisrettens grunnprinsipper og hovedregler i strafferetten. I R. Aarli, M.-A. Hedlund & S. E. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker* (s. 79-152). Oslo: Gyldendal.
- KK-utvalget. (2019). Årsrapport 2019. Lastet ned fra <https://www.kk-utvalget.no/rapporter.473489.no.html>
- Klockars, C. B. (1980). The Dirty Harry Problem. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 452, 33-47.
- Knutsson, J. (2013). Måling av effektivitet i etterforskning: Delrapport i Etterforskningsprosjektet *PHS Forskning 2013:3* (s. 7-67). Oslo: Politihøgskolen.
- Kolflaath, E. (2015). En metode for bevisdømmelsen i straffesaker. I I. R. Aarli, M. A. Hedlund & S. E. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker: Utvalgte emner* (s. 507-534). Oslo: Gyldendal juridisk.
- Kvålshaugen, R. & Wennes, G. (2012). *Organisere og lede - dilemmaer i praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Larsson, P. (2014a). Normaliseringen av det unormale : utvidelsen i bruk av utradisjonelle politimetoder *Nordisk Politiforskning*, 1, 41-57
- Larsson, P. (2014b). Å danse med djevelen: Utradisjonelle politimetoder innen narkotikafeltet. *Nsfks 56: Forskerseminar Skarrildhus, Danmark 2014*, 195-211.
- Lassen, V. (2019). Nærpolitireformen – for mye på én gang? *Stat & Styring*, 29(1), 52-55.
- Lewis, C. (2007). International structures and transnational crime. I T. Newburn, T. Williamson & A. Wright (Red.), *Handbook of Criminal Investigation* (s. 175-198). New York: Willan Publishing ltd.
- Lillis, D., Becker, B. A., O'Sullivan, T. & Scanlon, M. (2016). Current challenges and future research areas for digital forensic investigation Lastet ned fra <https://www.markscanlon.co/papers/CurrentChallengesAndFutureResearchAreas.pdf>
- Loftus, B. (2019). Normalizing covert surveillance: the subterranean world of policing. *Br J Sociol*, 70(5), 2070-2091. doi: 10.1111/1468-4446.12651
- Loftus, B., Goold, B. & Mac Giollabhui, S. (2016). From a Visible Spectacle to an Invisible Presence: The Working Culture of Covert Policing. *British journal of criminology*, 56(4), 629-645. doi: 10.1093/bjc/azv076

- Maguire, M. (2008). Criminal investigation and crime control. I T. Newburn (Red.), *Handbook of policing* (2 Utg., s. 430-464). Cullompton: Willan.
- Marx, G. (1988). *Undercover - Police Surveillance in America*. Berkely: University of California Press.
- Myhrer, T.-G. (2010). Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet - En introduksjon til forskningskonferansen 2010. *PHS forskning 2010:3*.
- Myhrer, T. G. (2015). Kvalitet i etterforskningen: Særlig om påtaleansvarliges rolle og betydning, Delrapport i "Etterforskningsprosjektet" *PHS Forskning 2015:1* (s. 21-51). Oslo: Politihøgskolen.
- NESH. (2016). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Oslo: Forskningsetiske komiteer.
- NOU. (1997). Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet — Delinnstilling II. Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-1997-15/id140918/>
- NOU. (2002). NOU 2002:4 - Ny straffelov - Straffelovkommissjonens delutredning VII Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/5c86f1ca015f4547a5a620ee8d80071e/no/pdfs/nou200220020004000dddpdfs.pdf>
- NOU. (2009). NOU 2009:15 - Skjult informasjon-Åpen kontroll. I J.-o. beredskapsdepartementet (red.). Oslo.
- NOU. (2012). NOU 2012:14 - Rapport fra 22.juli kommisjonen. Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-14/id697260/?ch=2>
- NOU. (2013). Ett politi – rustet til å møte fremtidens utfordringer — Politianalysen., 2013(9).
- NOU. (2016). *Ny straffeprosesslov*. Oslo: Justis-og beredskapsdepartementet.
- NOU. (2020). Straffelovrådets utredning nr. 1 - Kriminalisering av deltakelse i og rekruttering til kriminelle grupper. *Norges offentlige utredninger*, (2020:4). Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/b73bc67eae2b4de29af8e3a45f5b8999/no/pdfs/nou202020200004000dddpdfs.pdf>
- Paulsen, J. E. & Simensen, T. K. (2019). Generalistens rolle i etterretningsstyrt politiarbeid. *Nordisk politiforskning*, 6(2), 169-181. doi: 10.18261/issn.1894-8693-2019-02-07 ER
- Politidirektoratet. (2014). *Etterretningsdoktrine for politiet*. Oslo: Politidirektoratet 2014/11.
- Politidirektoratet & Riksadvokaten. (2016). Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet. Lastet ned fra <https://www.politiet.no/globalassets/05-om-oss/03-strategier-og-planer/handlingsplan-for-loft-av-etterforskningsfeltet.pdf>
- Politi-loven - Lov om politiet (1995).

- Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning : Noen eksempler og forskningsbaserte tiltak*. Phd., UIO, Oslo.
- Rachlew, A. (2010). Å forske på sine egne: Metodiske og etiske utfordringer knyttet til forskning på egen profesjon. T. Myklebust & G. Thomassen (red.), *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet: Forskningskonferansen 2010* (s. 127-149). Lastet ned fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/175078>
- Rasch-Olsen, A. (2011). *Politiets bruk av informanter- et nødvendig onde*: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Regjeringen. (2005). Faktaark om nye etterforskningsmetoder Lastet ned 20.08.2018, 2018, fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/faktaark-om-nye-etterforskningsmetoder/id88217/>
- Riksadvokatens rundskriv del 2, nr 3. 1999 (1999).
- Riksadvokaten. (2015). *R1/2015. Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen 2015 - politiet og statsadvokatene*. Lastet ned fra <http://www.riksadvokaten.no/filestore/Dokumenter/2015/R-1-2015.pdf>.
- Riksadvokaten. (2018). Infiltrasjon og provokasjon som etterforskningsmetode – vederlag til politiets kilder 2/2018. Oslo.
- Riksadvokaten. (2020a). 1/2020 - Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2020. 1. Lastet ned fra <https://www.riksadvokaten.no/document/riksadvokatens-mal-og-prioriteringer-for-2020/>
- Riksadvokaten. (2020b). Midlertidig direktiv om gjennomgang av databeslag som inneholder opplysninger omfattet av beslagsforbud. Lastet ned fra <https://www.riksadvokaten.no/document/midlertidig-direktiv-om-beslag/>
- Rui, J. P. (2014). Straffeprosessen i perspektiv. *Jussens Venner*, 49(06), 382-444.
- Rønn, K. V. (2013). Mistanke: Hypoteser og forklaringer i opdagelsesarbeidet. I I C. Hald & K. V. Røhn (Red.), *Om at opdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøgelsespraksis* (s. 255-300). Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- SNL. (2018). Reform definisjon Lastet ned fra <https://snl.no/reform>
- SNL. (2020). Mulighet. Lastet ned fra <https://snl.no/mulighet>
- Stelfox, P. (2007). Professionalizing criminal investigation. I T. Newburn, T. Williamson & A. Wright (Red.), *Handbook of criminal investigation* (s. 628-650). Cullompton: Willan publishing.
- Stelfox, P. (2008). Investigative practice and performance management: making the marriage work. *Policing* 2(3), 303-310. doi: 10.1093/police/pan045

- Stortinget. (1995-1996). Dokument 15 - Rapport til Stortinget fra kommisjonen som ble nedsatt av Stortinget for å granske påstander om ulovlig overvåking av norske borgere (Lund-rapporten) Lastet ned fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1995-96&paid=5&wid=b&psid=DIVL882>
- Straffeprosessloven. (1981). *Lov av 22 mai 1981 nr 25 om rettergangsmåte i straffesaker.*
- Sunde, I. M. (2012). Dataavlesing som etterforskningsmetode. *Retfærd*(35).
- Tarschys, D., Ahlström, C. & Granlund, C. (2015). *Rapport från Bergwallkommissionen.* Stockholm: Statens offentliga utredningar
- Thomassen, G. (2007). Korrupsjon i politiet - Råtne epler eller råtne tønner. In H. O. I. Gundhus, P. Larsson & T.-G. Myhrer (Eds.), *Forskningskonferansen 2007: Polisier virksomhet - Hva er det, hvem gjør det?*PHS forskning 2007 :7. Oslo: Politihøgskolen.
- Thomassen, G. (2010). Hvordan kan vi vite hvor effektive skjulte etterforskningsmetoder er? *Overvåking i en rettsstat Bergen* (s. 342-356). Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjora, A. (2013). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (2. Utg.). Oslo: Gyldendal Aakademisk.
- Ørnhøi, S. (2005). Rettssikkerhet og annen sikkerhet og hvorfor voktere bør voktes IM. Egge & J. Strype (Red.), *Politirollen gjennom 100 år - Tradisjon og endring.* Oslo: Politihøgskolen.

Vil du delta i forskningsprosjektet

'Hvilken nytteverdi har de skjulte metodene for en etterforskning, sett fra en politietterforskers ståsted?

Jeg heter Lene Espedalen, og tar en erfaringsbasert master i etterforskning ved Politihøgskolen.

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å søke å belyse den oppfattede nytteverdien de skjulte etterforskningsmetodene fremskaffer, samt fange politiets syn på bruken av skjulte etterforskningsmetoder. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

De skjulte etterforskningsmetodene var i starten, i 1999, et ledd i effektiviseringen i bekjempelsen av organisert kriminalitet, en på dette tidspunkt «offerløs» kriminalitet. Nå, over 20 år senere, er det adgang til å benytte disse metodene på et bredere spekter av straffbare forhold. Kriminelle har gjennom årenes løp tilpasset seg politiets skjulte metodebruk på flere områder, noe som vanskeliggjør etterforskningen og fremskaffelsen av bevis. En undersøkelse som dette, vil kunne fortelle oss noe om politiets tanker rundt «verktøykassen» de er gitt, og hvorvidt det gir de resultater som lovgiver intenderte, eller ikke. Det også til en viss grad kunne belyse hvorvidt de skjulte etterforskningsmetodene har utviklet seg i takt med kriminaliteten, sett med politiets øyne, og om det pr. i dag er begrensinger og / eller ressursmessige hensyn som er avgjørende. Oppgaven søker ikke å belyse noen form for saksinformasjon, personinformasjon om deg eller sensitiv informasjon rundt selve metodene, men heller å skaffe et generelt bilde over den oppfattede nytteverdien disse skjulte etterforskningsmetodene har for en etterforskning.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Politihøgskolen

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg ønsker å snakke med etterforskere som har lang erfaring. Det antas at lang erfaring bidrar til økt forståelse, samt evne til å se endringer over tid.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du stiller til et intervju. Intervjuene vil bli anonymisert, og ingen opplysninger om deg som evt. kan identifisere deg eller arbeidssted, vil bli gjort kjent i oppgaven, eller på annen måte.

Intervjuet antas å ta 45-60 min, og det vil bli tatt opp på lyd. Grunnet koronatiltak, og smittevern, vil intervjuene kunne tas på telefon. Etter intervjuet, vil dette sammenfattes, og du vil få mulighet til å lese i gjennom og godkjenne innholdet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Lydopptak vil oppbevares på et passordbeskyttet lagringsmedium. Det vil kun være undertegnede og veileder/behandlingsansvarlig som har tilgang til dette. Materialet vil bli lagret på samme måte i back up, med samme lagring og tilgangsstyring.
- Navn og korrespondanse med intervjuobjektene oppbevares på egen kryptert mappe hvor kun jeg har tilgang.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes desember 2020. Etter prosjektslutt vil lydmateriale og evt. andre personopplysninger om deg tilknyttet prosjektet slettes.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres ved stemme i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Politihøgskolen har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Politihøgskolen ved professor Tor-Geir Myhrer *eller* Gunnar Thomassen

- Masterstudent: Lene Espedalen
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Student

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Hvilken nytteverdi har de skjulte metodene for en etterforskning, sett fra en politietterforskers ståsted?*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta på intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca.01.12.2020

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Hei!

Jeg tar en erfaringsbasert master i Etterforskning på Politihøgskolen, og søker med dette om å få tilgang til å intervju erfarne politietterforskere på deres avdeling/ i deres distrikt til min masteroppgave.

I min masteroppgave skal det fokuseres på politiets bruk av skjulte metoder, og nytteverdien av disse i en etterforskning. Intervjuene skal bidra med innsikt i etterforskernes betraktninger rundt hvordan de ulike skjulte metodene spiller inn i på ulike felt i en etterforskning, og hvorvidt det har vært merkbare endringer over tid. Politiets bruk av skjulte metoder er et område det er forsket lite på, og ofte er det kun de juridiske betraktningene eller problemstillingene som blir omtalt. Oppgaven vil søke å få frem generelle betraktningene til de som faktisk etterforsker og benytter seg praktisk av lovverket som foreligger. Oppgaven skal på ingen måte søke å avdekke sensitiv informasjon rundt sak, person eller rundt politiets praktiske bruk av metoder. De skjulte metodene skal kun omtales og beskrives på samme måte som de omtales i åpen litteratur som lovverk eller annen offentlig tilgjengelig litteratur. Intervjuobjektene vil bli anonymisert. Deltagelsen er frivillig, og samtykke til intervju kan trekkes tilbake på et hvert tidspunkt i prosessen.

Jeg har selv jobbet innenfor fagfeltet skjult etterforskning og organisert kriminalitet i snart 15 år, og kjenner til mange dyktige etterforskere som jeg ønsker å kontakte. Mitt utvalg vil derfor være et strategisk utvalg av personer som har lang erfaring, og som innehar kompetanse som vil kunne gi betraktninger rundt dette tema på godt og vondt.

Det er viktig for meg å understreke at jeg har metodebeskyttelse i fokus, og at det er viktig å formidle dette til etterforskerne jeg skal intervju. De vil således ikke bli spurt om å dele saksinformasjon eller annen sensitiv informasjon rundt de ulike metodene. Mine veiledere er henholdsvis professor Tor-Geir Myhrer og førsteamanuensis Gunnar Thomassen. Begge er forskere ved Politihøgskolen og har god innsikt i problematikken hva gjelder sensitiv informasjon.

Mvh

Lene Espedalen
Erfaringsbasert master i etterforskning

INTERVJUGUIDE:

ERFARING

Kan du fortelle kort om din egen yrkesbakgrunn og , særlig med tanke på etterforskningsfeltet?

Evt. underspørsmål:

Hvor mange år har du jobbet i politiet?

Hvor lenge har du jobbet med etterforskning i politiet?

Hvilke arbeidsfelt/kriminalitetsområde har du erfaring fra?

Hvilke roller har du bekledd innenfor ulike etterforskninger?
o (e-leder, etterforsker e.l)

Skjulte etterforskningsmetoder

Hvilken erfaring har du med bruk av skjulte metoder innenfor etterforskning? Kjenner du til både de lovfestede og de ulovfestede metodene?

Hvor mange saker som involverer bruk av skjulte metoder du har vært med på? Og hvilke typer saker har det dreid seg om (type straffebud)

Hvilke skjulte etterforskningsmetoder har du erfaring med?

Eks:

Lovfestede:

- KK
- Kameraovervåkning
- Romavlytting
- Hemmelig ransaking
- (utsatt underretning)
- Dataavlesning
- teknisk sporing

Ulovfestede:

- teknisk sporing
- undercover virksomhet
- informantvirksomhet

Kan du fortelle hvilken skjult metode du har mest erfaring med, og hvorfor tror du det er blitt slik?

Har det vært noen personlig endring for deg med hensyn til ditt syn på politiets bruk av skjulte metoder i den tiden du har jobbet med etterforskning?

ETTERFORSKNING:

Hvilke utfordringer mener du er mest fremtredende hva gjelder politiets bruk av skjulte metoder og hvorfor?

Hvilken rolle spiller politiets tilgang til metoder i en kompleks etterforskning?
Hva i din mening er de største utfordringene ved å starte opp en skjult etterforskning?

Hvilke tanker gjør du deg rundt overgangen fra skjult fase til åpen fase av etterforskningen?

Vil du si at de skjulte metodene som oftest benyttes til bevis eller som til beslutningsstøtte, og hvilke vurderinger gjør du deg rundt dette?

På hvilken måte spiller type sak inn på valget av metode, og gjør du deg noen særlige vurderinger rundt dette?

Hvilke fordeler gir politiets skjulte metodebruk inn i etterforskningen?

- Har det vært endring over tid? På hvilken måte?

Hvilke utfordringer finnes det ved politiets bruk av skjulte metoder i en etterforskning?

- Har det vært endring over tid? På hvilken måte?

Hvilke etiske utfordringer ved politiets bruk av skjulte metoder?

- Er det variasjoner i forhold til de enkelte metodene?
- Har det etter din oppfatning vært en endring over tid? Hvordan?

Hva er dine tanker om hvordan politiet må dokumentere sin metodebruk?

- underveis i en etterforskning?
- i retten?

VEIEN FREMME:

Hva anser du som den største utfordringen til politiets bruk av skjulte metoder i tiden som kommer?

Hva ved dagens ordning/lovverk du mener burde vært annerledes – evt hvorfor/hvorfor ikke? Forslag til hva som burde gjøres?

Hvilken skjult metode(om du fritt kunne velge) kunne du tenke at politiet skulle kunne ha tilgang til? Hvorfor?

Lene Espedalen

Oslo 06.02.20

Politidirektoratet

Per epost politidirektoratet@politiet.no

Masteroppgave – søknad om tillatelse til intervju rundt temaet skjulte metoder

Jeg er student ved Politihøgskolens erfaringsbaserte master i etterforskning, og holder på med min masteroppgave. Med henvisning til Politiregisterloven §33, jfr. § 23, ber jeg om fritak fra taushetsplikten for å kunne gjennomføre intervjuer til min masteroppgave.

Temaet for min masteroppgave er politiets bruk av skjulte metoder, og nytteverdien av disse i en etterforskning. Intervjuene skal bidra med innsikt i etterforskernes egne betraktninger rundt de ulike skjulte metodene som produkt, og hvordan de spiller inn i en etterforskning, og hvorvidt det har vært merkbare endringer over tid. Oppgaven vil søke å få frem synspunktene til de som faktisk etterforsker og rettetfører saker, og praktisk behandler produktet metodene har fremskaffet.

Egne kvalifikasjoner

Jeg har jobbet i politiet siden 2003, og har jobbet innenfor fagfeltet skjult etterforskning og organisert kriminalitet siden 2005. Jeg har vært med på flere store etterforskninger med hvor skjulte metoder er benyttet, både som en utøver av metode, og som etterforsker med fokus på sammenstilling av opplysninger og iredteføring av sak.

Bakgrunnen for oppgaven

Politiets bruk av skjulte metoder, og politiets egne betraktninger rundt dette, er et område det er forsket lite på. Ofte er det kun de juridiske vurderingene eller problemstillingene som blir omtalt, men lite er kommet frem i forhold til hvilken nytteverdi disse metodene gir underveis i en sak og ved iredteføring. En undersøkelse om dette vil kunne fortelle oss noe om tanker rundt "verktøykassen" som er gitt, og hvorvidt de fungerer som lovgiver intenderte. Det vil også til en viss grad kunne gi innsyn i hvorvidt de skjulte etterforskningsmetodene har utviklet seg i takt med kriminaliteten.

Datainnsamling

Det er ønskelig å intervju etterforskere med lang erfaring hva gjelder bruk av skjulte metoder, og jeg vil om ønskelig foreta semi-strukturerte intervju av 7-10 personer. Antatt varighet for intervjuene vil være på ca. 1 time.

De skjulte metodene skal i oppgaven og intervjuet kun omtales på samme måte som de omtales i åpen litteratur som lovverk eller offentlig tilgjengelig litteratur.

Oppgaven søker ikke å avdekke sensitiv informasjon rundt sak, person eller rundt politiets bruk av metoder. Det er viktig for meg å understreke at jeg har metodebeskyttelse i fokus, og det er også viktig for meg å formidle dette til etterforskerne jeg skal intervju. De vil bli instruert til ikke å dele saksinformasjon eller annen sensitiv informasjon rundt de ulike metodene. Intervjuobjektene vil bli anonymisert, og de som intervjues skal på ingen måte kunne gjenkjennes i avhandlingen. Dersom det likevel skulle fremkomme sensitive opplysninger under intervju, vil dette kun bli kjent for meg som intervjuer. Sensitiv informasjon vil på ingen måte komme frem i det skriftlige produktet.

Lydopptak og transkriberte intervju vil oppbevares kryptert (PGP) på mapper på eget privat hjemmeområde i politinettet. På denne måten vil dataene være utilgjengelige utenfra politinettet, men også innad i politinettet. Liste over informanter og kontaktinformasjon vil oppbevares på samme måte. Back up av informasjon vil oppbevares på egen passordbeskyttet frittstående lagringsenhet.

Rekruttering av informanter

Gjennom min tid i politiet, har jeg også fått kjennskap til mange dyktige etterforskere som jeg ønsker å kontakte direkte. Jeg vil først henvende meg til deres ledere med ønsket om å gjennomføre intervjuer. Disse vil jeg ta kontakt med pr telefon eller mail, og de vil få tilsendt mail med informasjon om ønskelig.

Intervjuobjektene vil kontaktes pr telefon eller mail, og jeg klargjør både min rolle som masterstudent, at deltagelse er frivillig og prosjektet vil beskrives. Alle kontaktopplysninger, svar på mail o.l, vil legges i egen PGP kryptert mappe i politinettet, evt. på egen frittstående, passordbeskyttet lagringsenhet.

Jeg vil legge ved et følgeskriv til selve intervjuet, og samtykke vil legges ved dette følgeskrivet.

Forskningsmessig og samfunnsnyttig verdi

Så vidt jeg har kunnet finne ut, er det ikke forsket på tilsvarende problemstillinger i Norge tidligere. Gunnar Thommassen belyser bruken av kommunikasjonskontroll i "Hvordan kan vi vite hvor effektive skjulte etterforskningsmetoder er" i 2010, men påpeker at politiets syn ikke er tatt med, og setter selv en oppfølging til videre undersøkelse. Det bør være av forskningsmessig interesse å gjennomføre disse intervjuene.

Veileder

Prof Tor-Geir Myhrer og førsteamanuensis Gunnar Thommassen er oppnevnt som mine veiledere.

Vennlig hilsen

Lene Espedalen



Lene Espedalen

Politidirektoratet

Deres referanse:

Vår referanse:

Dato:

20/19719 - 6

19.02.2020

SVAR PÅ SØKNAD OM TILGANG TIL DATA I FORBINDELSE MED MASTEROPPGAVE OM POLITIETS BRUK AV SKJULTE METODER - POLITIHØGSKOLEN

Politidirektoratet viser til din søknad av 06.02.2020 om innsamling av data fra politiet i forbindelse med masteroppgave i erfaringsbasert etterforskning ved Politihøgskolen.

Du har opplyst at temaet for masteroppgaven er politiets bruk av skjulte metoder, og nytteverdien av disse i en etterforskning. Oppgaven vil søke å få frem synspunktene til dem som etterforsker og irtettefører saker, og praktisk behandler produktet metodene har fremskaffet. I den forbindelse ønsker du å intervju 7-10 etterforskere med lang erfaring hva gjelder bruk av skjulte metoder.

Det fremgår av politiregisterloven § 33 at opplysninger i det enkelte tilfelle kan gis til bruk for forskning uten hinder av taushetsplikten i § 23 når det finnes "rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser".

Ut fra informasjonen i søknaden kan ikke Politidirektoratet se at det skal innhentes opplysninger om "noens personlige forhold", jf. politiregisterloven § 23 første ledd. Som vist til i søknaden skal intervjuene være basert på forhåndssamtykke fra respondentene, og det skal ikke samles inn, lagres eller skrives ut personopplysninger. Videre er det opplyst i søknaden at det ikke skal innhentes opplysninger om tredjepersoner. Politidirektoratet legger derfor til grunn at det ikke nedtegnes eller benyttes personidentifiserende opplysninger/taushetsbelagte opplysninger i forskningen.

Videre fremgår det av politiregisterloven § 23 annet ledd at "taushetsplikten gjelder også for opplysninger som det ut fra hensynet til etterforskningen i den enkelte sak, hensynet til spanings- og etterretningsvirksomheten eller hensynet til politiets operative virksomhet og organiseringen av denne er nødvendig å holde hemmelig".

Av søknaden fremgår det at det ikke ønskes utlevert taushetsbelagte opplysninger om de skjulte metodene. De skjulte metodene skal i oppgaven og i intervjuene kun omtales på

Politidirektoratet

samme måte som de omtales i offentlige tilgjengelige kilder. Videre er det opplyst i søknaden at oppgaven for øvrig ikke søker å avdekke sensitiv informasjon om politiets bruk av metoder.

Politidirektoratet ser imidlertid at intervjuene kan berøre taushetsbelagt informasjon om politiets kapasiteter, tekniske og taktiske metoder og verktøy som politiet benytter slik at politiregisterloven § 23 annet ledd kommer til anvendelse, og vurderer derfor om det skal gis fritak fra taushetsplikt etter politiregisterloven § 33.

Politidirektoratet anser forskningen for å ha samfunnsverdi da det kan gi både Politidirektoratet og fagforvaltningsapparatet et bredere grunnlag for prioriteringer innen utvikling av metoder. Politidirektoratet har heller ingen forskningsetiske eller praktiske innvendinger til forskningen. Videre har du tilfredsstillende redegjort for hvordan opplysningene skal lagres og benyttes, herunder at all behandling gjøres i politiets datanettverk. Politidirektoratet legger ut fra søknaden til grunn at forskningsprosjektet vil gjennomføres i tråd med forskningsetiske standarder, herunder plikt til å sikre anonymitet og taushetsbelagt informasjon i samsvar med god forskningsskikk. Videre har du som en del av et fagmiljø på Kripos innen skjulte metoder selv erfaring og god kjennskap til området. Du vil også etter det opplyste være knyttet til en veiledningsgruppe som har omfattende erfaring med behandling av politiets taushetsbelagte opplysninger, samt forskning på politiet og politiarbeid.

Politidirektoratets konklusjon, vilkår og forutsetninger for tilgang til opplysninger

Politidirektoratet har etter dette kommet til at det gis fritak fra taushetsplikt, jf. politiregisterloven § 33, jf. 23, slik at du gis tilgang til informasjon som ønsket i intervjuene. Vi ber imidlertid om at du i forkant av intervjuet opplyser respondentene om at det ikke skal gis informasjon som inneholder opplysninger om politiets kapasiteter, taktiske metoder og type teknologi som brukes innen skjulte metoder og referanse til spesifikke saker, samt avskjærer underveis i intervjuet dersom svar omtaler dette.

Politidirektoratets tillatelse er betinget av at all innsamling, oppbevaring og bruk av personopplysninger skjer på en faglig forsvarlig måte, og at det ikke finnes personidentifiserende opplysninger i det publiserte materialet. Da skjulte politimetoder er sensitivt å omtale offentlig, herunder i forskningssammenheng, er tillatelsen gitt på vilkår av at Politidirektoratet leser gjennom oppgaven før publisering. Videre forutsettes det at alle taushetsbelagte opplysninger slettes ved prosjektslutt. Du og andre som får tilgang til opplysningene må undertegne en taushetserklæring. Videre må alle de involverte gjøres bevisst på skrankene for taushetsplikten. Det vises ellers til reglene om forskers taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 e.

Det tas for øvrig forbehold om godkjenning og samtykke vedrørende den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen fra respondentenes ledere.

Med hilsen

Kristine Langkaas
Seksjonssjef

Amanda Baann Asdal
Rådgiver

Dokumentet er elektronisk godkjent uten signatur.

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

NSD sin vurdering

Prosjektittel

Hvilken nytteverdi har (produktet av) de skjulte metodene for en etterforskning, sett fra en politietterforskers ståsted?

Referansenummer

893920

Registrert

06.02.2020 av Lene Espedalen

Behandlingsansvarlig institusjon

Politihøgskolen

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Gunnar Thomassen

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Lene Espedalen

Prosjektperiode

01.02.2018 - 01.12.2020

Status

02.12.2020 - Avsluttet

Vurdering (1)

07.07.2020 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 07.07.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.12.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Henrik Netland Svensen

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)